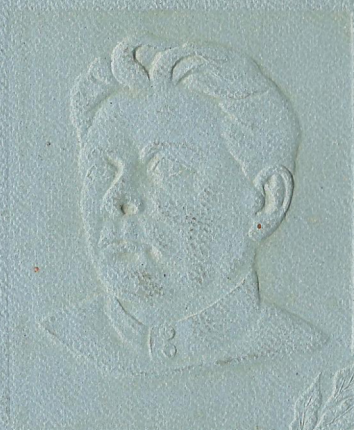

Ву (Байченко)
Байч

Байченко

Олександр Бойченко

АВТОБІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ
ТА СПОГАДИ ПРО ПИСЬМЕННИКА

Наукова бібліотека 12
ім. М. Максимовича
КНУ

ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

835166

Н - наукова

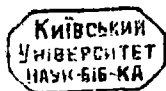
Ц: 0.35

Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь»
Київ 1973

8У2
Б77

Б $\frac{0141-093}{M228(04)-73}$ БЗ-6-32-73

Упорядкування Г. П. ДОНЦЯ
835166

© Видавництво «Молодь», 1973 р.

ВІД УПОРЯДНИКА

Якби він був сьогодні серед нас, то у 1973 році йому виповнилося б сімдесят років... Але його вже немає в живих — полум'яне серце відомого українського радянського письменника і громадського діяча Олександра Максимовича Бойченка перестало битися тихої травневої днини понад двадцять три роки тому.

Життєвий шлях цієї незабутньої людини воістину подиву гідний, і його життя можна порівняти хіба що із життям Миколи Островського. Небагато можна назвати прикладів такого трагічного і разом з тим такого славетного і героїчного життя, яке прожив Олександр Бойченко.

Геній великого Леніна не тільки перетворив світ і створив досі незнаний, новий, найпередовіший радянський суспільний лад, а й виховав нову, незнану раніше в світовій історії радянську людину, яка за своїм психічним складом, за характером мислення і за своєю духовною силою стоїть на голову вище від своїх попередників. Тільки така людина змогла сімнадцять довгих років лежати прикута смертельною недугою до ліжка і в той же час зайняти своє належне місце в суспільстві, брати активну участь у повсякденному житті народу, творити, тримати руку на пульсі епохи і до останньої хвилини життя носити в своєму серці неугасний заряд сили волі і невичерпного оптимізму.

Олександр Бойченко, як той легендарний, прикутий до скелі Прометей, не тільки не зневірився і не впав духом, а навпаки,

став яскравим зразком безприкладної мужності для своїх сучасників і для майбутніх поколінь, взірцем самовідданого служіння народові.

Проїшовши великий шлях від рядового робітника-комсомольця до генерального секретаря ЦК ЛКСМУ, він виріс у громадського діяча ленінського типу, став улюбленим ватажком нашої молоді 20-х і початку 30-х років. Коли його скосила невблаганна підступна хвороба і він особистим прикладом не міг запалювати на трудові подвиги своїх ровесників безпосередньо на шахтах і в колгоспах, тоді Олександр Бойченко, непорушно прикутий до ліжка, ціною великих зусиль створює трилогію «Молодість», що стала для нашої молоді настільною книгою мужності і боротьби.

Пропонований читачам збірник є першою спробою зібрати спогади, статті, нариси і художні твори про життя і працю Олександра Бойченка. На його сторінках із спогадами виступають люди, які близько знали Бойченка, працювали з ним, часто зустрічалися — письменники, журналісти, партійні і комсомольські працівники, робітники, військовослужбовці тощо. До книги включено також деякі автобіографічні матеріали та уривки з щоденників самого О. Бойченка — вони, безперечно, значно розширять і доповнять відомості про окремі періоди життя письменника.

Наприкінці книги подано примітки, з яких читач може довідатися про того чи іншого автора цього збірника. Упорядник висловлює глибоку подяку всім товаришам, які відгукнулися на листи і прислали свої спогади.

Видавництво та упорядник складають щирю подяку Раді Ветеранів партії і комсомолу при Клівському обкомі ЛКСМУ і дружині письменника — Олександрі Григорівні Бойченко, які взяли активну участь у підготовці книги.

ВІРНИЙ СИН ПАРТІЇ

Автобіографія, промови, статті,
уривки з щоденника О. М. Бойченка

Указ Президії Верховної Ради Союзу РСР

**ПРО НАГОРОДЖЕННЯ ТОВАРИША БОЙЧЕНКА О. М.
ОРДЕНОМ ТРУДОВОГО ЧЕРВОНОГО ПРАПORA**

В зв'язку з 25-річчям Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України і враховуючи особливі заслуги в справі організації молоді України, нагородити колишнього секретаря ЦК ЛКСМУ тов. Бойченка Олександра Максимовича орденом Трудового Червоного Прапора.

Голова Президії Верховної Ради СРСР
М. КАЛІНІН
Секретар Президії Верховної Ради СРСР
О. ГОРКІН

Москва, Кремль.
26 червня 1944 року.

СЛАВА ПАРТІЇ, СЛАВА БАТЬКІВЩИНІ!

Минуло чверть століття. Від одинаків до мільйонів — такий шлях Ленінського комсомолу України, народженого і вишлеканого партією більшовиків. Важкий, бойовий і славний шлях пройшов він під керівництвом своєї партії.

Німецький фашизм віроломно напав на Радянську країну, захотів зробити її своєю колонією, а наш народ — народом рабів.

Партія закликала радянських людей розгорнути священну Вітчизняну війну проти німецьких загарбників, і комсомол України, як передовий загін ВЛКСМ, на цей заклик відповів ділом.

В славний день 25-річчя партія і уряд високо оцінили бойові заслуги комсомолу України, нагородивши його орденом бойового Червоного Прапора. І в це саме славне свято і до мене завітало щастя. Мою скромну роботу високо оцінили партія і уряд — я нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Хвороба, поранивши смертельно, хотіла позбавити мене волі, але свідомість того, що я член партії більшовиків, надала мені сил, зміцнила волю, допомогла мені залишитись бійцем, знайти шлях, щоб знову повернутися в ряди більшовиків, які борються за народну справу.

В найтяжчі хвилини мого життя я не був самотній. Мене не залишили. Партія допомогла мені в роботі. Я гаряче і міцно дякую моїй партії за піклування, за нагороду. Клянусь всі свої сили, все здоров'я віддати великій справі партії Леніна.

Олександр БОЙЧЕНКО.

АВТОБІОГРАФІЯ

Народився я в 1903 році, 22 листопада за новим стилем, у сім'ї робітника, слюсаря-залізничника. Мій батько двадцять п'ять років працював у депо Київ-ІІ Московсько-Воронезької залізниці і помер у 1922 році.

З осені 1910 року до осені 1915 року я вчився і закінчив двокласне (5 груп) залізничне училище у місті Києві. З осені 1915 року до літа 1918 року знову вчився і закінчив вище початкове міське училище у Києві (4 класи). З осені 1918 року вчився в технічному училищі Південно-Західної залізниці у Києві (тепер електромеханічний технікум залізничного транспорту).

Через тяжкі матеріальні умови сім'ї вимушений був покинути навчання і з осені 1919 року почав підробляти на лісозаготівлях. Навесні 1920 року став робітником служби зв'язку станції Київ-ІІ.

У вересні 1920 року вступив у комсомол. У 1921 році був обраний секретарем комсомольського осередку Київ-ІІ. З 1921 по літо 1923 року працював помічником електромеханіка. З 1922 року був представником комсомолу в Учпрофсожі (Дільничний комітет професійної спілки залізничників). З 1920 по 1922 рік виконував завдання по ЧОПу (частина особливого призначення) і по 1924 рік брав участь у ліквідації бандитизму. З літа 1923 року по ли-

стопад 1926 року — на виборній профроботі у місті Києві, на станції Крути і знову в Києві (голова місцевкому, інструктор Учпрофсожу).

Член партії з 1923 року. З листопада 1926 по травень 1927 року — секретар Залізничного райкому ЛКСМУ в Києві і член бюро райкому партії. З травня 1927 по квітень 1928 року працював завідувачим оргвідділом Київського окружного комсомолу. З квітня 1928 по липень 1929 року — секретар Київського окружного комсомолу і член бюро окружного комсомолу.

На VII з'їзді комсомолу України (1928) був обраний членом ЦК і членом бюро ЦК ЛКСМУ.

На VIII з'їзді ВЛКСМ (1928 рік) був обраний кандидатом у члени ЦК ВЛКСМ. З липня 1929 по травень 1930 року працював секретарем ЦК ЛКСМУ.

З травня 1930 року працював першим секретарем ЦК ЛКСМУ і членом бюро ЦК ВЛКСМ.

На XI з'їзді КП(б)У був обраний членом ЦК КП(б)У і кандидатом у члени оргбюро ЦК КП(б)У. На XVI з'їзді ВКП(б) у 1930 році був обраний членом ЦК ВКП(б).

У січні 1931 року на VIII з'їзді комсомолу України вдруге був обраний першим секретарем ЦК ЛКСМУ. На IX з'їзді ВЛКСМ був обраний членом ЦК і бюро ЦК ВЛКСМ.

У березні 1931 року на XII з'їзді Рад України був обраний членом ВУЦВК. На VI з'їзді Рад СРСР, у 1931 році, був обраний членом ЦВК Союзу РСР.

Влітку 1931 року, повернувшись з двомісячного відрадження Дніпробуд — Дніпродзержинськ, я захворів. Але на той час Донбас був у тяжкому прориві, я не міг лишатися в ліжку і виїхав на шахти для організації комсомолу та молоді на ліквідацію прориву.

Одного разу вночі, коли я спустився в шахту «Смолянка» у місті Сталіно, щоб перевірити роботу мобілізованих комсомольців, зі мною стався удар, в результаті чого мені

покривило шию, ушкодило крижі, і я назавжди втратив здатність повертати голову і не міг зігнути спину. Відтоді в мене почав розвиватися процес запалення всіх суглобів і хребців. Але я не припиняв роботи до серпня 1932 року, аж поки хвороба не звалила мене. Тоді за рішенням ЦК ВКП(б) мене було послано на лікування. Повернувся я на початку лютого 1933 року з різким погіршенням стану здоров'я. Лікарі визнали, що в мене розвивається процес скостеніння всіх суглобів і хребців, що ця хвороба невилгойна і приведе до цілковитої нерухомості. Мені тоді було 29 років, і я, незважаючи на хворобу, палко бажав в міру сил бути корисним Батьківщині, знову повернутися в ряди будівників.

У 1935—1936 роках комсомол допоміг мені організувати навчання на факультеті особливого призначення. Влітку 1936 року разом з сім'єю мене було перевезено з Харкова у Київ. Хвороба відібрала в мене руки, та, незважаючи на це, з осені 1937 року з допомогою дружини я став спочатку рецензентом, потім редактором у видавництві ЦК ЛКСМУ «Молодий більшовик», де працював до літа 1939 року.

У 1939 році хвороба відібрала в мене зір на праве око.

Я задумав писати трилогію з життя комсомолу України «Молодість».

ЦК КП(б)У створив мені необхідні умови для роботи. З осені 1939 року з допомогою дружини я став писати першу книгу «Молодості». Рукопис першої книги було закінчено навесні 1941 року. Але почалася війна, і мене разом з сім'єю евакуювали спочатку в село Сеньково Куп'янського району на Харківщині, потім, у вересні 1941 року, — у заволзьке сільце Белопольє Советського району Саратовської області. Тут мене було обрано членом бюро колгоспної парторганізації і редактором колгоспної стінгазети.

У жовтні 1942 року за розпорядженням ЦК КП(б)У мене з сім'єю було перевезено з Белополля в місто Уфу.

За зиму 1942—1943 року я відредагував рукопис першої книги «Молодість» і переслав його у Москву, в Партвидав ЦК КП(б)У.

Хвороба прогресувала: далися взнаки евакуація і рік перебування на селі без медичної допомоги та медикаментів; почалася гангрена правої ступні. В Уфі мені ампутували праву ногу.

8 листопада 1943 року мене з сім'єю перевезли в Харків, а 5 квітня 1944 року — в Київ.

Тут я почав працювати над другою частиною трилогії «Молодість».

У червні 1944 року, до 25-річчя ЛКСМУ, Указом Президії Верховної Ради СРСР я був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, у грудні 1945 року — медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років».

ЦК КП(б)У, ЦК ЛКСМУ і ЦК ВЛКСМ, знаючи про мою роботу, всіляко створювали мені потрібні умови для творчої праці.

У квітні 1946 року вийшла з друку перша книга моєї трилогії «Молодість» і мене було прийнято в члени Спілки радянських письменників України.

Наказом міністра шляхів СРСР від 6 березня 1946 року за № 223 за заслуги у справі виховання молоді залізничного транспорту я нагороджений нагрудним знаком «Почесному залізничникові».

У січні 1948 року я закінчив другу частину трилогії «Молодість», і вона була повністю надрукована в журналі «Дніпро» №№ 9, 10, 11, 12 за 1948 рік.

У 1949 році перша і друга частини «Молодості» вийшли в одному томі у видавництві «Молодая гвардия» (Москва) російською мовою і українською — у видавництві ЦК ЛКСМУ «Молодь».

Перша книга трилогії «Молодість» вийшла у Латвії і Болгарії. Тепер я працюю над третьою частиною «Молодості».

Партія і комсомол виховали мене і виростили більшовиком. Завдяки ленінському піклуванню про мене, незважаючи на хворобу, я знову зміг стати корисним членом партії — письменником.

Бойченко Олександр Максимович.

*Березень 1950 року,
м. Київ.*

МЕНЕ ВИХОВАЛА ПАРТІЯ І КОМСОМОЛ

У комсомолі я дістав своє перше більшовицьке загартування. З юних років усе моє життя пройшло в комсомолі, і тепер я пишу про славне комсомольське плем'я.

...Ішов 1920 рік. У тяжкі дні війни, голоду, блокади, коли вересневе сонце світило ще тепло та яскраво, у саду залізничної станції зібралася молодь. У нас було велике свято — організувався комсомольський осередок на Київському залізничному вузлі. За шістнадцять років мого життя це був найрадісніший день. Ми придбали прапор на гроші, зароблені за розвантаження ешелону.

Ми дивилися, як сонце грало на червоному бархаті і як наче горіли вишиті на ньому слова: «Ми старий світ зруйнуєм! Вперед до комунізму!» А думки наші летіли за словами старого більшовика, секретаря партійного осередку вузла:

— На Україні ще вирує громадянська війна. Ідуть запеклі бої з білополяками, барон Врангель намагається захопити Донбас, з'єднатися з білополяками, а українські націоналісти, за завданням своїх хазяїв — іноземних розвідок, організовуючи куркульські банди, руйнуючи залізницю, заводи, фабрики, винищуючи продовольство й паливо, силкуються допомогти польським панам та Врангелєві задушити радянський народ. Але Жовтнева революція

відкрила новий вік людства, де трудящий буде повновладний господар, а праця принесе матеріальні блага та радість людині. Треба змести старий світ і побудувати комунізм. Ми перші взялися переробляти світ. Нелегко нам — війна, блокада, голод, а серед нас є й нитики, й маловіри, але нас уже ніхто не зупинить, через усі труднощі й перешкоди нас ведуть Ленін, партія більшовиків, і ми приїдемо до накресленої мети!

І ми, комсомольці, йшли до цієї мети, комсомол прищеплював нам прекрасні більшовицькі традиції, насаджував у наші душі непохитну віру в перемогу комунізму.

Партія і комсомол навчили мене чесно працювати, не цуратися ніякої, навіть найчорнішої роботи, викували в мені волю, здатність не згинатися перед труднощами, не хнюпитися, вміти бачити за сьогоднішнім днем майбутнє і йти до нього непохитно. Комсомол підготував мене в партію. Я став більшовиком.

І коли через багато років хвороба назавжди прикувала мене до ліжка, відібрала одне око, здатність рухатися, я не схотів стати її бранцем, я вирішив працювати, палко бажаючи, щоб моя скромна праця дала мені право бути в одному строю з моїми товаришами, з моїм народом — будівником комунізму!

...Я дуже добре розумію, що живу й працюю тільки тому, що я громадянин Країни Соціалізму, створеної партією Леніна. Я часто думаю: що було б зі мною, якби я жив за царського ладу або в першій-ліпшій хваленій демократичній країні — Америці, Англії, Франції та інших? Я був би безнадійно самотньою, непотрібною, зайвою людиною. Мене викинули б на страшний капіталістичний смітник. Не маючи коштів, я був би приречений на голод, мене ніхто б не лікував, бо в світі капіталу на стражданнях людини заробляють так само, як і на пиві, на кублах розпусти тощо. Так, мене б забули й викинули за борт життя, бо, за законом капіталу, людина потрібна лише до

того часу, поки з неї можна вижати прибуток, а коли людина не може принести капіталістові прибутку, вона не потрібна, бо є мільйони інших, здоровіших, що принесуть більший прибуток.

Я часто зіставляю два світи: нашу країну і світ капіталізму, роблячи це не заради пустого згаювання часу, — ні, я міг за багато років усе зіставити, зважити, придивитися до всіх партій, «правих», «лівих», «демократів», так званих соціалістів, розібратися в усій сзутській проповіді холуїв буржуазії, царів, парламентів, білогвардійців, жовто-блакитних, фашистів, щоб сказати, що все це гнилизна, яку треба змести з лиця землі, і з великим задоволенням та радістю повторити: спасибі тобі, партіє, що ще на зорі моєї юності ти навчила мене, поставила на правильний шлях у житті, зробила більшовиком, показала, що чесне життя людини можливе тільки у самовідданій боротьбі за створення гідного людини життя — за комунізм!

ДУМИ ПРО ЩАСТЯ

Щастя! Що таке щастя? На це запитання одразу й не даси відповіді. Дитиною я чув, що у кожного своє щастя. Я народився в сім'ї слюсаря, жив на робітничій околиці. Ніхто моїм вихованням, по суті, не займався, і все, що я бачив, що доходило до моєї свідомості, часто відбивалося поняттями досить неправильними та примітивними. Я бачив, що робітники й дрібні службовці живуть у халупах, на кривих та вузьких вуличках і завулках з пилюкою, багном, де після дощів усе розкисало і люди в'язли в цьому місиві по коліна. Каналізації, водопроводу та електричного світла зовсім не було. Електрику ми бачили тільки здалеку у місті. Звичайно, у районі були і гарні особняки, кам'яні багатоповерхові будинки, та в них жили власник кондитерської фабрики, керуючий цукровим заводом та інші буржуї і крамарі. Трудящі не могли й мріяти про життя у гарній квартирі, бо за 12—14-годинний робочий день вони діставали копійки. Змалку доводилося гнути спину на чужого. Та не кожному щастило влаштувати на роботу свого сина, не кажучи вже про дочку. Йшли на всяку випадкову роботу буквально за шмат хліба, а батьки раділи, вважаючи щасливими і себе, і дітей, коли вдавалося знайти навіть таку робітку. Того влаштували учнем до слюсаря, ту до швачки, тому пощастило піти на цукровий завод, і казали: «От і знайшла щастя людина».

Та яке це щастя було куде, урізане, на кривих ніжках!
Мені вдалося закінчити залізничне училище. Вчився я на п'ятірки. Пам'ятаю, на випускному вечорі учитель природознавства, зовсім уже сивий дідок, прекрасної душі людина, відвів мене убік та й каже:

— Сашенько! Вам би вчитися далі, щаслива людина з вас буде.

Вчитися далі, стати щасливою людиною — це було моє мрією. Мені було тоді дванадцять років, і про щастя своє я думав: скількох я знаю нещасних людей, як погано вони живуть, а чому? Тому, що в них нема грошей. А от власник цукеркової фабрики Єфімов живе в тринадцяти кімнатах, а які в нього коні, який сад! Або поміщики Сніжко, Ярошинські, — які в них дачі під Києвом! Вони щасливі тому, що багаті! Я тоді так думав, вважаючи, що гроші — це все. І я мріяв учитися, розбагатіти.

О, коли я стану багатим, я, напевне, буду багато-багато їсти, бо за свої дванадцять років я ще ніколи не був ситий. У мене будуть костюми, пальто, все з сукна, шерсті, бо все моє життя мені шили тільки з «чортової шкіри». У мене будуть черевики, чоботи, галоші, і мої черевики більше не чвакатимуть, наче та жаба, від золи й бруду. Щодня я ходитиму в кінотеатр «Зірочка», де ще жодного разу не був, але часто простоював біля яскраво освітленої реклами. Ні, ходитиму в народний дім і напевне зможу піти у міський оперний театр.

Я, звичайно, не уявляв собі тоді, що мрію так про щастя на догоду своїм гнобителям, ще не знаючи, що шлях до щастя йде іншим напрямом.

Грім Жовтневої революції потряс увесь світ. Слідом за царською короною впала вся будова буржуазного ладу в Росії. Впала, та не була ще розтрощена на смерть — старий світ, підтримуваний і захочуваний імперіалістами інших країн, намагався задушити молоду Радянську республіку. Запалала боротьба. Тимчасовий уряд, Петлюра, ні-

мецькі окупанти, Скоропадський, Денікін, Махно, білополяки — одне змінювало одне, роздавлене в смертельній сутичці з молодим радянським ладом. І крізь цей бурхливий людський ураган, де на смерть билися десятки мільйонів людей, утверджувалось майбутнє всього людства — республіка труда, створювана більшовиками.

Партія і комсомол на зорі моєї молодості відкрили мені очі на життя, допомогли мені розібратись і збагнути, що всі мої колишні уявлення про щастя неправильні і навіть образливі для людини. Адже буржуазія, щоб зміцнити своє панування над переважною більшістю народу, забезпечити собі дальшу можливість експлуатації, намагається розкласти та отруїти свідомість людей, прищеплюючи їм свої ж звірячі інстинкти, щоб люди думали, що за буржуазного ладу людина може міцно тримати в своїх руках своє щастя.

Партія і комсомол навчили мене розуміти, що своє щастя можна знайти тільки у самовідданій боротьбі з капіталом за справу трудового народу, за розкріпачення трудящих від ярма експлуататорів, за побудову нового людського суспільства — комунізму.

Я вступив у комсомол. І це був найщасливіший день за шістнадцять років мого життя. Пора тоді була тяжка. Ішла громадянська війна, блокада, голод, холод, епідемії, доводилося багато працювати і за спеціальністю, і на недільниках, очищати станції від бруду, доглядати хворих, садити городи, щоб забезпечити робітничу їдальню овочами та картоплею, охороняти станцію, дров'яні склади, депо, виїжджати на операції проти бандитів.

Доводилося переборювати, здавалося, непереборні труднощі. А одяг у нас був поганенький. З харчами ще гірше. Якщо за добу дістанеш чвертку хліба й тарілку супу в їдальні, то й добре. Але настрої у комсомольців був завжди бадьорий. Можна ж бути ситим, забезпеченим, та не бути щасливим, бо щасливий ти будеш тільки тоді, коли

між тобою і колективом існує органічний зв'язок, коли інтереси народу — це твої інтереси.

Збираємося ми, бувало, в комсомольському осередку навколо «буржуйки», усі потомлені — за день зроблено чимало! Але ми були щасливі, що не стоїмо осторонь, коли історія вирішує долю людства. Ми були щасливі тому, що відстоювали майбутнє, в яке непохитно вірили.

Багато років минуло відтоді, але чим більше минає часу, тим видатнішим стає для всього мого життя день мого вступу в партію більшовиків. Цей день завжди стоїть перед очима такий рельєфний, наче не пам'ять воскрешає переді мною цю картину. Я бачу все і можу торкнутися руками до всього: до стола, лав, колон, бачу живі збори і почуваю величезне хвилювання, яке наповнювало мене. Понад п'ятсот чоловік дивляться на мене, тут більшовики і безпартійні, які завжди приходять на відкриті збори. Це старі робітники — слюсарі, ковалі, токарі, машиністи. Багато хто з них — учасники трьох революцій. У багатьох з них ще свіжі шрами років громадянської війни. Це вони у найтяжчі для республіки дні, не жаліючи свого життя, надійно підтримували своїми плечима Радянську владу і відстояли її в боях. Партія Леніна для них священна і дорога, це їх совість, честь, мозок, випробуваний керівник, і їм не байдуже, хто вступає в її ряди, хто матиме право носити звання члена великої Комуністичної партії. Чи скажуть вони: «Гідний!» Чи виявлять довір'я? Адже більшовик — це прапорносець усього трудового народу.

— Відводів нема!

Десятки рук більшовиків підводяться вгору, міцних, мозолястих рук. Я глибоко розумію значення цієї хвилини для всього мого життя. Ні з чим не порівняти радість і щастя, чисте, щире, велике! Ніякі, навіть найкращі хвилини в житті не можна порівняти з повнотою цього почуття. Та й не слід порівнювати та протиставляти. Я був щасливий, усвідомлюючи, що тепер я солдат більшовиць-

кої армії, яка наново перебудує весь світ. І на свіжозораній землі виросте нове, справді людське щастя.

Час летить швидко. В країні гостра політична боротьба, треба розгромити троцькістів, бухарінців, націоналістів, розчистити поле для нового наступу — побудувати соціалізм. Партія взяла курс на соціалістичну індустріалізацію, на колективізацію сільського господарства країни.

Невтомно вирує енергія молодості. Організуємо конкурси на найкращих виробничників, виробничі огляди, соціалістичні змагання, ударні бригади. Сьогодні на хлібозаготівлі, завтра на Тракторобуд, на село створювати колгоспи, на Дніпробуд, на Донбас. Усе в русі, усе перебудовується. Буря, жорстокі морозяні ночі, шкіра прикипає до металу. Відігріваємося біля вогнища. Ще недавно тут був пустир, а вже видно контури першокласних заводів-гігантів. Сьогодні ходиш вулицями рідного міста, а завтра ти в ешелоні. Десятки тисяч юнаків і дівчат мчать з Києва, Чернігова, Вінниці, Полтави, Одеси на Донбас, на Сталінград, на Амур. Рухаються мільйони. Велике переселення людей. Вони будують шахти, заводи, сплять поки що як доведеться, споруджують соціалістичні міста, Палади культури, бібліотеки, школи, впорядковані будинки.

У нашій країні ліквідовано класи. Нема більше експлуатації. Нема безробіття. Підводиться людина праці — володар світу, руйнує старе й творить нове.

Швидко минають у тебе дні й ночі, як у тій пісні співається, ти нині тут, а завтра там. Ти захоплений всеперемагаючою працею, але ти не тріска в бурхливому вирі, ти не безвольна душа, яку тягне течія. Ні, ти свідомий трудівник, ти робиш те, що йде від самої глибини твого серця й розуму, що тобі вказує партія. Трохи шкода, що так швидко минає час, але ти ненажерливий у своїй праці. Тобі все мало й мало зробленого, хочеться, щоб цей нескінченний рух ставав усе швидшим. Може, ти місяці не бачиш дружини, дітей, може, живучи в місті, ти не

завжди маєш змогу піти в театр. Запашна весна, чудесний парк, чарівні ночі, але ти нічого не помічаєш. Тобі в житті ще багато чого бракує, але твоє життя захоплююче, по вінця переповнене скромною та благородною працею. І ти щасливий, як ніхто в світі!

Як і десятки мільйонів трудящих нашої країни, я жив цікавим, кипучим життям. І раптом усе увірвалось. Хвороба прикувала мене до ліжка, коли мені не було ще й 29 років. Життя, можна сказати, тільки починалося. Так багато хотілося зробити, щодня ж бо все виразніше й виразніше вимальовувалося майбутнє Вітчизни. Хотілося прийти в це майбутнє, віддавши йому всі свої сили, а замість цього — хвороба, ліжка на довгі роки, а може й назавжди. Дума про те, що я стану тягарем для всіх, зіпсує життя близьким, не давала мені спокою. Але коли мозок остигає від збудження, я осуджував себе. Я б ніколи так не подумав про товариша, що потрапив у таке становище, чому ж я так погано думаю про інших? Будівництво комунізму — це той самий фронт, і, якщо в бою мій товариш падає поранений, я, не задумуючись, ризикуючи життям, виручив би його. А чи моє сумління чисте перед товаришами, партією, Батьківщиною? Чи чесно я прожив своє життя?.. Так, жив чесно, працював, поки міг. У найтяжчі для Вітчизни й партії дні не опинився осторонь, не чекав, поки буря вщухне і все найважче буде зроблене потом і кров'ю інших, а я прийду вже на готовеньке і приклеюся, наче муха до цукру. Ні, всю молодість я віддав народові, партії... Але чому я наче підводжу рису під пройденим життям і ніби кажу: все для тебе скінчено, немов сам себе і все те, що встигнув зробити, ховаю. Нехай я піщинка в океані життя людства, але те, що я робив, заради чого жив, продовжує жити, розвиватися, стає ще міцнішим. Хіба ж можна себе ховати? Хіба можна своєю хворобою відгородити від себе улюблений світ? Мені кажуть — ти хворий, хвороба може тягтися роки, вона перетворить

тебе на камінь. Нещаслива в тебе доля. Так, я хворий, і лікарі кажуть, що я вже не зможу підвестися з ліжка, але хіба через це я не можу повернутися в стрій? Невже в моєму стані не можна знайти своє нове щастя? Де воно, де його шукати?

Мої товариші, комсомольці й більшовики, як і раніше, йдуть у передових лавах. Я щодня читаю газети, слухаю радіо і знаю, — у моїй країні виростають нові заводи, шахти, стає більше залізниць, перебудовуються міста, квітнуть колгоспи, веселіше, краще живеться народові. І це все робиться руками моїх знайомих і незнайомих товаришів — комсомольців і більшовиків. А я лежу і тільки щиро радію з їх успіхів. Звичайно, мене не осудять за це вимушене неробство, і я відійшов не тому, що втомився, не тому, що перестав бути вірним сином партії. А все ж гірко усвідомлювати, що не йдеш, як раніше, в одній лаві з товаришами.

Яке щастя почувати себе часткою цілого організму! Але як повернути це щастя? Як знову стати солдатом більшовицької армії, що веде народ до комунізму?

Для цього ти повинен повернутися в стрій!

Я був певний, що моє прагнення до праці буде підтримане. Я громадянин країни соціалізму, де людина — найдорожче за все. У нашій країні людину в біді не покинуть, зайвих людей у нас нема. Це не те, що в країнах капіталу з їх хваленою «демократією», де людина потрібна тільки до того часу, поки капіталіст може вижимати з неї прибуток, а потім її, як непотріб, викинути на смітник.

Партія і комсомол допомогли мені знову стати трудівником, радянським письменником. І хоч уже шістнадцять років прикутий хворобою до ліжка, я не вважаю себе нещасною людиною. Може, читаючи ці рядки, дехто з товаришів піддасть сумніву щирість моїх слів. Даремно. Я кажу справжнісіньку істину. Життя не завжди котиться плавно, наче асфальтованою доріжкою, трапляються і

вибоїни, і спуски, і підйоми; життя може принести всяке випробування — хворобу, втрату близької любимої людини або інші невдачі; усе це, звичайно, лишає слід у людській душі, але бійця країни соціалізму це не може зробити нещасним, заслонити собою весь світ. Велике, справжнє щастя — це самовіддане, чесне служіння народові, партії, боротьба за інтереси трудового людства! І якщо людина хоче бути по-справжньому щасливою, хоче, щоб щастя й радість назавжди оселились в її серці і в її домі, вона повинна віддати всі свої сили й здібності своїй Батьківщині, партії Леніна.

У цьому я й знайшов своє велике, справжнє щастя!

УРИВКИ З ЩОДЕННИКА

26 червня 1944 року.

Сьогодні мені передали, що о сьомій годині в оперному театрі відбудеться урочисте засідання партійного і комсомольського активу столиці, присвячене 25-річчю комсомолу України. Вечір будуть транслювати по радіо. Вдень усім нам прислали запрошення. Вирішили, що підуть рідні.

Велике й радісне це свято для всієї молоді, і особливо воно дороге мені. Все моє свідоме життя почалося з комсомолу, комсомол відшліфував мене, партія і комсомол виростили мене, зробили більшовиком, комсомолу я віддав своє здоров'я, молодість. Раніш ми були одинаками, тепер комсомол України крокує мільйонами. Як же не радіти цьому славному ювілеєві? Піти на вечір у мене нема змоги, хоч би послухати по радіо, та воно в мене працює як йому схочеться: то горлає, то хрипить щось незрозуміле. Це завдавало мені великої прикрості.

О шостій годині до нас хтось постукав. Прийшов технік радіоцентру і сказав, що йому доручено перевірити й впорядкувати мою радіоточку. Це здивувало мене, — наскільки я пам'ятаю, ми нікому не говорили, що в нас погано працює точка, і нікого не просили полагодити її. Який же це чарівник дізнався, що в мене робиться дома

і що я так хотів послухати трансляцію сьогоднішнього урочистого вечора?

Технік швидко взявся за справу: поставив інший репродуктор, перевірів лінію. Чисті звуки красивого радянського маршу заповнили мою кімнату. Я палко подякував технікові і просив передати подяку товаришам, які послали його до мене.

Я слухав радіо, диктор оголосив — сьома година. Почувся шум залу, музика. До початку вечора лишалося півгодини.

Секретар ЦК ЛКСМУ товариш Кузнецов зачитує Указ уряду СРСР про нагородження комсомолу України в зв'язку з 25-річчям і за заслуги в боротьбі з німецькими окупантами орденом бойового Червоного Прапора. Завирував ураган людської радості, і ця радість хвилиною докотилася до мене. У цю секунду кожний комсомолец України гордо підняв голову, те саме відчув і я.

Та от знову зал ущух — товариш Кузнецов читає другий Указ Президії Верховної Ради Союзу РСР про нагородження Бойченка Олександра Максимовича орденом Трудового Червоного Прапора. Я ще був у полоні почуттів, переживаних за нагородження комсомолу України, і коли я почув слова про моє нагородження, серце якось стислось, перехопило дихання. Мені хотілося закричати, так, саме закричати, щоб усі там на вечорі, вся Батьківщина почули б мій крик радості і вдячності людини, яку не тільки не забули і не покинули, але відзначили високою нагородою за роботу в комсомолі. Я лежав, стараючись стримати своє хвилювання. Вечір тривав, читали вітальні телеграми.

Повернулася Шура. Почувши слова «орденоносний комсомол України», спитала:

— Уже передавали Указ про нагородження комсомолу України?

— Так, — відповів я.

Щира, непідробна радість освітила її обличчя.

Про своє нагородження я мовчав, думаючи, що придуть наші з вечора і розкажуть, але не витерпів і розповів сам. Шура подивилася на мене, обійняла й вибігла в іншу кімнату. Усе було зрозуміло, ми обоє плакали, тільки нарізно.

13 липня.

Одержую привітання, поздоровлення від товаришів, яких знав особисто і які знали мене по роботі, з усіх кінців країни. Щасливі дні...

2 вересня.

Близько четвертої години приїхав секретар ЦК ЛКСМУ Микола Антонович Кузнецов і спитав, чи готовий я сьогодні ввечері зустріти у себе Михайла Сергійовича Гречуху, який вручатиме мені орден. Я жартома відповів, що мене завжди можна застати дома. Шура мене поголила, «причепурила», кімната теж набрала святкового вигляду, хоч вона завжди була чиста й затишна. Я намагався не хвилюватися, бути якнайспокійнішим, обдумував, що сказати, одержавши орден.

Надвечір хвилювання наростало. Неля і Дарія Михайлівна з товаришами, добровільними помічниками, готувалися до вечері, дуже метушилися, хотілося, щоб усе було гаразд.

О восьмій годині тридцять хвилин приїхав Михайло Сергійович Гречуха. Прийшли товариші з ЦК комсомолу, з редакцій газет. Скільки квітів, яка свята хвилина, задушевна урочистість. Тепло говорить Михайло Сергійович, вручаючи мені орден... У відповідь мені хочеться сказати так багато... Про те, як я, робітничий хлопчик з київської околиці Деміївки, став комсомольцем, потім більшовиком,

як потрапив у велике нещастя, і якби я жив у буржуазному суспільстві, наді мною давно б поставили хрест. А ось я живу, працюю, і уряд моєї великої Батьківщини, оцінивши мою працю, удостоює мене високої нагороди, і все це не казка... Але від великого хвилювання я не зміг говорити, а коли трохи заспокоївся, сказав коротко, зовсім не те, що думав, але від щирого серця.

11 листопада.

Відповідаю на листи. Кожний з них стає переді мною як великий шматок життя. От, наприклад, лист Гарасима Бондаря. Хто він? Був слюсарем депо Київ-П. Багато років я був з ним в одному партійному осередку, минуло двадцять років, і Гарасим Бондар — професор Дніпропетровського інституту інженерів транспорту, керує основною кафедрою інституту, готує інженерів-механіків залізничного транспорту, кандидат технічних наук, має багато друкованих праць.

Або взяти Ваню Петрашина — донбаський робітник, комсомольський працівник, закінчив Військово-Політичну академію імені Леніна, усю Вітчизняну війну був на фронті, комісар дивізії, підполковник, орденоносець.

2 січня 1945 року.

Наступив рік великих сподівань і надій. Хоч би швидше прийшов кінець цієї війни! Народ хоче мирної праці.

17 січня.

Мене відвідав Соколов. Усю війну не бачились. Він з перших днів на фронті, тепер він майор артилерії: за час війни закінчив Артилерійську академію, нагороджений трьома орденами і двома медалями. П'ять разів поранений.

З великою втіхою дивився я на цю людину: виголений, охайний, куди поділася колишня опасистість, неповороткість і нечепурність. Зник Соколов — директор дріжджового заводу, який любив добре попрацювати, випити й добре поспати, та не любив учитися, а от війна витрусила все непотрібне. Був моряком, а виникла потреба — став артилеристом. За свої сорок років він втретє в армії: у громадянську був добровольцем, потім кілька років служив у Чорноморському флоті, а з червня 1941 року — на передовій.

2 травня.

Учора вперше за чотири роки слухав по радіо парад військ Радянської Армії в Москві і Києві, радіо не вимикали до пізньої ночі. Скільки разів від повноти почуттів та радості очі зраджували мене. Спати не хотілось, слухали радіопередачі. І раптом передача увірвалася, і диктор незвичайним голосом сказав: «Товариші, говорить Москва, слухайте важливе повідомлення». Слово «важливе» він вимовив так, що ми вже були певні, що зараз передадуть: «Берлін наш!» І справді, диктор урочисто зачитував слова наказу про те, що фашистський Берлін впав до ніг Радянського Союзу. Сталося те, в що ми вірили ці чотири роки.

9 травня.

Уже кілька днів скрізь і всюди кажуть, що Німеччина капітулювала. Деякі товариші навіть дзвонили мені й розповідали про це з такими деталями, наче вони самі були при моменті капітуляції. Звичайно, народ вірить, що не сьогодні-завтра фашистська Німеччина капітулює, та кожному терпець уривається, хочеться, щоб ця година настала швидше. Я дзвоню, довідуюсь. На жаль, поки що ні.

Але вже ясно, що Німеччина може капітулювати у першу-ліпшу хвилину. Минає 5, 6, 7 травня, з усього чувається, що перемога близько. Стрілка годинника переваляла за північ 9 травня, а радіо мовчить. Половина другої ночі, пора спати. А коли проспимо? Ні, не будемо спати! Але ж завтра Славі на восьму в школу, Нелі — на роботу. Вирішили все-таки прилягти, а як тільки що, — одразу ж на ноги.

Я прокинувся від пострілів і вигуків, прислухався, було занадто голосно на подвір'ї для звичайної ночі. Прокинулась Шура. Раптом з подвір'я почулося: «Аню, Берто, поздоровляю!»

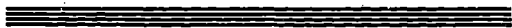
Увімкнули радіо. Виявилось, що Неля і Слава не сплять, а з балкона спостерігають вулицю, де вже з'явилися сотні людей, які з радістю та обіймами зустрічали одне одного. Стріляли в повітря, звідусюди летіли вигуки: «Ура! Перемога!»

Славик побіг у місто. Шура сидить зі мною в кімнаті, а Неля з балкона кричить «ура», і їй відповідає святкова вулиця. Тоді Неля прибігає до мене і, наче мала дитина, радісно, захлинаючись розповідає мені про це.

Та ось говорить Москва, і диктор повторив, що Німеччина беззастережно капітулювала. Перемога! Ні, не просто Перемога, а Перемога цілковита, нечувана досі в історії. Найповніший розгром найбільш сильного та підступного ворога нашої Батьківщини. І знову буря тріумфування. Безперервні телефонні дзвінки від товаришів, поздоровлення. Усі радісно збуджені, згадуємо, як ми евакуювались, як жили, як тяжко переживали невдачі перших років війни. Але з яким величезним задоволенням згадуємо, що ніколи не втрачали віру в нашу перемогу над німецькими фашистами.

Починаємо період мирного будівництва.

ЖИТТЯ - ПОДВИГ

Спогади про О. М. Бойченка

Олександр Бойченко — генеральний секретар
ЦК ЛКСМУ. 1930 рік.

Комсомольський осередок станції Київ. У другому ряду в центрі (сидить) О. Бойченко. 1923 рік.

Г. І. ПЕТРОВСЬКИЙ

БОЄЦЬ ЛЕНІНСЬКОГО ГАРТУ

Життя Олександра Бойченка — яскравий приклад для нашої молоді, взірць того, як треба створювати пам'ятники свого існування на соціалістичній землі.

Олександр Бойченко пройшов важку школу життя в родині робітника, бачив злидні і боровся з ними, зазнав, що таке напівголодне існування. Він відчув на собі безмежність експлуатації капіталістів. Його батько — Максим Олександрович пройшов школу робітничих страйків, школу пролетарської боротьби з безправ'ям трудящих при царизмі.

Все це тяжке, жорстоке життя проходило на очах вразливого хлопчика, а потім юнака Саші Бойченка і викувало в нього ненависть до експлуататорського суспільства, протест проти пригноблення особи людини.

Характер Бойченка, його ідейна цілеспрямованість виробилися в роки війни і революції. Він бачив, як валиться гнилий царизм, руйнується старий капіталістичний лад, був свідком звільнення праці від експлуатації.

Сашкові Бойченку, ще не зміцнілому фізично юнакові, довелося взятися за тяжку роботу на лісозаготівлях. Але, незважаючи на великі труднощі і матеріальні нестатки в сім'ї, Сашко Бойченко успішно навчався грамоти

і навіть вступив у технічне училище. На жаль, у батька не вистачало грошей, щоб заплатити за навчання, і здібному юнакові не вдалося закінчити освіти. Так було у талановитого письменника Миколи Островського, так було і в автора цих рядків, тільки не в Києві, а в Харкові. Це було загальним, типовим явищем в робітничому середовищі за царизму.

Цікаво, що обидва обдаровані українські письменники — Микола Островський і Олександр Бойченко — учились в одному і тому ж технічному училищі, юнаками потрапили у вир бурхливих років першої імперіалістичної війни і революції, дуже молодими вступили до комсомолу. Ось це стрибок з царства тьми в царство свободи!

Такого щастя, на жаль, я і моє покоління не переживали. Ми потрапляли з царства тьми в царство тюрми. Якщо Островський і Бойченко діставали уявлення про людську гідність на волі, в комсомолі, то наша людська гідність виковувалася в тяжкій нужді, під градом пострілів і під свист нагаїв поліції. Ми закінчували свої перші університети в тюрмах. На волі ми закріплювали знання, добуті нами в тюрмі на вимушеному «відпочинку», застосовували їх на практиці революційної боротьби.

Незважаючи на різницю політичної і економічної обстановки, в передовій молоді завжди були одні стремління, одні ідеали.

Обидва письменники — Островський і Бойченко — зазнали тягара імперіалістичної війни, пережили небувале героїчне піднесення і всі випробування революційного періоду та громадянської війни, з гвинтівкою в руках захищали молоду Радянську республіку від імперіалістичних банд. Обоє їх важка хвороба прикувала до ліжка, але й тоді вони продовжували вперту боротьбу за життя, боротьбу за використання кожної хвилини життя для праці.

Ці бійці в житті, на фронті, в побуті, в літературі стали ентузіастами-ленінцями. Літературні праці Островського

і Бойченка змальовують у хорошій художній формі нову епоху, епоху боротьби всіх народів, епоху, в якій «володарем світу став труд».

Цікаво простежити шлях політичної школи Олександра Бойченка. З 16 років він комсомолец, в 19 років стає вже комуністом і керує комсомолом. Згодом він стає спочатку другим, а потім першим секретарем ЦК комсомолу України.

В Харкові мені довелося зустрічатися з Олександром Бойченком і радитися з питань керівництва українським комсомолом. Під керівництвом Комуністичної партії ЦК комсомолу розгорнув широкий рух молоді за зміцнення Радянської влади, спрямував її на боротьбу з ворогами Рад. І треба сказати, що комсомольці тоді віддавали всі свої сили праці — разом з старшим поколінням відбудовували зруйноване народне господарство, ліквідували страшні наслідки війни. Мені довелося бувати на з'їздах і пленумах комсомолу. Я бачив, що в авангарді комсомольців стояла віддана партії молодь, я зустрічав прозелітів марксизму-ленінізму. Нас, старих, це завжди радувало.

Олександр Бойченко належить до тих перших молодих керівників комсомолу, яких обирала на з'їзді молодь. Розмах соціалістичної революції підняв на Україні всю робітничо-селянську масу, і скрізь забили живі джерела народної творчості. Талановита молодь росла, як гриби після дощу.

Роки штурму технічних висот нової соціалістичної промисловості, роки стрімкого бігу з метою догнати і перегнати капіталістичні країни — саме ці роки відзначені бурхливою діяльністю Олександра Бойченка. Як секретар українського комсомолу, він страшенно переважував себе поїздками по заводах, шахтах, руднях. І вдень і вночі він доводив впертою працею свою відданість справі соціалізму.

Він надірвав свої фізичні сили. Але боєць не здався. Все життя він вірив у торжество соціалізму і перемогу свого народу. Вже будучи хворим, Бойченко наполегливо вчився і проводив свою творчу літературну працю. Йому багато допомагала віддана дружина, щирий, вірний друг — Олександра Григорівна.

Він був учасником напруженої боротьби на Україні з контрреволюцією і різними ухилами в партії. Це було хорошою школою для українських більшовиків, тим більше для молоді. Робота партії по зміцненню єдності своїх лав, насіння, кинуте великим Леніним і ленінцями, падало на благодатний ґрунт.

Олександр Бойченко завжди працював над собою, вчився. І сам його життєвий шлях був великою школою. Це забезпечило такий живий інтерес до повісті «Молодість».

Приклад славного життя Олександра Бойченка запалить ленінську іскру в серцях молоді і допоможе їй стати більш вимогливою до себе, до товаришів.

ВСЕВОЛОД БУЦОЛ, МИКОЛА КУЗНЕЦОВ

НЕЗАБУТНЕ

Визначаючи завдання молоді у побудові нового світу, В. І. Ленін вказував, що саме їй, молоді, належить завершити справу комунізму, отже, вона має бути міцною, здоровою, зі сталевими нервами і залізними мускулами.

Виконуючи ленінський заповіт, Комуністична партія, її Центральний Комітет невтомно піклуються про підрос-таючу зміну, виховують у молоді почуття господаря своєї країни, озброюють її всеперемагаючим вченням марксизму-ленінізму, збагачують досвідом революційної боротьби і творчої праці.

На всіх етапах великого і славного шляху, який пройшла Радянська країна, молодь брала найактивнішу участь і завжди відігравала важливу роль в історичних звершеннях нашого народу.

У славній історії КПРС, що уособлює безсмертя революційної мужності кращих синів і дочок нашого народу, гідне місце відводиться молоді і комсомолу.

Радянська молодь і її авангард — комсомол свято бережуть і примножують славні традиції комсомольців 20—30-х років, традиції своїх батьків і насамперед традиції ударної, самовідданої праці на благо любимой Радянської Батьківщини.

Доблесть у комуністичній праці, мужність у боротьбі з будь-якими труднощами, самовідданість — виховання

цих чудових якостей у всіх радянських людей і передусім у підростаючого покоління ґрунтується на великому досвіді Комуністичної партії Країни Рад.

«Наш обов'язок,— відзначав на XXIV з'їзді КПРС Леонід Ілліч Брежнєв,— передавати новим поколінням свій політичний досвід, досвід розв'язання проблем економічного і культурного будівництва, керувати ідейним вихованням молоді, робити все, щоб вона гідно продовжувала справу своїх батьків, справу великого Леніна»¹.

Однією з визначних сторінок в історії Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоді є роки першої п'ятирічки. У цей період соціалістична індустріалізація розвивалась бурхливими темпами. На Україні, як і по всій країні, споруджувались нові заводи, фабрики, шахти, електростанції, залізниці.

Масовий трудовий героїзм і мужність виявляли в той час комсомольці і молодь республіки. Головним у діяльності комсомолу була організація соціалістичного змагання, основною формою якого став рух ударних бригад. «Обличчям до виробництва» — цей бойовий заклик партії надихав і мобілізував комсомольців і всю молодь на творчий трудовий запал.

Бойовим штабом керівництва усіма визначними справами комсомольців і неспівкової молоді України був Центральний Комітет ЛКСМУ, який у той час очолював його генеральний секретар Олександр Бойченко. Разом з ним працювали здібні організатори молоді секретарі ЦК комсомолу України О. Е. Гапєєв, О. І. Воробін, М. В. Євдокієнко та інші.

Під керівництвом ЦК КП(б)У ЦК комсомолу України по-діловому, оперативно вирішував найважливіші питання життя і діяльності комсомольських організацій ударних

---

¹ Матеріали XXIV з'їзду КПРС. К., Політвидав України, 1971, стор. 92.

будов, заводів, шахт, колгоспів, учбових закладів. Постанови і рішення були конкретними і цілеспрямованими. Народи з питань обміну досвідом роботи, зльоти молодих ударників, естафети, походи, зльоти «легкої кавалерії» завжди проводилися з великим піднесенням і комсомольським запалом.

Та найважливішою формою керівництва був живий зв'язок з молоддю на місцях.

Сповна віддаючись комсомольській роботі, Олександр Бойченко прагнув глибоко і ґрунтовно знати всебічне життя молоді і комсомольців промислових підприємств і транспорту, студентів, школярів. Його часто можна було бачити на заводах і фабриках, серед робітничої і сільської молоді; Олександр Бойченко відвідував домни і шахти, колгоспи, вузи і школи, зустрічався з партійними та комсомольськими працівниками на місцях. Він завжди викликав у людей прихильність до себе, тягнувся до них, глибоко поважав і любив їх.

Одному з авторів цих спогадів, який працював тоді в Горлівському райкомі комсомолу, пощастило бути очевидцем і учасником однієї такої зустрічі.

На початку тридцятих років з ряду причин, в тому числі і через нестачу робочої сили, Донбас опинився у тяжкому прориві по видобутку вугілля. Партія і уряд вживали усіх необхідних заходів для якнайшвидшої ліквідації серйозного відставання.

Одним із важливих заходів у допомозі Донбасу було рішення ЦК КП(б)У про направлення на роботу в Донбас добровольців з числа комсомольців і молоді республіки.

Комсомольські організації активно відгукнулись на заклик партії. Тисячі комсомольців-добровольців, а також неспілкува молодь виявили бажання поїхати працювати на шахти. Чимало молодих ентузіастів прибуло і в Горлівський район.

Нелегко було тоді комсомольським працівникам вугільних районів Донбасу: треба організовано зустріти добровольців, разом з керівництвом шахт підготувати для них гуртожитки, забезпечити їх харчуванням, спецодягом, налагодити навчання шахтарських спеціальностей, організувати культурне дозвілля. Більшість добровольців — члени ВЛКСМ: треба взяти їх на облік, залучити до активної роботи в організації. Тому дні й ночі доводилось проводити на шахтах.

Звичайно, зробити все це лише своїми силами ми не могли. Вирішальною тут була допомога партійних органів, первинних партійних організацій.

В один із таких «гарячих» днів до нас в райком без будь-якого попередження завітав секретар ЦК комсомолу Олександр Бойченко. Відбулася ґрунтовна розмова з комсомольським активом. Секретар ЦК цікавився усіма сферами життя та діяльності комсомольських організацій шахт, працею і побутом молодих гірників. Він вникав у деталі, цікавився подробицями.

Розмова проходила по-діловому, у спокійній, дружній атмосфері.

О. Бойченко дохідливо і переконливо роз'яснював активу виняткову важливість рішень ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У про якнайшвидшу ліквідацію відставання вугільного Донбасу, про велику і відповідальну роль комсомолу і молоді у цій справі. Він вказав на деякі серйозні недоліки в роботі райкому і шахтних комсомольських організацій, що стосувалося, зокрема, навчання нового поповнення робітничого класу, побутового влаштування та культурно-освітньої роботи серед молоді. Секретар ЦК розповів про позитивний досвід роботи деяких райкомів та первинних організацій і закликав комсомольський актив, усіх комсомольців і молодь району віддати всі свої сили та юнацький ентузіазм справі побудови соціалізму, шир-

ше розгорнути соціалістичне змагання, рух ударних бригад за виконання п'ятирічки за чотири роки.

Минуло багато часу. Напередодні Великої Вітчизняної війни ми знову зустрілися з Олександром Максимовичем. У цей час він був уже тяжко хворий.

Працюючи секретарями ЦК ЛКСМ України, ми разом з працівниками ЦК комсомолу Мироновим, Л. Касовим та Й. Дінькевичем провідали Сашу.

Зустрів він нас дуже привітно, з щирою посмішкою на обличчі, запропонував стільці, розміщені біля ліжка, на якому він лежав, запитав у кожного ім'я і попросив розповісти, як комсомол республіки готується до боротьби з запеклим ворогом — німецьким фашизмом.

У цей час наша країна перебувала вже на порозі великої війни. Фашистська Німеччина готувалася до агресивного нападу.

Армія і флот переозброювались найновішою бойовою технікою. Багато що робилось, але, на жаль, не вистачало часу для завершення накреслених планів.

Ці життєві питання хвилювали тоді усіх радянських людей, тому ця розмова у Олександра Максимовича і розпочалася саме з таких злободенних питань.

Ми йому розповіли, як комсомольці і молодь оволодівають військовою справою, намагаючись наблизити навчання до фронтових умов. Готувались ворошиловські стрільці, парашутисти, радисти, лижники. Понад мільйон юнаків і дівчат республіки опанували ці військові спеціальності.

Уважно, зацікавлено слухав нашу розповідь Олександр Максимович. Потім він детально розпитував про життя комсомольців і молоді на шахтах Донбасу. Маючи добру пам'ять, він називав багатьох на ім'я, розпитував про навчання п'ятисотенниць Марії Демченко, Марини Гнатенко, про новинки літератури, яку він тонко розумів, про творчість П. Усенка, М. Трублаїні, А. Головка, І. Ле, П. Тичини, М. Рильського, А. Малишка, Л. Первомайського,

О. Безименського та інших прозаїків і поетів, твори яких він любив і добре знав.

Мова зайшла про дорогу йому книгу М. Островського «Як гартувалася сталь», і тут він розповів нам про зміст своєї майбутньої книги, яку почав писати.

Розмова затягнулася далеко за північ. Нікому з нас не хотілося залишати гостинного господаря. Він був надзвичайно цікавий співбесідник, який багато чого пережив та багато чого побачив за своє недовге життя.

Помітивши, що він втомився, ми почали збиратися додому і прощатися. Нас тепло проводжала уся родина Бойченків.

Ця зустріч справила на всіх нас велике враження. Вона проходила невимушено, по-домашньому затишно. Цьому сприяло ще й те, що Олександр Максимович під час розмови звертався до кожного з нас лише на ім'я.

Незабаром розпочалася Велика Вітчизняна війна — суворе випробування сил нашого народу. Перемогу над фашистською Німеччиною виборював увесь народ. Мільйони радянських людей, комсомольців і молоді героїчно билися на фронтах Великої Вітчизняної війни.

У глибокому тилу, переборюючи труднощі цього суворого і героїчного часу, продовжував працювати над книгою «Молодість» Олександр Бойченко. Колосальна напруга усіх фізичних і моральних сил, виняткова мужність, що її виявляв автор протягом багатьох років, — і книга в квітні 1946 року побачила світ.

Повість «Молодість» тепло зустріли читачі і громадськість. Це повчальна книга для нинішнього і наступних поколінь молоді. Вона закликає читачів, і насамперед юнаків та дівчат, до безмежної відданості Комуністичній партії, до героїчної праці на благо соціалістичної Вітчизни, до великої справи побудови комунізму в нашій країні.

Яку ж велику силу мають ленінські ідеї, якщо вони надихнули людину, прикуту до ліжка, приречену на

смерть, стати найоптимістичнішим письменником нашої молоді, випромінювати радість життя, волю до перемоги і віру в майбутнє! У цьому весь наш Саша Бойченко, який для нас залишив трилогію про наше життя, про життя молоді нашого покоління.

Працюючи над книгою «Молодість», Олександр Максимович Бойченко одночасно провадив велику громадську діяльність, широке листування. Його часто відвідували комсомольські працівники, молоді робітники, студенти, воїни Радянської Армії, піонери і школярі. Олександр Максимович ніжно любив дітей, умів з кожною дитиною розмовляти цікавою для неї мовою, оповідати захоплюючі історії.

Зустрічаючись і розмовляючи з ним, ми ніколи не спостерігали у нього поганого настрою, нудьги чи зневіри, ніколи не чули від нього скарг на здоров'я. Він завжди був бадьорий, життєрадісний, щирий і товариський, постійно цікавився усіма подіями і подіями, що відбувалися в країні, на Україні, в комсомолі.

І це було щиро, бо такий він був завжди, таким його виховали Комуністична партія, Ленінський комсомол.

Комуніст, безмежно відданий партії, комсомольський трибун — таким знали і пам'ятають Олександра Бойченка комсомольці та молодь двадцятих і тридцятих років. Життя його було недовге, але він залишив про себе добру пам'ять.

БОРИС БУРЯК

ГРОМАДЯНИН РЕСПУБЛІКИ

У нашій літературі все частіше ставлять поруч імена О. Бойченка і М. Островського. І це правильно. Справді, їх зближує драматична життєва і літературна доля. Але неправильно є тенденція взагалі ототожнювати, ставити знак рівності між їхніми біографіями і долею героїв їхніх творів.

У свій час, як відомо, проти такого спрощенства виступав М. Островський. Ніколи і О. Бойченко не ототожнював себе з героями «Молодості». Інакше заперечувалися б закони типізації і взагалі були б зруйновані самі кордони художньої специфіки літератури. Якщо вже говорити про автобіографізм у творчості, то тут можна було б послатися на відомий вислів про те, що справжні письменники «завжди так: пишуть про себе, а виходить про нас».

І ще хочеться заперечити одну досить поширену думку про те, що і М. Островський, і О. Бойченко нібито «змушнені» були в силу безвихідних обставин взятися за перо. Мовляв, нічого іншого їм не лишалось робити. Чи не применшує це їх, по-перше, як художників слова, а по-друге, чи не думають прихильники цієї думки, що в літературі й справді можна стати популярним письменником, не маючи художнього таланту? Ні, ми знаємо в житті безліч аналогічних біографій, трагедій, але цього ще, виходить, замало, щоб уже народжувались талановиті твори

мистецтва, літератури. Явище це значно складніше і глибше.

І М. Островський, і О. Бойченко належали до першого покоління нашого комсомолу, обпаленого громами революції і громадянської війни. Виявляється, що вони і вчилися в одному технічному училищі в Києві, перебували в одній комсомольській організації, були у них навіть одні вчителі і вихователі. І не зустрілись. А могли разом ходити на ліквідацію банд, на заготівлю дров, подружити на все життя. Обидва у тяжкі дні з тривогою запитували себе: чи можна бути корисним суспільству, будучи смертельно пораним у бою? І обидва мужньо відповіли: «Можна!», підтвердивши це своїм життям і творчістю.

Чим більше сьогодні замислююся над повістю «Молодість», над долею її героїв і автора, над художніми засобами, за допомогою яких письменник «ліпить» характери, тим більше переконуюся, що прихід О. Бойченка в літературу був закономірний. Про все, що пережив, що бачив і передумав, він просто не міг не розповісти іншим. І саме художнім словом.

«Бачити» і «чути» героїв, відчувати їх фізичну присутність — чи не тут починаються «таємниці» творчої лабораторії художника взагалі? Справді, згадаймо, чому Рєпін в одному з листів у період роботи над картиною «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» скаржився на те, що у нього вже «голова обертом іде від їх (залорожців — Б. Б.) гумору і шуму... Ось уже тижнів два я зовсім без відпочинку живу з ними — не можна розлучитися...»

Не мав «відпочинку» од своїх героїв і саме тому не міг з ними розлучитися й Олександр Бойченко. Він ділив з ними радощі й страждання; вони приносили йому ні з чим не зрівнянні і неповторні муки творчості — найінтимніші і найблагородніші з усіх мук. І в цих муках він був прекрасним, у них знаходив щастя, зміст свого життя.

Під час однієї з перших зустрічей з Олександром Максимовичем я сказав йому, що у його повісті (мова йде про рукопис першої частини твору) добре показано голодних дітей. Він усміхнувся лише куточками губів і якось важко проковтнув слину. При цьому ямка на білому поголеному підборідді, здалося мені, нервово здригнулася.

— Я стільки пережив, поки написав цю сцену,— признався він.— Згадав і своє дитинство... І так мені було тяжко, що аж у самого шлунок заболів...— І він усміхнувся гірко, скорботно.

Отаке перевтілення властиве справжнім митцям.

Була в Олександра Бойченка ще одна якість, без якої важко уявити художника слова. Умів він не тільки образно розповідати, а й слухати. Він усе хотів знати. І це прагнення з дитячих літ проніс через життя.

Нині повість «Молодість» стала одним з улюблених творів молоді. Її перекладено на десятки мов народів нашої країни і за кордоном. А вік твору, можна сказати, ще комсомольський. Пригадую дні, коли мені довелося бути одним з перших читачів тоді ще невеликого рукопису — першої частини майбутньої трилогії.

Було це взимку тривожного 1942 року в Уфі. Там зустрівся я з Андрієм Малишком, який приїхав з фронту. Він сказав, що у місті серед багатьох наших земляків-киян живе і Бойченко з своєю родиною. А ввечері ми обережно постукали у високі двері.

Нам відчинила молода привітна жінка. Це й була Олександра Григорівна, дружина письменника. Стримавою і м'якою усмішкою, поглядом, всією своєю поведінкою відразу дала зрозуміти, що в домі хворих немає (у сім'ї взагалі слово «хвороба» не вживалось), хоч у самої в очах, на обличчі, на устах були незгладимі сліди жорстоких ударів долі.

У глибині кімнати проти єдиного широкого вікна стояло ліжко. Пам'ятаю, було багато білого. І бліде обличчя

на білій подушці. Шапка темно-русого волосся, зачесаного назад, чорні широкі брови ще більше підкреслювали блідість.

Олександр Максимович насторожився, щось ніби пригадував, і раптом радісно усміхнувся; впізнавши Андрія Малишка по голосу, по-хлопчачому вигукнув:

— Андрію, любий мій!..

Обійми, знайомство. Я готувався до зустрічі з тяжко хворою людиною. А зустрів усмішку, — усмішку, якої ніколи не забуду.

За весь вечір Олександр Максимович жодного слова не сказав про свою хворобу, хоч видно було, що він терпеливо і мужньо переносив біль. Дивлячись на нього, я подумав: дуже зараз важко воїнам на передовій, але навіть там бувають перепочинки, а він же весь час на безконечній війні і без перепочинку.

Прощаючись, Олександр Максимович попросив мене прочитати його рукопис «з олівцем». Тоді ж він сказав, що рукопис перед тим прочитав А. В. Головка, який зробив дуже цінні зауваження, висловив поради. Сказав і про те, що Андрій Васильович дав згоду бути редактором його книги. Але він днями виїхав на фронт і невідомо коли повернеться.

Прочитав я рукопис «з олівцем», і були у мене якісь дуже скромні думки про окремі епізоди, образи, сцени, діалоги. Сідав біля його ліжка на стілець, клав рудувату папку собі на коліна, і так у розмові ми перегортали сторінку за сторінкою. Треба сказати, що він умів не тільки слухати, а й не погоджуватись, відстоювати свою думку.

Полеміст він був пристрасний, безкомпромісний і досвідчений. При цьому Олександр Максимович виявляв глибокі знання з теорії літератури, не раз посилався на висловлювання М. Горького, говорив про те, що в своєму творі він не прагнув до «ускладненого» сюжету, намагався

відтворювати не просто життєві факти, а «психологію фактів». Жартома я сказав, що коли б він не був прозаїком, то став би добрим критиком. На це він теж жартома скромно відповів: мовляв, побачимо, який ще з мене прозаїк...

Знову я зустрівся з О. Бойченком уже в Києві, 1945 року, після війни.

Хвороба невмолимо прогресувала, але, окрилений виданням першої частини «Молодості», Олександр Максимович натхненно розповідав про свою роботу над другою частиною, про майбутню долю героїв, — говорив так, що, здавалося, збирався жити принаймні ще сто років. Тепло, з почуттям глибокої вдячності говорив про свого першого «вимогливого і людяного» редактора — А. В. Головка.

Повертаючись осінніми київськими вулицями з примірником роману «Молодість», подарованим Олександром Максимовичем, пригадав я пам'ятний вечір у далекій засніженій Уфі, коли вперше повертався від нього з невеликою рудуватою папкою...

...Грудень 1948 року. У Сесійному залі Верховної Ради УРСР відбувається II з'їзд письменників України. В лужах — керівники партії й уряду, представники літератур братніх республік, зарубіжні гості. З трибуни сходить черговий оратор, і головуючий, зробивши незвичну паузу, трохи хвилюючись, оголошує:

— Слово надається делегатові з'їзду Олександрю Бойченку...

Зал чекав. Ми думали, що зараз хтось підніметься на трибуну і виголосить текст його промови. Але на трибуну ніхто не піднявся, і в цю хвилину серед тиші пролунав знайомий голос:

— Дорогі товариші!.. Я, на жаль, не можу прийти на з'їзд, але завжди прагну йти з вами в одному строю...

Слухаю знайомий голос, дивлюсь на порожню трибуну і уявляю його. Розповідають, він був високий, стрункий.

Трохи закинута назад голова на високій міцній шиї... Говорить про славний шлях комсомолу. І знову бачу його — комсомольського ватажка.

Він любив молодість, був безмежно закоханий у життя. Розповідають, що за роки, коли Бойченко був секретарем ЦК комсомолу, він більше бував на новобудовах, на заводах, серед студентської молоді, ніж у своєму кабінеті. «Як секретар українського комсомолу, він страшенно перервантажував себе поїздками по заводах, шахтах, руднях... Він підірвав свої фізичні сили», — писав про нього Г. І. Петровський, який часто по роботі зустрічався з О. Бойченком.

І твір свій Олександр Максимович не випадково так назвав. Молодість — це неспокій, шукання, дерзання, і в цьому він вбачав красу і зміст життя. Це відчуття молодості Олександр Максимович проніс через усі випробування. В одному з останніх своїх листів він писав: «Працюю я не для себе, а для комсомольців. Адже я себе ще й досі комсомольцем вважаю...»

Він мав усі підстави сказати про себе словами шолоховського Давидова: «Коли треба буде, я за партію... я за справу робітників усю кров віддам».

Олександр Бойченко віддав її до останньої краплі — як художник, як громадський діяч, як Громадянин Республіки в найвищому розумінні цих слів.

ІГОР ЛІЗЕНГЕВИЧ

ЗАЛІЗНИЧНИКИ ПАМ'ЯТАЮТЬ

У Червоному залі-музеї Управління Південно-Західної залізниці висять портрети Миколи Островського і Олександра Бойченка — двох побратимів першого покоління комсомольців України.

Дві людини з однаковою долею.

Обидва вони починали свій життєвий шлях на Південно-Західній залізниці: Островський — на станції Шепетівка, Бойченко — на станції Київ. Тут у буремні пожовтневі роки гартувалася їхня доля, характер і світогляд. Тут вони пройшли добру школу виховання.

Залізничники Південно-Західної магістралі добре знають і свято шанують пам'ять про своїх знатних земляків. Їх імена золотими літерами записані в історію столичної магістралі України.

Олександра Бойченка я знав ще в роки, коли він працював секретарем ЦК ЛКСМУ. Мені, комсомольському працівникові тих літ, доводилося бачити Бойченка і слухати його палкі і ділові промови, які глибоко западали в наші серця. Але близько познайомитися з ним я мав щастя лише в 1944 році.

А сталося це так. Мені, коли я вже працював на Південно-Західній залізниці, довелося взяти участь у підготовці і проведенні першого після звільнення України від

німецько-фашистських загарбників зльоту молодих стахановців магістралі. З газет довідався, що в Київ з евакуації повернувся Олександр Бойченко. Я знав, що він розпочинав свій трудовий шлях на нашій залізниці, пише роман про молодих київських залізничників двадцятих років. І ось одного осіннього дня 1944 року ми, група організаторів цього зльоту, завітали в гості до Бойченка. Нам було відомо, що тяжка хвороба уже багато років прикувала його до ліжка. Скажу відверто: з пелегким почуттям йшли ми до нього. Та як тільки переступили поріг його кімнати, настрої наш змінився. Олександр Максимович зустрів нас радо, як близьких людей, хоча бачив уперше.

Помітивши нашу скованість на початку розмови, Бойченко взяв ініціативу в свої руки. Він весь час закидав нас запитаннями, його цікавило все, що діється на залізниці. Багато розпитував про збитки, які завдали фашисти за час окупації залізниці, про героїчну працю залізничників по поданню допомоги фронту і був дуже радий, коли почув, що серед нас є машиніст, комсомолец двадцятих років Сергій Йосипович Голубицький, удостоєний у 1943 році звання Героя Соціалістичної Праці за героїзм, проявлений під час водіння фронтових поїздів.

— Розкажіть, будь ласка, Сергію, як все було, — звернувся Олександр Максимович до Голубицького.

І Сергій Йосипович розповів про випадок, який стався з ним у 1943 році в прифронтовій смузі. Він вів ешелон з цистернами, за яким полювали німецькі льотчики. Витхавши на перегін, який проходив у відкритій місцевості, Сергій побачив на обрії зграю фашистських літаків, що летіли назустріч поїзду. Машиністові не вперше доводилося попадати в такі обставини, і він почав маневрувати: то вів поїзд уперед, то давав задній хід, щоб збити льотчиків з прицілу. Це допомогло — під час першого заходу літаків жодна бомба не влучила в состав. Розлючені фашисти зробили ще одну спробу заходу, під час якої їм все ж таки

вдалося запалити хвіст поїзда і пробити осколками мін кілька цистерн. Та мужня паровозна бригада не розгубилася: в першу чергу відчепили два палаючі вагони, а потім заходилися забивати кілочками пробоїни цистерн. Ешелон з паливом було доставлено на фронт.

Запитанням не було кінця.

— Як заліковуються рани війни? Добре пам'ятаю, як у двадцяті роки ми піднімали з руїн транспорт...

Ми розповіли про самовіддану працю залізничників по відбудові залізниці, зокрема про масові комсомольські суботники.

— Цікаво! Значить, живуть наші традиції! — вигукнув Олександр Максимович.

Він дуже радів з того, що колектив його рідного депо, як і в далекі двадцяті роки, показує зразки самовідданої праці. Та найбільше Бойченко цікавився молоддю: чи багато її на залізниці, як працює?

І ми розповіли про рішення Управління і Дорпрофспілки провести зліт молодих залізничників.

— Що ж, ідея хороша! — схвально мовив Олександр Максимович і з інтересом вислухав план проведення цього заходу, зробивши кілька слушних зауважень.

А потім ми попросили його дати згоду бути почесним делегатом зльоту.

— Ні, ні,— категорично заперечив Бойченко.— Якщо делегатом, так зі всіма правами й обов'язками. Краще забронюйте хвилину десять для мого виступу. Хочеться дещо важливе сказати моїм друзям — молодим залізничникам.

Ми здивовано глянули на нього: чи, бува, не жартує. Але він, перехопивши наш погляд, вів далі:

— Не дивуйтесь, я напишу свій виступ, а ви від мого імені зачитаете його на зльоті.

Так і було зроблено.

Учасники зльоту тепло, з піднесенням сприйняли виступ О. М. Бойченка, який закінчувався так:

«Виховаємо з нашої молоді більшовиків, непримирених до всього чужого і ворожого, здібних здолати любі перешкоди.

Попереду наше щастя — комунізм!

Хай же наш славний комсомольський паровоз на всіх парах мчить нас до комунізму!»

Зліт обрав делегацію, що відвідала Олександра Максимовича і від імені учасників зльоту подякувала за його палке привітання і цінні поради.

Згодом між окремими членами делегації — представниками молодих залізничників Гребілки, Коростеня — і О. Бойченком зав'язалося жваве листування.

В наступні роки, аж до останніх днів життя Олександра Максимовича, мені часто доводилося бувати у його гостинному домі. І щоразу вражало Бойченкове палке бажання бути у вирі життя, знати до найменших подробиць, що діється за стінами його кімнати. Ми завжди інформували Бойченка про цікаві новини на магістралі, про життя і роботу шляховиків.

Пригадую такий випадок. Наприкінці сорокових років на залізницях країни широкого розмаху набуло змагання машиністів за 500-кілометровий пробіг паровозів за добу. Ця ініціатива передовиків одержала тоді назву руху машиністів-п'ятисотенників.

Під час одвієї з наших зустрічей Олександр Максимович попросив розповісти про те, як це почивання поширюється на нашій залізниці. Виявилось, що він уже розібрався в суті ініціативи і зараз найбільше цікавиться конкретними справами машиністів, зокрема питанням, за рахунок чого залізничники добиваються кращого використання паровозів.

Під час розмови Олександр Максимович виявив неабиякі знання про паровоз, його вузля і деталі, добре орієнтувався в таких суто спеціальних технічних термінах, як форсування котла, обіг локомотива, технічна і комер-

ційна швидкість тощо. Ми здивувались: невже він все це пам'ятає ще з тих далеких двадцятих років, коли працював на залізниці? І коли згодом на столі побачили відомчі газети, журнали і книжки, все зрозуміли: перш ніж писати книгу про залізничників, Бойченко вивчив багато літератури про діяльність усіх ланок залізничного транспорту. Можемо засвідчити: справа була далеко не з легких, залізничний транспорт — це велике, складне і багатогранне господарство. Лише завдяки наполегливості і високій вимогливості Олександрю Максимовичу вдалося упоратися з цим завданням.

Тому-то в повісті «Молодість» з повним знанням справи, яскраво і захоплююче відображено життя залізничників, їх складну працю, виробничі процеси. І не дивно, що цей чудовий твір припав до серця його читачам — молодим залізничникам.

У 1946 році за велику роль повісті «Молодість» і громадську діяльність її автора в справі комуністичного виховання молоді залізничного транспорту О. М. Бойченка було нагороджено нагрудним знаком «Почесному залізничникові».

Бойченко в міру своїх сил робив усе можливе, щоб ділом відповісти на цю нагороду. Його палкі письмові промови на зльотах, нарадах, листування з комсомольськими організаціями станцій, депо запалювали молодих залізничників на ударну працю, виховували в них почуття відповідальності за доручену справу, кликали до активної участі в соціалістичному будівництві.

Ми часто відвідували Олександра Максимовича і з тривогою в душі спостерігали, як невмолимо прогресувала хвороба. Ми дивувалися його мужності. За всі роки нашого знайомства він жодного разу не поскаржився нам на хворобу. Навпаки, у нашій присутності був завжди веселий, жартівливий. Пам'ятаю, як натхненно розповідав він про свою роботу над третьою частиною «Молодості», ра-

дився з нами, просив принести йому збірник офіційних документів та іншу літературу про залізничний транспорт, яка видавалася у двадцятих роках. І ми старалися якнайкраще виконати його доручення.

Всі, кому доводилося бувати в гостях у Бойченка, назавжди зберегли у своїй пам'яті образ прекрасної людини, приємного співрозмовника і гостинного господаря.

Кожний свій вчинок він вимірював інтересами Батьківщини, народу, партії. Олександр Максимович дуже любив людей і був великим життєлюбом. Таким він і залишився в нашій вдячній пам'яті.

ПЕТРО РУДИЙ

ОРГАНІЗАТОР, БОЄЦЬ

Протягом 25 років я знав Олександра Максимовича, зустрічався з ним досить часто і ніколи не забуду цього веселого, чуйного і завзятого хлопця.

Вступивши в 1920 році до комсомолу, сімнадцятирічний юнак з Деміївки Сашко Бойченко скоро виявив неабиякі здібності організатора комсомольських справ, і його було обрано спочатку секретарем одного з райкомів комсомолу міста Києва, а згодом секретарем окружного комітету.

На цьому посту Олександр Бойченко, — або просто Сашко, як ми його звали, — здобув авторитет енергійного організатора і вихователя молоді.

Очолювана Олександром Бойченком комсомольська організація Київщини виступала ініціатором багатьох патріотичних починань, ставала у перші лави борців за індустріальний розвиток країни, за колективізацію сільського господарства.

Всі, хто зустрічався з Олександром Бойченком або працював з ним, знають, що він був зразком комсомольського керівника ленінського типу. Завжди вимогливий до себе, він вимагав цього і від нас, комсомольців, активістів.

Олександр Максимович був дуже коректною і ввічливою людиною, чуйним, задушевним і веселим товаришем,

який легко завойовував симпатії оточуючих. Зрозуміло, що за всі ці якості ми його поважали, любили, але, відверто кажучи, трохи і побоювались, адже Сашко Бойченко міг добре «всипати» тому, хто на це заслуговував.

Пізніше, перебуваючи на посту секретаря ЦК ЛКСМУ, О. М. Бойченко залишився таким же принциповим і вимогливим, а водночас душевним і людяним керівником, яким був раніше. Він дуже не любив кабінетної роботи і користувався найменшою можливістю зустрітися з масами, з комсомольцями,— отже, його часто можна було побачити на заводах, шахтах, будовах, у селі, в студентських аудиторіях.

Ленінського стилю роботи О. Бойченко навчався у тогочасних керівників партійної організації, представників старої ленінської гвардії, таких, як Г. Петровський. С. Косіор, В. Чубар та інших.

Доля жорстоко обійшлася з Олександром Бойченком, завдавши йому суворих і тривалих випробувань, та вона не змогла забрати в нього розуму і волі продовжувати боротьбу за справу Леніна, за комунізм. У жорстокій сутичці з тяжкою хворобою він знайшов у собі сили, щоб вийти переможцем.

Вже хворий Олександр Максимович наполегливо вчиться і багато працює. Він поспішає виконати свій задум — залишити майбутньому поколінню комсомольців і молоді у формі художнього твору спогади про буремні роки боротьби за Радянську владу і будівництво соціалізму. Повість Бойченка «Молодість» зайняла почесне місце серед улюблених книг молоді і продовжує служити справі, за яку віддав своє славне життя її автор.

ГРИГОРІЙ ДОНЕЦЬ

СТАЛЬНА ШЕРЕНГА

З 6 по 12 січня 1931 року в приміщенні Харківського театру імені Т. Г. Шевченка відбувався VIII з'їзд ЛКСМУ. Генеральний секретар ЦК ЛКСМУ О. М. Бойченко у звітній доповіді ЦК ЛКСМУ сказав:

— У нас одна лінія — лінія партії. Ми працюватимемо згуртовано, єдиною сталюю шеренгою над виконанням завдань партії.

«Історія ЛКСМУ», видання друге,
1971 р.

Далекі літа — незабутні і славні,
Не згасли,
Не зникли в ясній далині,
Встають вони в згадці
Живі, хоч і давні,
Безсмертні видіння звитяги й борні.
Встають комсомельські дозори у полі,
В сільських осередках
Гучні вечори...
Задумані верби. Високі тополі...
Шумлять над сільбудом холодні вітри...

Ідуть комсомольці на шахти,
У сози —
На партії клич комсомольці ідуть.

Обрізи куркульські, ворожі погрози
І спалах пожеж
У нічну каламуть —
Не спинять відважних у битвах —
В поході
Уся Батьківщина...

Республіки всі

Величні будови,
Риштовання зводять,
Гряде майбуття в неповторній красі!
А час непомітно все лине, нівроку,
І днів, і років сторінки він горта...

...Січнева пурга тридцять першого року
Яруги й шляхи степові заміта.
Та молодість впину
Не знає в дорозі,
Гримлять ешелони і рейки дрижать —
То хлопці й дівчата
У силі і змозі
На з'їзд комсомолу в столицю спішать...
Везуть рапорти із Поділля,
З Донбасу,
З Полісся,
З південних широких степів —
Сивів бідноти й робітничого класу
З любов'ю братерською Харків зустрів.

Під світлим склепінням великого залу
Сини комсомолу зібрались.
Тоді
І пісня затихла, і тиша запала,
Як з'їзд відкривався... Бійці молоді
З фронтів п'ятирічки
Прийшли розказати

Про те, що вугілля іде на-гора,
Про те, що куркуль
Їх не зміг залякати,
Що скрізь соцзмагання
розгін

набира!

В президії — Бойченко в формі матроській.
Встає і звітує товариш генсек.
Він знає про недоліки
Й справи геройські,
Він сам побував там, у шахті, де штрек,
Він сам гартувався
На вітрах Дніпробуду,
Він сам ночував у донецьких степах,—
Тож правду сьогодні розказувати буде
Про славні діла юнаків Тракторбуду,
Про класові битви
У селах й містах.

— Одна у нас лінія — лінія партії,
В шеренгу стальну згуртувався комсомол,
Ми завжди в поході,
Ми завжди на варті,
Руйнуєм старого, віджилого мол!

Дісталось на з'їзді юнацтву Полтави —
Ремонт паровозів не якісний — тож:
— Відсталих сміливо і гостро, по праву
На з'їзді своїм
Критикуй

і тривож!

Ну, як не вітати делегатів Донбасу
Й Каховки, що кинули гасло у маси:
— Дамо ескадрилью сталєних літаків!
Ми армію нашу — любов і окрасу

З'єднаєм в когорти
Залізних полків!
Хай шефство бере над Повітряним Флотом
Віднині
Повсюди ЛКСМУ!
Турботи Вітчизни — це наші турботи,
На варту ставай, комсомол,
Трудову!

І пісня розквітне в артільному клубі,
І піде сільський комсомол у дозор.
...На з'їзді присутні Петровський і Чубар,
Затонський і Скрипник,
Якір,
Косіор...
Від імені партії — Шліхтеру слово.
— Ви — наша надія,
І плоть наша, й кров!
І партія знає, що молодь готова
В ім'я комунізму
На подвиги знов!

І тут же на з'їзді у відповідь чути
З Луганська,
З Донбасу,
Із сіл — рапорти,
Сюди пролягли звідусюди маршрути,
Звітують щодня комсомольські пости!

І знову затихло, і тиша запала,
І Бойченка слуха сім'я бойова,
Під світлим склепінням
Високого залу
Присяги і вірності линуть слова:
— Одна у нас лінія — лінія партії,

В шеренгу стальну
Згуртувавсь комсомол,—
Ми — завжди в поході,
Ми — завжди на варті,
Ми світу старого штурмуємо
Мол!
З заводів і сіл у ясні небокраї
Вперед покоління іде молоде.
В походах нас ленінський стяг осяває,
На битви —
Нас партія рідна веде!

ОЛЕКСАНДР ВОРОБІН

ЮНІСТЬ КОМСОМОЛЬСЬКА, БОЙОВА

З Олександром Бойченком я вперше зустрівся ще тоді, як був завідуючим агітаційно-пропагандистським відділом Дніпропетровського окружкому ЛКСМУ. Саша в той час працював у Київському окружкомі комсомолу, і ми, звісно, часто зустрічалися на пленумах і нарадах ЦК ЛКСМУ, на конференціях і з'їздах комсомолу України.

Згодом його було обрано секретарем ЦК ЛКСМУ. То був період цікавий і особливий. Ліквідувавши господарську розруху після імперіалістичної і громадянської воєн, трудящі Країни Рад успішно виконували завдання першого п'ятирічного плану, перебудовували життя на нових, соціалістичних засадах. До роботи в партійних, радянських, господарських, профспілкових і комсомольських органах широко залучалась здібна та ініціативна молодь.

Саме тоді за рекомендацією Олександра Бойченка мене було висунуто на посаду завідуючого агітаційно-пропагандистським відділом ЦК ЛКСМУ. Довір'я окрилювало. Подумати лише! Мені, колишньому залізничникові, слюсареві і токареві, довірено таку важливу ділянку ідеологічної роботи! Ось з того часу, тобто з 1929 року, я й працював разом з Олександром Максимовичем.

Пізніше, десь через рік, за пропозицією О. Бойченка мене за сумісництвом затвердили відповідальним редактором газети «Комсомолец України», а згодом обрали сек-

кретарем ЦК ЛКСМУ. Відтоді наші ділові стосунки ще більше зміцніли: спільна праця нас по-справжньому здружила. З Олександром Бойченком мене зближувало ще й те, що ми обидва розпочинали трудовий шлях на залізниці і у нас було багато спільного у долях.

Минуло чимало років, але я й досі пам'ятаю яскравий образ талановитого ватажка молоді, доброго товариша. Насамперед згадуються найсуттєвіші риси характеру цієї скромної і простої людини. Це передусім його виняткова працелюбність і діловитість.

Висока вимогливість до себе, наполегливість, невтомність і енергійність, чуйне ставлення до людей — ось що в першу чергу захоплювало кожного у характері і поведінці комсомольського ватажка. Завжди дисциплінований, зібраний, здібний організатор, він запалював усіх нас особистим прикладом і ентузіазмом у праці і навчанні. Він умів органічно поєднувати запальне слово з досвідом і цілеспрямованою дією.

Пригадую, з якою уважністю і розсудливістю ставився Олександр Бойченко до підбору кадрів. Він не лише точно визначав здібності і можливості кожної людини, давав відповідне доручення і виявляв довір'я, але умів злагоджено працювати з кадрами. За ним ніколи не спостерігалось й тіні зарозумілості, завжди з великою увагою, бажанням і якоюсь внутрішньою потребою Бойченко допомагав кожному з нас у вирішенні різних і насамперед складних питань.

Завдяки піклуванню Олександра Бойченка, підтримці з боку партійних комітетів до роботи в ЦК і обкомах ЛКСМУ було залучено здібних та ініціативних комсомольських активістів. Досить назвати лише імена колишнього секретаря Харківського окружного ЛКСМУ Михайла Віленського, секретаря Дніпропетровського обкому Івана Черненка, секретаря Київського окружного комсомолу Олександра Хмеля, завідуючих відділами та секторами ЦК ЛКСМУ, секретарів окружкомів та обкомів комсомо-

Олександр Бойченко з родиною
на відпочинку в Хараксі. 1931 рік.

Я люблю тебе, море!
1931 рік.

Олександр Бойченко (в центрі) з працівниками Київського
окружкому комсомолу. 1928 рік.

лу В. Медового, М. Мінаїна, В. Мускіна, В. Пересаду, Г. Романова, М. Ткаченка, А. Шевченка, М. Прокущенко та багатьох інших, які були здібними організаторами молоді, справжніми заспівувачами цікавих починань і великих звершень. Олександр Бойченко любив і шанував товаришів ініціативних, енергійних, які принципово і послідовно вміли відстоювати свої думки та пропозиції, подружньому допомагав тим, хто відставав. У нього була чудова пам'ять на людей, ясний розум і добре серце. На той час склався міцний, дружний колектив апарату ЦК ЛКСМУ. До секретаріату тоді входило три Олександри: Олександр Бойченко, Олександр Гапєєв і я. Працівники апарату ЦК ЛКСМУ та й керівні комсомольські працівники з периферії так жартували з цього приводу: «Якщо хочеш, щоб тобі сьогодні пощастило, мусиш потрапити між трьох Олександрів». Коли Олександр Максимович керував засіданням бюро чи секретаріату ЦК, завжди успішно вирішувались найскладніші питання, бо напередодні засідань він проводив ґрунтовні бесіди з доповідачами, перевіряв їхню підготовленість, радився з ними, як краще вирішити те чи інше питання, робив слушні зауваження щодо проектів рішень.

Олександр Бойченко користувався винятковим авторитетом, заслуженою повагою і любов'ю серед усіх комсомольців і молоді республіки. Його завжди з радістю чекали у кожному комсомольському осередку, бо знали, що секретар спокійно, по-діловому розбереться у найскладнішому, порадить, допоможе.

Діяльність Олександра Бойченка тісно пов'язана з романтикою перших п'ятирічок, із грандіозними трудовими звершеннями у процесі побудови соціалізму в нашій країні. Як уже зазначалось, то був період цікавий і незвичайний. Волею і завзяттям молодих звершувались десятки великих справ, і причетність Олександра Бойченка до кожної з них була безпосередньою.

Виразно зринають у пам'яті ті часи, коли комсомольська робота проводилась під гаслом «Обличчям до виробництва». Суть цього гасла полягала у поліпшенні організаційної структури комсомольських осередків, у тому, щоб наблизити їхню діяльність до виробництва, посилити зв'язки з позаспілковою молоддю, зміцнити всі ділянки виробництва досвідченими кадрами, підвищити рівень ідейно-політичної роботи серед юнаків і дівчат. У центрі діяльності кожного комсомольського осередку на виробництві стояли в першу чергу питання режиму економії, виробниче навчання і трудова активність молоді.

По всій країні широко розгорталось соціалістичне змагання. Основною формою змагання стає рух ударних бригад, застрільниками якого виступили комуністи і комсомольці. Наприклад, на одній із найбільших будов того часу «Дніпробуді» 70 відсотків від загального числа будівельників становили молоді робітники. Тут було створено 78 ударних комсомольсько-молодіжних бригад. Молоді ентузіасти мужньо переборювали виробничі і побутові труднощі, день у день добивалися значних успіхів, далеко перекриваючи найвищі світові досягнення у галузі продуктивності праці. У колективному подоланні труднощів, у змаганні гартувався характер нової людини. Особливо відзначились комсомольсько-молодіжні бригади Євгенії Романько, Василя Ткаченка, Марії Білик, Закіра Тагерова та інші. Звитяжну працю молодих дніпробудівців високо оцінив Радянський уряд: комсомольська організація будови була удостоєна найвищої урядової нагороди — ордена Леніна. Орденами і медалями було нагороджено також багато молодих будівельників.

Добра слава йшла про молодих ентузіастів, які споруджували Харківський тракторний завод. Тут діяли комсомольсько-молодіжні батальйони.

Олександр Бойченко неодноразово бував на цій будові, надаючи безпосередню практичну допомогу комсомоль-

ській організації. З ініціативи Олександра Максимовича тисячі комсомольців республіки були мобілізовані на шахти Донбасу. Це допомогло швидко ліквідувати прорив по видобутку вугілля. Комсомольську організацію Донбасу було нагороджено найвищою урядовою нагородою — орденом Леніна.

У цей час активну діяльність розгорнули групи «легкої кавалерії», які ліквідували неполадки на виробництві, боролись за економію коштів і матеріалів — було зекономлено сотні мільйонів карбованців, десятки тонн металу та інших цінних матеріалів.

Інтенсивне, насичене романтикою побудови нового світу було тоді і життя сільської комсомолії. Комсомол України брав найактивнішу участь у колективізації, яка проходила в умовах гострої класової боротьби. Сотні молодих ентузіастів, як справжні бійці, мужньо відстоювали завоявання революції, нерідко жертвуючи власним життям.

Активну участь брали комсомольці села у Всеукраїнському конкурсі на кращий сільський осередок, який оголосив ЦК ЛКСМУ. Вони виступали застрільниками в організації машинно-тракторних товариств, залучали селян до участі у споживчій кооперації.

Тисячі колгоспів було створено за безпосередньою участю комсомолу республіки, і комсомольці першими вступали до них. Значну роль у колективізації відіграли школи селянської молоді (ШСМ), створені з ініціативи комсомолу. Вони стали активними пропагандистами передових методів агротехніки, бо навчання в них поєднувалося з продуктивною працею і високою культурою землеробства.

Сільські комсомольці широко розгорнули соціалістичне змагання. Ось яскравий приклад. Напередодні IX з'їзду ВЛКСМ (1931 рік) комсомолія Північного Кавказу організувала естафету хлібозаготівель імені IX з'їзду ВЛКСМ. На змагання було викликано комсомольську організацію України, яка активно підхопила заклик комсомольців Пів-

нічного Кавказу. Протягом ударної декади комсомольці України зібрали і вивезли на приймальні пункти 150 мільйонів пудів хліба, що становило понад третину усього плану хлібозаготівель. У цьому змаганні комсомол України вийшов переможцем.

Грандіозні процеси соціалістичної реконструкції господарства країни створювали сприятливі передумови для культурного будівництва. Здійснення величких планів побудови соціалізму було неможливе без стрімкого зростання культури трудящих. Керуючись ученням великого Леніна з національного питання, партія проводила культурну революцію. У боротьбі за соціалістичну культуру комсомол України добре зарекомендував себе. Спільно з органами народної освіти комсомольці республіки провели велику роботу по ліквідації неписьменності, брали активну участь у перебудові школи. У 1929 році за пропозицією Олександра Бойченка комсомол України послав на педагогічну роботу 4 тисячі комсомольців, які попередньо закінчили спеціальні курси, а наступного року було послано ще 10 тисяч комсомольців. У процесі здійснення політехнізації школи, за рішенням ЦК ЛКСМУ, треба було створити на Україні 1000 фабрично-заводських семирічок (ФЗС) і 1200 шкіл селянської молоді (ШСМ).

Комсомольські організації провели велику роботу по інтернаціональному, антирелігійному і військовому вихованню комсомольців і молоді.

У 1929 році комсомол України святкував своє десятиріччя. На ознаменування цієї події за рішенням ЦК ЛКСМУ, затвердженням ЦК партії, був створений журнал «Юнацький комуністичний рух». Чимало статей та матеріалів журналу й дотепер не втратили свого значення для історії комсомолу України. Олександр Максимович брав активну участь в організації дитячого комуністичного руху.

Треба відзначити, що комсомол України і його Центральний Комітет відчували батьківську підтримку і керів-

ництво з боку ЦК КП(б)У і зокрема товаришів С. В. Косіора, П. П. Постишева, В. А. Строганова та інших.

Славні діла юнаків і дівчат тих далеких літ золотими сторінками входять у літопис трудових звершень комсомолу України.

Знаменно, що ініціатором, керівником і заспівувачем багатьох цінних починань і справ був О. Бойченко.

Та Олександр Максимович не лише вчив молодь, а й сам постійно вчився у неї. «Комсомольський працівник, який втратив зв'язок з молоддю, перестав бути ватажком, організатором», — часто повторював він і завжди радив комсомольському активові зміцнювати зв'язок з найширшими масами, постійно жити їхніми інтересами. Навіть уже тяжко хворий, він залишався в строю. Його безсмертна трилогія «Молодість» допомагає все новим та новим поколінням жити і боротись.

Мені доводилось відпочивати разом з Сашею Бойченком, бувати у санаторії «Харакс». Вражало, як чудово він умів організовувати не лише власне дозвілля, а й дозвілля своїх друзів: брав участь у масових іграх, сам організовував їх, ходив у походи, завжди був заспівувачем.

Бував також у нього дома. Вражало, що у родинному колі стосунки Олександра Максимовича завжди були позначені гостинністю, сердечністю і ніжністю.

Славний шлях пройшов Олександр Максимович Бойченко від робітника-підлітка до громадського діяча. За визначні заслуги у справі виховання молоді уряд нагородив його орденом Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани» і медаллю «За доблесний труд у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.».

Життя Олександра Максимовича — найкращий взірець для нашої молоді. Я безмежно щасливий, що мав нагоду спільно працювати з цією чудовою людиною. Світлий образ Бойченка назавжди залишився у моєму серці.

ВОЛОДИМИР КАЦНЕЛЬСОН

СУЦІЛЬНИЙ ПОДВИГ

З Олександром Максимовичем Бойченком я разом працював у комсомолі і був знайомий понад двадцять років.

Час, коли Олександр Максимович очолював комсомолу Київщини, а згодом і України, був бурхливий і неспокійний.

Радянський народ будував фундамент соціалізму. Здійснювались ленінські накреслення про перетворення нашої країни з відсталої, аграрної — в передову, індустріальну.

В країні чувся незамовкаючий стукіт коліс. Все рухалось. Вагон на пустирі ставав станцією, намет — будинком, землянки — містом. Це були тимчасові міста і станції, і люди тут були тимчасово. Вічним було лише те, що вони робили.

Ось у такий час у повну силу розгорнулись організаторські здібності і талант ватажка комсомолу Олександра Бойченка. Він був зразком комсомольського керівника ленінського типу. Вимогливий до себе, він вимагав цього і від нас — комсомольських активістів. Енергійний, рухливий, він не терпів людей інертних і нитиків. Це був ввічливий, тактовний і прекрасний товариш.

З Сашею Бойченком було приємно, радісно і весело працювати. Він умів створювати обстановку товарищес-

ті, доброзичливості і довір'я. Люди, що оточували його, намагались працювати з повною віддачею сил.

Комсомольська організація Київщини була однією з передових. Восени 1928 року з ЦК ВЛКСМ та ЦК ЛКСМУ приїхала бригада для перевірки роботи нашої організації.

Пізніше бюро ЦК ЛКСМУ дало високу оцінку роботи нашої організації, особливо було відзначено великі успіхи Київської комсомольської організації в розвитку соціалістичної культури.

Комсомольці вивчали літературу і виступали зачинателями популяризації і розповсюдження книг та знань серед молоді, знайомили молодь з творами класиків і радянських письменників. Тільки на підприємствах Києва працювало близько 100 гуртків по вивченню літератури. Керівниками цих гуртків були члени існуючого тоді в Києві літоб'єднання «Молодняк». Ця організація молодих письменників поповнювалась членами з літературних гуртків робітничої і студентської молоді. Вона вела непримиренну боротьбу на літературному фронті проти буржуазно-націоналістичних перекручень, за генеральну лінію партії.

«Молодняк» можна справді назвати дітищем Київської комсомольської організації. Вона всіляко підтримувала це літературне об'єднання, часто на засіданнях бюро окружного комсомолу обговорювались питання, пов'язані з творчою діяльністю організації молодих письменників та окремих її членів.

За ініціативою комсомолу в Києві було створено «Об'єднання молодих майстрів мистецтв України». Туди входила пролетарська молодь, що працювала в галузі літератури, театру, живопису, скульптури, архітектури. Були створені два театри робітничої молоді, які в той час називали художніми агітпропами комсомолу.

За допомогою музичного товариства імені Леонтовича комсомол видав збірник революційних пісень і організував при робітничих клубах і на підприємствах гуртки революційної пісні.

В поширенні народної пісні, пісень радянських композиторів комсомольці виступили справжніми заспівувачами.

Комсомольці, молодь стали постійними відвідувачами театрів. Вони знайомились з молодим радянським мистецтвом і своїм активним обговоренням майже кожної нової вистави подавали театрам величезну моральну підтримку.

Районні комсомольські організації закупали цілі спектаклі, організовували так звані «комсомольські аншлаги». В 1928 році чверть усіх спектаклів театру імені Франка складала «комсомольські аншлаги». Спектаклі відвідував і Олександр Бойченко, де в перерві і перед початком вистави довкола нього гуртувалася молодь.

Комсомольці безпосередньо впливали на репертуар театрів. Представники від заводів і фабрик, а це в основному були комсомольці, входили до складу художніх рад театрів і гаряче настоювали на постановці кращих радянських п'єс.

Чимала заслуга належить комсомолу і в культурному будівництві на селі. Під керівництвом комуністів сільські осередки рішуче виступили проти нецтва, безкультур'я, марновірства і забобонів. Комсомольці ремонтували і обладнували сільські клуби, організовували драматичні, хорові, музичні і танцювальні гуртки, створювали бібліотеки, хати-читальні. Комсомольці виступали на селі провідниками нової моралі. Велику роботу було проведено серед дівчат — їх залучали до різних гуртків, найпередовіших — у комсомол.

Комсомольські осередки в селах часто випускали живі газети. Багато юнацького запалу, ініціативи, кмітливості

проявляли комсомольці в цих газетах, навчаючи молодь бути непримиренною до недоліків, як це належить комуністам.

Олександр Максимович увесь час був міцно зв'язаний з людьми. Цей зв'язок не обірвався і тоді, коли на двадцять дев'ятому році життя, у розквіті сил та енергії, страшна хвороба на все життя прикувала його до ліжка.

Він зміг з честю витримати ті суворі випробування, що випали на його долю.

Відчувати биття серця своєї країни, свого народу, іти в ногу разом з усіма, робити хоч маленьку, але корисну справу стало мрією і метою його життя.

Переборюючи неймовірні труднощі, Олександр Максимович оволодіває новою зброєю — художнім словом і повертається до лав активних борців за соціалізм.

Олександр Максимовичу писали листи робітники і колгоспники, студенти і викладачі, солдати і офіцери. Всі вони тепло, з любов'ю дякували за його прекрасну книгу «Молодість», яка навчає чесності, мужності, високої ідейності і непримиренності до ворогів нашої Батьківщини. В листах до нього звертались за порадою і допомогою. І жоден з листів не залишався без відповіді. Для кожної людини Бойченко знаходив теплі, сердечні, бадьорі і втішливі слова. Листи його були сповнені пристрастю людини, що вболіває за справу, за правду.

До Олександра Максимовича часто приходили молоді робітники, студенти, солдати, піонери. Кожне таке відвідування було для нього святом. Він неодноразово говорив, що ці зустрічі дають йому можливість відчувати ліכות друзів і що це для нього дуже важливо.

Міцно був зв'язаний Олександр Максимович з молоддю Київського політехнічного інституту. Право на відвідування письменника Бойченка мали кращі студенти.

Під час одного з відвідувань комсомольці розповіли Олександру Максимовичу, що в інституті готується тео-

ретична конференція на тему: «Наше покоління буде комунізм», і від імені комсомольської організації просили його взяти участь у підсумковому пленарному засіданні. Письменник з подякою прийняв запрошення і через кілька днів продиктував свій виступ на магнітофонну плівку.

19 квітня 1950 року зал Будинку культури заводу «Більшовик» був геть заповнений студентською молоддю політехнічного інституту. Йшло пленарне засідання конференції. Коли головуючий оголосив: «Слово надається письменникові Олександрові Бойченку»,— всі встали і стоячи, боячись пропустити хоча б слово, слухали натхненну промову Олександра Максимовича. Він говорив: «Любі друзі! Щоб успішно виконати великі ленінські накреслення — побудувати комунізм у Радянському Союзі, треба науку, техніку, культуру піднести на небувалий рівень. Перед вами розкривається такий світ наукових відкриттів розвитку техніки, що перед ним здається блідою навіть найсміливіша фантазія.

Ви — майбутні інженери, люди науки і техніки, і, як полум'яні патріоти своєї соціалістичної Батьківщини, як більшовики, ви повинні оволодіти всіма досягненнями науки і техніки...

Ваше місце, дорогі товариші, в перших лавах борців за комунізм. Віддамо ж цій найблагороднішій, найсправедливішій справі свою молодість, весь вогонь наших сердець, усе життя віддамо боротьбі за комунізм».

Чим же можна пояснити, що людина в такому неймовірно тяжкому стані продовжувала залишатись борцем передніх лав за побудову комунізму?

Це, як він сам неодноразово говорив, результат виховання Комуністичної партії і комсомолу. Це результат того, що він керувався найсвітлішою вірою в чистоту революційних ідеалів, завзяттям і невичерпною енергією —

тим, що було таким характерним для комсомольської молоді 20-х років.

Його життя — це яскравий зразок того, на що здатна людина, для якої ідеї марксизму-ленінізму стають переконаннями.

Яскраве життя О. Бойченка завжди буде кликати на великі і прекрасні справи. За ним ідуть і будуть іти як за живим, як за сучасником.

МИКОЛА КУЛАКОВ

НЕЗДОЛАННА ВОЛЯ

По завершенні навчань кораблів Чорноморського флоту на початку липня 1950 року я повернувся в Севастополь. У штабі флоту на мене чекав помічник начальника політуправління флоту по комсомольській роботі.

— Товаришу Член Військової Ради,— звернувся він,— ось вчора отримали «Комсомольську правду», там опубліковано некролог... помер ваш друг Бойченко... Ви нам про нього багато розповідали. Вчора не зуміли передати газету на корабель...— хвилюючись, закінчив він сумне повідомлення.

Розхвилювався, взяв газету, почав читати некролог. Набігли спогади молодості, двадцять років, комсомол Київщини і його бойовий керівник — Саша Бойченко.

Олександра Максимовича Бойченка я знав з 1927 року спочатку як секретаря Залізничного райкому ЛКСМУ Києва, як завідуючого організаційним відділом, а потім як секретаря Київського окружного ЛКСМУ.

В ті роки у гострій безкомпромісній боротьбі з троцькістами, націоналістами і правими ухильниками ідеологічно зріла, політично загартовувалась молодь.

О. Бойченко був прикладом комсомольського ватажка, що відстоював генеральну лінію партії. Незважаючи на загрозу фізичної розправи з боку біснுவатих опозиціоне-

рів (а були й такі), О. Бойченко сміливо, з глибокою переконаністю піднімав на боротьбу проти них комсомольців та робітничу молодь.

Найближче я познайомився і подружився з О. Бойчком у той період, коли він був першим секретарем Київського окружного ЛКСМУ. Саме тоді мене обрали секретарем комсомольського осередку Київського паровозовагоноремонтного заводу. В Києві у той час було небагато великих заводів, і секретарів комсомольських організацій вибирали не тільки членами бюро райкому, але й членами окружного. Членом бюро Київського окружного ЛКСМУ обрали і мене.

Якось після засідання бюро я сказав Саші, що у нас на заводі не все гаразд — розгортається п'ятирічка, ми організуємо людей на виконання і перевиконання плану, на підвищення продуктивності праці, а скорочення замовлень (недостатня подача паровозів для ремонту) зводити нашу роботу нанівець.

Бойченко обіцяв допомогти. Якось уранці в супроводі представника парткому заводу він завітав до паровозного цеху і попрямував до нашої бригади (я тоді працював слюсарем у бригаді золотників). Привітавшись, Саша поцікавився роботою бригади. З його запитань нам стало ясно, що паровозне господарство він добре знає.

Пішли цехами. Бойченко зупинявся, просто, душевно розмовляв з робітниками, партійними і комсомольськими активістами, цікавився питаннями розгортання соціалістичного змагання, організацією побуту, культури, а понад усе становищем молоді. Багато уваги О. Бойченко приділив вузловій школі робітничої молоді, учні якої проходили виробниче навчання в цехах заводу.

Того ж дня на засіданні бюро окружного ЛКСМУ Саша доповів про відвідини заводу, розповів про його людей, про роботу комсомольського колективу. Тут же О. Бойченко запропонував звернутися до окружного комі-

тету КП(б)У з проханням вирішити наболілі питання роботи нашого заводу.

Під безпосереднім керівництвом партійних організацій комсомол Київщини на чолі з О. Бойченком приділяв велику увагу оборонній роботі та військовій підготовці комсомольців і молоді. Пригадую, що поряд з різними видами військової підготовки наші комсомольські підрозділи брали участь у великих військових навчаннях.

Восени 1928 року на території України під керівництвом народного комісара у військових і морських справах К. Є. Ворошилова проходили всесоюзні маневри Червоної Армії.

З ініціативи Київського окружного ЛКСМУ і особисто О. Бойченка в них взяли участь два комсомольських батальйони. Один було укомплектовано з комсомольців Київщини, інший, зведений, комплектувався з комсомольців різних округів України. За пропозицією О. Бойченка я був комсоргом зведеного батальйону.

О. Бойченко жваво цікавився підготовкою батальйонів, вимагав добиватися міцної дисципліни. Він говорив, що ми маємо бути прикладом для всіх частин.

У ході маневрів на позиції, що їх зайняв наш батальйон, прибув К. Є. Ворошилов у супроводі вищих командирів і начальників. Климент Єфремович залишився задоволений доповіддю командира батальйону, схвалив дії бійців і особливо наголосив на чудовій ініціативі комсомольців, які створили добровільні формування для участі в цих великих навчаннях.

Завжди з великою вдячністю і любов'ю згадую щире прагнення Саші Бойченка залучити актив комсомолу до культури, познайомити його з творами класики і сучасності. Часто після засідання бюро або якихось інших зібрань ми групою направлялись до театру.

Великою, цікавою школою, що підсумувала позитивний досвід роботи комсомолу України по виконанню всіх

насущних завдань, і передусім плану першого року першої п'ятирічки, була I Всеукраїнська конференція ЛКСМУ, що відбулася в 1929 році в Харкові. В числі делегатів київської організації в роботі конференції разом з О. Бойченком брав участь і я.

З основною доповіддю про завдання комсомолу України на конференції виступив секретар ЦК КП(б)У Павло Павлович Постипев, який гаряче, з глибоким переконанням і пристрасстю говорив про становище в країні, про розгортання індустріалізації у промисловості і колективізації в селі. Він детально виклав завдання, які партія висунула перед своєю зміною — комсомолом.

Незабаром після цієї конференції Сашу Бойченка було висунуто на роботу в ЦК ЛКСМУ, і він переїхав до Харкова. Ми дуже пишалися Сашею і з особливим піднесенням зустріли у травні 1930 року рішення про обрання його генеральним секретарем ЦК ЛКСМУ.

Працюючи в Харкові, О. Бойченко не поривав міцного зв'язку з київською організацією.

Восени 1930 року мене увільнили від комсомольської роботи у зв'язку з призовом до лав Червоної Армії, і тільки влітку 1937 року я знову мав можливість побувати в Києві. Найбільше хотілось провідати Сашу. Друзі сказали, що він тяжко хворий, прикутий до ліжка. Не хотілося вірити, що це так.

Увійшовши до кімнати, я побачив Сашу. Він усміхнувся, побачивши мене, і радісно сказав:

— Заходь, заходь, Колю!

Привітались. Сапа подав мені ослаблену руку і злегка потиснув мою. Я обняв його. Коли я усвідомив, що тяжка недуга зробила з цієї життєрадісною енергійною людиною, мені зробилось якось не по собі, до горла підступив клубок, і я, втрачаючи самовладання, готовий був розридатися. Виручив мене Сапа. Його гарні, як і рані-

ше, очі були сповнені оптимізму, він жваво почав мене розпитувати про всі мої справи.

Ця зустріч глибоко вразила мене. Особливо вразила спокійна, без будь-якого позування, мужність і самовладання Олександра, його тверде рішення працювати, приносити користь суспільству і те, що я не почув від нього жодного нарікання ні на свою долю, ні на людей.

Останній раз я бачив Бойченка влітку 1949 року. Попередня розмова з Олександрою Григорівною засмутила мене: хвороба загострилась, довелось ампутувати праву ногу, та, незважаючи на це, Саша продовжує працювати.

Він зустрів мене привітним:

— Здрастуй, здрастуй, адміралє!

Ми невимушено розмовляли, жартували, але по всьому було помітно, що сили поступово покидають Сашу. Тепло попрощавшись, вирішили знову при першій же можливості зустрітися. Але зустрітися нам більше не судилось...

МИКОЛА ПРОКУЩЕНКО

СИН ОРЛИНОГО ПЛЕМЕНИ

Вдячна пам'ять береже імена тих, у кого комсомольські активісти 30-х років навчались мистецтва працювати з молоддю. Таким комсомольським ватажком ленінського гарту був генеральний секретар Центрального Комітету ЛКСМУ Олександр Бойченко.

Нелегко писати про людину, усвідомлюючи, наскільки значиме все, створене нею, з якою по-справжньому хорошою, відкритою душею була вона, з якою веселою і безкорисливою віддачею дарувала вона себе справі і людям. Важко, але водночас дуже приємно.

Квітень 1928 року. Харківський театр імені Т. Г. Шевченка був схожий на вулик. В усіх кінцях великого залу лунала мелодія комсомольської пісні. Тут зібрались посланці Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України на свій VII з'їзд. Донецька, київська і полтавська організації дружно затигнули «Розпрягайте, хлопці, коні...».

Отут я вперше і зустрівся з кременем, вище середнього зросту, з пишною певелюрою і приємною усмішкою весельчаком, товариським пролетарським хлопцем, керівником комсомолу Київщини Олександром Бойчком. Вже тоді він здивував мене своєю душевною простотою в колі хлопців.

Потім, на прохання киянина, ми, донбасівці, заспівали дуже популярного «Коногона».

Пригадую, як після цієї пісні Саша задумався.

— Так, у словах пісні відчувається нелегка праця шахтарів. Дуже хочу своїми очима побачити і своїми руками відчутти, як добувається «чорне золото»,— серйозно заявив ватажок київських комсомольців.

— А ти, Сашо, не відкладай на завтра своє бажання — приїжджай до нас, і ми відразу влаштуємо тебе вибійником на найглибшу напу шахту «Смолянку»,— жартома запропонував наш донецький секретар.

1929 рік. Олександр Бойченко — секретар ЦК ЛКСМУ. В цей же час і я почав працювати в апараті Цекамолу, де майже щоденно зустрічався з генсеком.

— Організованість, внутрішня зібраність — головна заповідь працівника комсомольського апарату,— неодноразово нагадував нам Олександр Максимович.

Для всіх нас він був не тільки принциповим, діловим керівником, але й добрим, сердечним другом. В колі комсомольського активу ми його любовно називали Сашею, і в цьому не було ані найменшого відтінку панібратства, а лише ласка і глибока повага до свого товариша, однодумця по боротьбі. А там, де цього вимагала справа, генсек Бойченко, незважаючи на дружбу, вимагав відповідальності за всією вимогливістю комсомольських законів. Можна згадати чимало фактів з практики роботи секретаріату і бюро ЦК, коли за зриви в роботі дуже перепадало навіть заслуженим активістам.

Генсек приділяв першорядне значення чіткій діяльності апарату ЦК. Не було випадку, щоб Олександр Максимович сам особисто не розмовляв з людьми, які їхали у відрядження. Кожного, хто їхав у місцеві комсомольські організації, він попереджав:

— Пам'ятай, ти представник ЦК, молодь на місцях дуже прислухається до твоїх слів, інколи приймає їх як вказівку, директиву. Тому сім разів подумай, а тоді скажи. Будь прикладом в усьому.

Це було невдовзі після нагороди комсомолу орденом Трудового Червоного Прапора. Якось до нас у відділ у піднесеному настрої зайшов генсек. Подаючи документ і звертаючись до мене, Саша весело сказав:

— Ось лист. Товариші з Маріупольського міськкому партії і міського комітету комсомолу повідомляють, що у відповідь на нагородження ВЛКСМ другим орденом молоді робітники на мітингу, що відбувався на будівельному майданчику майбутнього гіганта металургії «Азовсталь», вирішили будувати першу домну своїми комсомольсько-молодіжними силами.

— Ти розумієш, що це таке?! — вигукнув секретар ЦК.— Хочуть зробити будову ударною комсомольською і просять у Центрального Комітету практичної допомоги, тобто просять узяти шефство... Ну як тобі все це подобається?!

— Це здорово! — хвилюючись, відповів я.— Від ударних бригад до ударних будов.

— Тому негайно порадьтесь у відділі, продумайте все до дрібниць. Будемо схвалювати ініціативу маріупольців. Залучіть всі зацікавлені наркомати і відомства, зв'яжіться з Маріуполем, підключіть «Комсомолец України» і готуйте питання «Про будівництво першої комсомольської домни на «Азовсталі» на позачергове бюро ЦК.

Після бюро бригада ЦК ЛКСМУ виїхала до Маріуполя. Проводжаючи нас на комсомольську будову, генеральний секретар говорив:

— Хочу дати вам товариську пораду: ви маєте стати друзями робітників. Увійдіть цілком в їхнє життя, хай їхні радощі й тривоги стануть вашими. Не стидайтесь звертатися до робітників, спеціалістів, партійних і проф-

спілкових працівників. Вони допоможуть вам правильно розібратися у виробничих питаннях і краще пізнати життя будівельників.

Генерального секретаря Центрального Комітету ЛКСМУ можна було часто зустріти в колі комсомольців Харкова, Києва, Дніпропетровська, Донбасу.

Початок тридцятих років. Шахти Всесоюзної кочегарки були у великому прориві. Разом з Бойченком прибули ми в Донецький міськком комсомолу.

Саша Бойченко, секретар міськкому і я комсомольською тачанкою відправились на одну з високо механізованих на той час шахт Рутченківського рудоуправління «Лідіївка». На шахті переодягнулись у спецівки і отримали шахтарські лампи. Перед входом до кліті Саша звернувся до рукоятника:

— Товаришу, прокатить з вітерцем! Я їду вперше, хочеться відчутти все шахтарське.

Коли ми із штреку пішли по ухилу, щоб потім полізти в комсомольську лаву, де працювали врубові машини, старий, досвідчений гірник, що нас супроводжував, попередив:

— Хлопці, у вибій лізти, мабуть, не треба, лава тріщить, та й мокра вона.

— Нічого, — відповів секретар ЦК комсомолу. — Ми, керівники, повинні самі на собі відчутти все те, що постійно відчувають молоді шахтарі. До того ж, як мені сказали, в цій лаві працюють мої земляки-кияни, мобілізовані на вугільний фронт.

Ватажок комсомолу України безстрашно направився попереду нас до лави. У вибої час від часу чувся тріск кріплення. Тут була важка врубова машина. Йшла саме заміна зубців. Один з вибійників працював з обушком. Генсек зацікавився цим інструментом. Шахтар дав секретареві ЦК обушок, показав, як ним працювати. Саша, міцно тримаючи в руках древній шахтарський інструмент,

почав рубати вугілля. Обушок неслухняно ковзав, ледве врізаючись у твердий пласт. Витираючи спітніле лице, генсек сказав:

— У такий дідівський спосіб країну вугіллям не забезпечиш. Ось тут, у вибої, з особливою силою відчуваєш геніальність нашої партії, яка наполегливо домагається впровадження на шахтах новітньої техніки.

Тільки надвечір того дня ми виїхали на-гора. Бойченко помітно стомився, однак настояв, щоб ми, незважаючи на пронизливий донецький вітер, відправились у супроводі секретаря комсомольського осередку до молодіжного гуртожитку.

Бесіда секретаря ЦК комсомолу республіки з молодими шахтарями була жвава і відверта. Я дивувався і в душі заздри в щасливому дару Саші так швидко сходитися з людьми. Все, про що говорили молоді шахтарі, він уважно вислуховував, а окремі думки і пропозиції занотовував до записника. На всі запитання своїх співбесідників він відповідав прямо. Саша не «підігравав» їм, говорив усе, що вважав за потрібне, гаряче сперечався, але й умів слухати. Він показав себе справжнім більшовицьким агітатором, не лакував свої відповіді, не приховував суворої правди, говорив про труднощі, які не зразу можна усунути, радив молодим людям не відвертатись від неполадок, а сміливо, по-комсомольському з ними боротися.

Відчувалось, що його співбесідники якимось відразу довірилися секретареві, прониклись повагою до нього. Вони навпереріб почали розповідати про своє життя, про не легку шахтарську працю, про те, що місцеве начальство не завжди дослухається до їхніх потреб. Є навіть випадки втечі новачків із шахти.

На пропозицію секретаря ЦК до гуртожитку покликали голову місцевому профспілки шахти.

— Ось послухайте і поясніть мобілізованим на вугільний фронт: чому так виходить?

Хлопці розговорились. Вони розповідали про недоліки на шахті, в їдальні, бані, гуртожитку. Так розмовляти з людьми, так вміло входити в коло їхніх інтересів могла тільки людина з великим і розумним серцем комуніста.

А як зрадів Саша, коли я показав йому листа від комсомольців «Лідіївки», який надійшов до відділу ЦК ЛКСМУ. Вони писали: «В гуртожитку, де проводив бесіду генсек ЦК товариш Бойченко, відвели кімнату для сушіння шахтарського спецодягу. В червоному кутку з'явилися свіжі газети і бібліотечка-пересувка, шашки, доміно, навіть патефон з пластинками... Дерев'яні тапчани замінили на ліжка з сітками. «Амністували» залізний кухоль, який був біля бачка з водою для пиття, за що нас стидав секретар ЦК комсомолу, — тепер він звільнений від ланцюгів... У кожній кімнаті поставили графин та емальований кухлик. У коридорі з'явилось велике дзеркало, ящик з щітками і кремом для взуття. Запрацювала рада гуртожитку, кімнати розпочали змагання за зразковий порядок. Комсомольський осередок і комітет профспілки ввели перехідний вимпел для кращої кімнати. Звичайно, після такого «перевороту» з шахти вже ніхто не збирається тікати...»

— Що означає віра у свої сили, — ознайомившись з почином молодих лідіївців, мовив Олександр Максимович. — Гори можна звернути.

Незабаром після цього з'явився відомий лист ЦК ЛКСМУ за підписом Бойченка, в якому на позитивних прикладах діяльності комсомольських осередків рекомендувалось всім організаціям ЛКСМУ в Донбасі створювати необхідні умови праці, побуту, навчання і відпочинку для мобілізованих на вугільний фронт.

Треба зазначити, що перший етап роботи по мобілізації десяти тисяч комсомольців на шахти Донбасу проходив під особистим контролем генерального секретаря ЦК ЛКСМУ Олександра Бойченка. Він щоденно вимагав

від виробничо-технічного відділу ЦК оперативних дій у проведенні цього важливого завдання партії.

6 січня 1931 року. Харківський театр опери і балету. Десята година ранку. Олександр Бойченко за дорученням ЦК відкриває VIII з'їзд ЛКСМУ.

На з'їзд прибули керівники Комуністичної партії і уряду Радянської України С. В. Косіор, Г. І. Петровський, В. Я. Чубар, Й. Е. Якір, В. П. Затонський. Головуючий — другий секретар ЦК ЛКСМУ Саша Гапєєв надає слово генсеку Олександрові Бойченку. Зал тепло зустрічає свого улюбленого ватажка. Перед посланцями комсомолу республіки стояв усміхаючись одягнений у форму військового моряка наш Саша. (Таку форму тоді носили активісти в знак шефства комсомолу над Військово-Морським Флотом).

— Я вдячний партії і комсомолу за велике довір'я, виявлене мені виступити перед вами із звітом ЦК ЛКСМУ,— починаючи доповідь, сказав генеральний секретар.— У нас одна лінія — лінія партії. Ми працювали дружною, єдиною комсомольською родиною над виконанням завдання партії комуністів...

Потім він охарактеризував грандіозну, захоплюючу картину боротьби Ленінського комсомолу України за індустріалізацію, за колективізацію, за будівництво соціалістичної культури. Разом з тим, як подобає більшовику, Бойченко з партійною принциповістю, гостро говорив про невирішені питання, називаючи конкретних винуватців відставання в роботі.

Незабаром в апараті ЦК стали помічати, що здоров'я Саші різко похитнулось. Він почав ходити з допомогою палиці. Та не покидав строю, залишався активним бійцем. Але тяжкий недуг не здавався. З початку 1932 року Саша став рідше бувати в ЦК, але і дома не вважав себе відлученим від комсомольського життя. Мені у справах доводилось часто бувати у нього на квартирі, інформуючи

про виробничі справи комсомолу республіки. Я бачив, з якою теплотою і ніжністю Олександр Максимович ставився до дружини і до своїх дітей — Славика і Нелі. І мені часом було навіть незручно від надмірної гостинності чудової, дружної родини Бойченків.

— Ну, сідай ближче, давай щиросердо поговоримо про все, — запропонував якимось мені Олександр Максимович. — Знаю, чого ти хочеш — поїхати на навчання, здається, у Ленінградський гірничий.

— Так, це моя мрія! — відповів я.

— Але, Колю, зараз маємо знову невідкладну справу — комплектуємо керівництво новоствореного Донецького обкому комсомолу. Значення Всесоюзної кочегарки тобі пояснювати не треба... Скажу тільки, що за своєю чисельністю Донецька комсомольська організація буде третьою після Москви і Ленінграда. Одне слово, вирішили рекомендувати тебе членом бюро і завідувачем відділу Донецького обкому ЛКСМУ.

Саша, усміхнувшись, уважно подивився на мене, ніби читаючи на обличчі мою згоду:

— Ти ж на цілих три роки молодший за мене, у тебе все попереду. Зробиш, як кажуть шахтарі, ще один захід у комсомолі, а тоді — путівка в гірничий.

Так, після дворічної роботи в Цекамолі я повертався з непоганим багажем досвіду комсомольського працівника туди, звідки в 20-ті роки йшов у велике комсомольське життя.

Через деякий час, в липні 1932 року, Саша знайшов ще в собі сили, щоб приїхати в Артемівськ на першу обласну комсомольську конференцію Донбасу. Тут генеральний секретар ЦК ЛКСМУ Олександр Бойченко виголосив свою останню промову, в якій гаряче закликав комсомольських активістів свято берегти і примножувати славні традиції пролетарів Донбасу.

Перебуваючи на комсомольській роботі в Донбасі, я

відчув, як добре прислужилася мені у роботі з молоддю бойченківська школа. І в тому, що у квітні 1935 року на червоному прапорі Донецької комсомолії засяяв орден Леніна, була чимала заслуга Центрального Комітету ЛКСМУ, очолюваного генсеком Олександром Бойченком. Про це ніколи не забудуть комсомольські покоління Донбасу.

Наприкінці 1932 року через хворобу, яка прогресує, Олександр Бойченко залишає пост секретаря ЦК ЛКСМУ. Але він, як і раніше, в строю. Саша почав писати книгу. Це було дуже важко. Прикута до ліжка людина день у день, перемагаючи гострий, нестерпний біль, по-новому виконує обов'язки бійця партії. Тільки могутня воля, справжній подвиг письменника-більшовика допомогли йому зібрати всі сили і створити чудову, життєво правдиву книгу — трилогію «Молодість». Ця книга стала в один ряд з безсмертним твором «Як гартувалася сталь» і була заслужено оцінена комсомольцями шістдесятих років. Рішенням ЦК ЛКСМУ за повість «Молодість» невтомному трудівникові комсомолу Олександру Бойченку було по-смертно присуджено республіканську комсомольську премію імені Миколи Островського.

Пам'ять свято береже спогади про минуле, про неповторну комсомольську юність.

ТИХІН МЕДВЕДЄВ

НЕЗАБУТНІ ЗУСТРІЧІ

Моя пам'ять зберігає образ енергійного сіроокого юнака з ледь помітною усмішкою. Як на свої роки, Бойченко тоді виглядав надто дорослим, може, трохи відлюдкуватим. Але варто було заговорити з ним про комсомольське буття, як обличчя його лагідніло, робилося привітним. Розмова за неофіційних, товариських обставин проходила, як правило, жваво, з властивими комсомольцям дотепами, жартами.

Для працівників апарату Цекамолу другої половини 20-х років Сашко Бойченко був людина, як то кажуть, цілком своя, близька, проста, наш старший товариш і добрий порадник.

Чимало заходів, розпочатих у практичній діяльності Київського окружного ЛКСМУ, секретарем якого був Бойченко, потім за рішенням ЦК ЛКСМУ переносились у всі організації комсомолу України. Надто це стосувалося ділянок фронту нацкультбудівництва. Такі заходи, скажімо, як проведення місячника української радянської культури або місячника поширення радянської книги («Книга — масам»), публічні конкурси молоді за професіями, як правило, розпочинались у Києві.

На засідання бюро чи секретаріату ЦК ЛКСМУ з Києва запрошували здебільшого О. Бойченка. Його при-

сутність значно поживлявала обговорення питань, доповнювала спільний досвід практикою комсомольської роботи на місцях. Члени бюро Цекамолу уважно прислухались до розумних і логічно обґрунтованих думок та пропозицій Олександра Максимовича.

Наприкінці 1929 року культпропвідділ ЦК ЛКСМУ готував для обговорення на черговому пленумі ЦК дуже важливе питання про участь комсомолу України в процесах культурного будівництва.

Боротьба за будівництво української культури національної за формою і соціалістичної за змістом була одним з найголовніших завдань, поставлених Центральним Комітетом Комуністичної партії (більшовиків) України. Ця боротьба ускладнювалась опором решток ворожих класів, насамперед білогвардійсько-петлюрівських недобитків, українських буржуазних націоналістів та інших класово ворожих елементів.

Київський окружком ЛКСМУ на чолі з Бойченком виступив, зокрема, ініціатором проведення масового культпоходу комсомольців і молоді. О. М. Бойченко від імені окружному партії, окрипрофради та окружному ЛКСМУ організував через пресу звернення «До всіх партійних, комсомольських осередків, до всіх організацій профспілок та трудящих Київщини».

Названі організації закликали комуністів, комсомольців, усіх трудящих взяти активну участь у культпоході, бойовими гаслами якого були: залучати комсомольців та молодь до самовідданої ударної праці на будовах першої соціалістичної п'ятирічки, бути передовими у соціалістичному змаганні за дострокове виконання завдань першої п'ятирічки, ліквідувати неписьменність серед дорослого населення, розгорнути антирелігійну роботу та примножити кількість воєвничих безвірників, організувати молодь для колективного відвідування театрів, кіно, музеїв. Зверталась також увага на те, щоб якнайширше охопити

молодь гуртками політичної освіти, організувати її на нещадну боротьбу з проявами чужої ідеології у нацкультбудівництві.

Найуразливішими ділянками тогочасного культурного фронту були насамперед література й мистецтво. Роль Київської організації ЛКСМУ в пролетаризації (це слово вживалося тоді повсюдно) цих галузей культури була дуже значна. Приклад тому — створення комсомольсько-молодіжної літературної організації «Молодняк» — невід'ємної частини, молодшого брата Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП) та театру робітничої молоді (ТРОМ). Було помітно зрушення в бік наближення діяльності ВУФКУ (Всеукраїнського фото-кіноуправління) до інтересів робітничої та бідняцько-середняцької молоді.

У 1929 році за дорученням Цекамолу О. Бойченко особисто домовився з керівництвом ВУФКУ про встановлення при правління посади представника ЦК ЛКСМУ, щоб таким чином практично засобами кінематографії здійснювати культурно-масову й виховну роботу серед молоді.

Я, як перший представник ЦК ЛКСМУ у Всеукраїнському кіно-фотоуправлінні у Києві, багато разів зустрічався тут із Сашком, Шурою, як ми тоді любовно називали Бойченка. Він підказав мені, як через правління ВУФКУ домогтися, щоб було створено художньо-документальний фільм про комсомол у зв'язку з підготовкою до святкування 10-річчя від дня організації Комуністичної Спілки Молоді України. Завдання нелегке, адже я тільки-но увійшов у правління керівного органу української кінематографії, та треба діяти.

Правління ВУФКУ не вагаючись прийняло пропозицію представника Цекамолу про створення художньо-документального фільму з історії комсомолу України. Було вирішено, що ми допоможемо режисерові написати сценарний план.

О. Бойченко у нашій колективній праці виявив неабиякий літературний хист і здатність до кіномислення образами.

Восени 1929 року фільм «Комсомолія» було закінчено.

Київському окружному та ЦК ЛКСМУ довелося багато попрацювати з письменниками-комсомольцями. Гаряче, по-революційному сприйнявши настанови партії про чітке класове самовизначення письменниками комуністичної ідейності у творах, про наближення змісту творів до завдань соціалістичного будівництва, літературна молодь, однак, почувала себе значною мірою «скривдженою» «маститими» письменниками з «Гарту», «Плуга», «Нової генерації», «Вапліте». Зважаючи на це та виконуючи повповаження Цекамолу, О. Бойченко скликав групу молодих київських письменників. До них приєднались їхні харківські колеги. Так виникло єдине угруповання — комсомольсько-молодіжний літературний «Молодняк».

У третьому номері журналу «Молодняк» — органі ЦК ЛКСМУ за 1927 рік — було опубліковано творчу декларацію молодняківців, яку підписали найактивніші письменники-комсомольці П. Усенко, Л. Первомайський, О. Корнійчук, М. Шеремет, О. Донченко, Б. Коваленко. Ось уривок з тексту-викладу творчої платформи «Молодняка»: «...Вчитись і боротись, будувати своє й руйнувати чуже, ідеологічно вороже, — з таким гаслом вступаємо ми в літературу, з таким гаслом ми переможемо...»

Минули роки. Чіткістю своїх ідейних позицій, творчим доробком молодняківці загалом виправдали довіря партії та комсомолу.

Не обминули певної класової ломки й творчі організації образотворчого та музичного мистецтва. Під впливом комсомолу з їхнього складу вийшли молоді митці, яких не задовольняла ідейно-творча ситуація у цих організаціях. О. М. Бойченко з властивою його характеру оперативністю від імені ЦК ЛКСМУ дав згоду на створення

творчих організацій, які потім дістали назви ОММУ — «Об'єднання молодих митців України» та АПМУ — «Асоціація пролетарських музик України».

Названі організації молодих митців літератури, театру, музики та образотворчого мистецтва, спираючись на допомогу комсомолу, під керівництвом Комуністичної партії, на широкій демократичній основі, зробили справді вагомий внесок у скарбницю української радянської культури. Значний організаційний почин у цьому належить також і особисто Олександрові Бойченку.

Діячі літератури й мистецтва, дорослі та молодь щиро поважали Олександра Максимовича. Він мав серед них великий авторитет. Своїм невичерпним оптимізмом, більшовицькою ідейністю, глибоким розумінням завдань партії у нацкультбудівництві Бойченко надихав молодих людей на творче дерзання й новаторство.

ДМИТРО НАДЄЖДІН

ОЛЕКСАНДРОВІ БОЙЧЕНКУ

Короткі ті стрічі, розмови у Вас
Були для нас — мужності школа.
Заходили в Вашу кімнату не раз,
Як в свій комітет комсомолу.

Для щастя людей Ваша праця була.
Всі сили душі — до знемоги.
І «Молодість» Ваша в прийдешнє пішла
Бійцем по народних дорогах.

Ви будете жить в комсомольських серцях,
І кожен, хто вірить в майбутнє,
Ніколи не зрадить присяги бійця,
Як Ви, секретар незабутній!

ОЛЕКСАНДР ЗАЛКІНД

НАШ БОЙОВИЙ СЕКРЕТАР

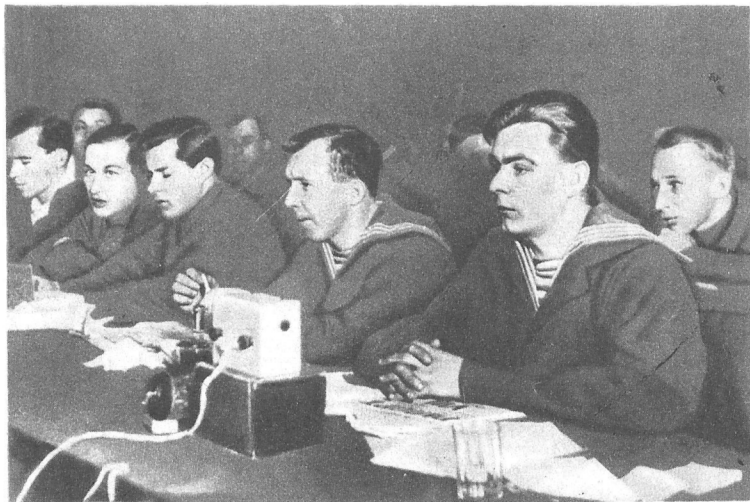
Я щасливий, що в дні молодості мені довелося жити і працювати разом з Олександром Бойченком. Пригадуються роки першої п'ятирічки і та величезна роль комсомолу, яку він відіграв безпосередньо на виробництві.

У ті незабутні роки Центральний Комітет ЛКСМУ неодноразово проводив мобілізації комсомольців та молоді на такі важливі будови, як Дніпрогес, Харківський тракторобуд, Новокраматорський завод важкого машинобудування тощо.

В ті роки я часто виїздив за вказівкою ЦК комсомолу на будови і керував роботою виїзних редакцій газети «Комсомолец України».

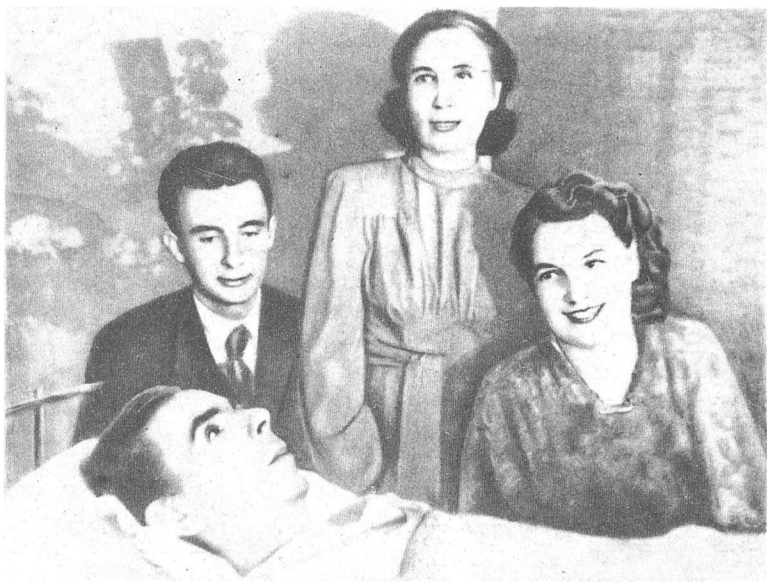
Чим запам'ятався мені Олександр Бойченко? Насамперед своїм великим трудолюбством і невичерпною життєрадісністю. Його обличчя під копицею темно-русого чуба завжди випромінювало радість, енергію і патхнення. Не можу забути його розумних, проникливих очей. Він ніби бачив не тільки людину, з якою розмовляв, а й усі її справи та вчинки.

Олександр Максимович умів, уважно вислухавши кожну людину, негайно зреагувати на її просьби, пропозиції, скарги. Пригадую, яким непримиренним і принциповим

О. Бойченко в президії VIII з'їзду ЛКСМУ. 1931 рік.

О. Бойченко з сином, дружиною, дочкою. 1946 рік.

він був тоді, коли йшлося про ведоліки, про недисциплінованих людей, про неполадки в організації праці і в побуті. Як правило, він завжди без попередження з'являвся в гуртожитках робітників, у їдальнях, на виробництві і зразу ж налагоджував стосунки з комсомольцями і молоддю. Він ішов до котлованів будівельних об'єктів, опускався у шахту, уточняв усі деталі в комсомольських комітетах і з керівниками будов, розпитував про причини тих чи інших недоліків і зразу ж робив усе для того, щоб ці недоліки негайно усунути.

Пригадується мені, як у ті далекі роки, під час підготовки до VIII з'їзду ЛКСМУ і IX з'їзду ВЛКСМ, зароджувалась ідея славнозвісної індустріади. В газеті «Комсомолец України» було надруковано звернення комсомольської організації Дніпрогесу: «Соціалістичними рекордами рапортувати з'їздам!» Розгорнути соціалістичне змагання в нових обставинах, добитися успіхів комсомолу на всіх вирішальних ділянках соціалістичного будівництва, викликати нову хвилю творчої ініціативи, посилити і поліпшити роботу комсомольських організацій — ось завдання, які мала вирішити індустріада.

Олександр Бойченко надавав великого значення кожній хорошій ініціативі, що йшла з низів, і з перших же днів оголошення індустріади був на чолі цього масового руху молоді за нові рекорди в праці. Перебуваючи в ті дні на Дніпрогесі, він підтримував усі хороші починання комсомольців, наголошуючи, що «справа не у формі, а в змісті».

— Я хочу застерегти, — говорив він, — і працівників виїзної редакції, і комсомольців Дніпрогесу, що всю роботу треба організувати по-діловому, без зайвого шуму. Раджу всій комсомольській пресі показати на своїх шпальтах, як іде боротьба за збільшення рядів ударників, як комсомольські організації допомагають їм встановлювати

нові рекорди. Треба щоденно висвітлювати в комсомольських газетах нове політичне і трудове піднесення комсомолу в зв'язку з підготовкою до з'їзду.

Восени 1930 року мене, як заступника відповідального редактора «Комсомольця України», викликали в ЦК ЛКСМУ до О. Бойченка. Він подав мені листа:

— Прочитай лист із Дніпрогесу. Його написав нам головний інженер будівництва гідроелектростанції товариш Веденєєв. Він висловлює тривогу, що 15 тисяч тонн металокопункцій і електрообладнання заводи не виготовлять в строк, а це ставить під загрозу своєчасний пуск електростанції.

Бойченко запропонував, щоб газета взяла цю справу під контроль. На заводи Краматорська, Брянська, Миколаєва було послано представників комсомолу і виїзні бригади редакцій.

— Попрацюйте, — казав він, — на заводах у тісному контакті з партійними і комсомольськими організаціями, випускайте листівки, щодня висвітлюйте, як іде виконання замовлень, піднімайте авторитет передовиків, критикуйте тих, хто заважає в роботі. Допоможіть розгорнути справжнє соціалістичне змагання.

Внаслідок проведеної роботи Дніпробуд своєчасно одержав металокопункції і все електрообладнання.

Славні будівники, серед яких було майже 75 процентів комсомольців і молоді, з честю виконали свої зобов'язання — Дніпрогес замість грудня було пущено першого травня 1932 року.

Багато уваги Бойченко приділяв будівництву Харківського тракторобуду, куди посилались виїзні редакції комсомольських газет, які очолював Юрій Жуков — нішній політичний оглядач газети «Правда». Саме за ініціативою Бойченка було розгорнуто боротьбу з прогульниками: з ними проводились бесіди, до них прикріплювались комуністи, комсомольці.

В один із приїздів на Тракторобуд О. Бойченко знову відвідав нашу редакцію, уважно переглянув наші листівки, розпитав про плани на наступний місяць. Потім ми пішли в комсомольський комітет, і Бойченко запропонував організувати соціалістичне змагання за професіями. Таке змагання було впроваджено, і воно дало добрі результати. Символічним було те, що за кермом першого трактора, який зійшов з конвейєра Харківського тракторного заводу, сиділа комсомолка Маруся Бугайова, а поруч з нею — всеукраїнський староста Г. І. Петровський.

Тисячами ниток протягом свого життя Олександр Бойченко був зв'язаний з Ленінським комсомолом. Партія і уряд високо оцінили заслуги цієї славної людини, нагородивши Олександра Максимовича орденом Трудового Червоного Прапора. А пам'ять про нього ніколи не згасне у серцях нашої молоді.

ПАВЛЮ УСЕНКО

САША — СЕКРЕТАР ЦК

Здригнули хмари над землею,
Боїв смертельний гомін грав,
Коли ти з юністю своєю
Зорі проміння поєднав.
Пішов вперед — плече в плече —
Під зорним стягом Комунізму,
З натхненним сявом очей
Здолав ти гори, доли й ріки —
Світи, о юносте, тобі! —
Завіти Леніна навіки
Шлях осявали в боротьбі...

Може б і не годилося починати розповідь рядками свого вірша, але я знову звертаюсь до них тепер, як і тоді, коли читав їх Олександрю Бойченку, вже прикутому тяжкою хворобою до ліжка. Адже його життєвий шлях, як і шлях всього нашого покоління, осявали безсмертні заповіді Леніна.

Я близько знав Олександра Максимовича, Сашу, як всі ми тоді його називали. Знав його веселим і товариським в дружньому гурті, серйозним і вдумливим на нарадах і конференціях, полум'яним і пристрасним на мітингах і маніфестаціях.

Мені довелося слухати Олександра Бойченка в Києві під час великої молодіжної демонстрації, присвяченої десятиріччю комсомолу.

Він не був оратором-трибуном, але всі його промови підкупляли якоюсь своєрідною сердечністю, торкались

найпотаємніших дум і прагнень юних будівників комуністичного суспільства, були дійовою силою, кликали й вели на подвиги до перемоги за краще майбутнє.

Зустрічавсь я з Бойченком і в інших умовах. Було це десь на рік-два пізніше між люботинських перелісків, куди харківська молодь у вихідні дні виїздила на відпочинок. Там, на мальовничих озерах, юнаки і дівчата каталися на човнах, співали пісень. Багато хто з тодішніх комсомольців і тепер згадує, що Саша Бойченко, на той час уже секретар ЦК комсомолу України, був завзятим співучасником цих, як тоді називали, культмасових походів. Пізно ввечері веселими юрмами, шумно, з піснями поверталися до Харкова.

Хто з харківських комсомольців (Харків був тоді столицею України) не знав особисто свого ватажка, секретаря ЦК Саші Бойченка!

Бойченко не розумів ніякої праці поза колективом, відірвано од мас молоді. Тому ми часто його бачили разом з усім складом бюро Центрального Комітету комсомолу то на будівництві Дніпрогесу, то на шахтах Донбасу, то в молодих новостворених колгоспах України.

В розпалі першої п'ятирічки Центральний Комітет комсомолу України звернувся до молоді республіки із закликом поповнити кадри шахтарів, піти на працю у вугільну промисловість. Багато юнаків і дівчат з комсомольськими путівками прибули в Горлівку, Кадіївку, Щербинівку, на шахти Рутченково, Смолянку, Вітку та інші. Звичайно, спочатку на молодь чекало чимало труднощів, які доводилось переборювати. Для ознайомлення з станом на місцях, для того, щоб окрилити, піднести дух молодих ентузіастів, на Донбас виїхала бригада працівників ЦК комсомолу на чолі з Олександром Бойченком.

Кожному з товаришів було чітко визначено його завдання. «Усенкові ми доручимо, товариші, написати віршовані гасла,— сказав Бойченко,— треба, щоб молодь читала

їх скрізь: на плакатах, на транспарантах, на конвертах листів...»

Я виконав тоді завдання Бойченка. На конверті листа, що його одержав, стояв свіжий штамп, проставлений комсомольським постом місцевої пошти: «Ми шахти зброїм в машини залізні, комсомольці до зброї — беріть механізми». На транспарантах, що майоріли на вулицях міст, — гасла: «Слухай тривогу — тривога не гасне, бо зорі гаснуть на шахтах донбасних!» або «Щоб заводи вели вперед наш край — кожен вибійник план свій знай», «Юнацький порив на прорив!» Як і завжди, Бойченко бував усюди серед молоді й того вимагав від усіх членів бригади.

Пригадую, сиділи ми серед шахтарської молоді. Розмовляли про умови праці, взагалі про життя. Бойченко довго розпитував товаришів, цікавився всіма подробицями. І тут-таки, на цій імпровізованій нараді, він думав про заходи по ліквідації недоліків. Нелегка була ця робота, багато часу віддавав він їй, і молодь, та й старі шахтарі, швидко відчували турботу про їхнє життя.

Того ж місяця на одній із шахт у розпалі роботи Бойченко захворів. Ми тоді й не підозрювали, що це початок хвороби, яка прикувала Сашу до ліжка на цілих сімнадцять років.

Але Бойченко не підкорявся хворобі. Він ще не раз особисто брав участь у зборах, конференціях, з'їздах, не раз ми його бачили веселим, жартівливим, чули, як він голосно заспівував пісень...

І в юнацькі роки, і пізніше, тоді, коли, за словами Миколи Островського, можна було сказати — «я став суворіший», — завжди виключна чуйність, людяність були властивими рисами характеру Олександра Максимовича. Пригадую такий випадок.

Бувало, захворіє хтось із комсомольських працівників, — Бойченко направляє його до кращих лікарів, пік-

лується про санаторну путівку, не випускає його з поля зору, аж поки той зовсім не одужає.

Він завжди був скромний сам і вимагав скромності від товаришів по роботі.

Олександр Бойченко, як і багато людей його покоління, за висловом Г. І. Петровського, був бійцем у житті, на фронті, в побуті, в літературі. Вже з ранніх років праці у комсомолі його можна вважати за одного з кращих представників партійного ядра в комуністичному русі молоді на Україні, яке забезпечувало ідейне спрямування нашого юнацтва, того юнацтва, що ніколи не губило свого золотого цвіту на вітрах суворого життя.

Бойченко брав активну участь у будівництві нової соціалістичної культури на Україні, дбайливо ростив молоді комуністичні кадри в галузі літератури, мистецтва, науки. Він глибоко цікавився життям літературної організації «Молодняк». Тоді на ідеологічному фронті точилася гостра боротьба з рештками ідейно чужих нам літературних угруповань. У цій боротьбі літератори-комсомольці посідали не останнє місце. Олександр Бойченко спрямовував творчу енергію молодих літераторів на вірне служіння партії, народу.

У той час, коли Бойченко був секретарем ЦК комсомолу, він багато цікавився літературним процесом. У січні 1930 року Олександр Максимович виступає з великою й змістовною промовою з питань діяльності комсомолу на культурній ниві. А коли тяжка хвороба скувала його, здавалося б, такий міцний, сповнений життя й енергії організм, тоді він і сам взявся за перо, щоб продовжувати боротись і творити.

Перехід до праці літератора був закономірним, впливав з усієї попередньої діяльності Олександра Бойченка. Взнявшись за працю письменника, він знову зустрівся із своїми давніми друзями по комсомолу, з якими зустрічався колись у стінах райкому, окружному чи ЦК. Тут були

і Корнійчук, і Первомайський, і Гончаренко, і Шеремет, і багато інших товаришів — письменників, вихованців комсомолу, того комсомолу, якому стільки сил і енергії віддав Олександр Бойченко, колишній деміївський хлопчик з трудової сім'ї робітника-слюсаря.

Мені довелося читати вірш молодого поета Д. Надєждіна, літератора вже іншого призову, присвячений О. Бойченкові. Він, на мою думку, чи не найкраще висловив почуття всіх своїх друзів-ровесників:

Життя для народу, юнацький запал —
Все віддано в поривах бою,
І «Молодість» вапа увійшла в арсенал
Партійної нашої зброї.
Солдатом ішов у бою до кінця! —
Хто мужній і юний, ніколи
Уже не забуде ваш образ бійця,
І житиме пісня у наших серцях —
Про вас, секретар Комсомолу.

СЕРГІЙ БРОХІН

ЖИТТЯ — ПОДВИГ

Велике щастя в перші роки революції стояти на передових рубежах, бути активним бійцем за Радянську владу. Таке щастя випало на долю молодого бійця Саші Бойченка.

Його життя — приклад для багатьох, його молодість воістину завидна.

Хіба можна сказати інакше, коли в ньому, цьому напрочуд дивному житті, і участь у загонах ЧОНу, і робота в Надзвичайній комісії, і боротьба з озвірілими контрреволюційними бандами, і невтомна праця над відновленням зруйнованого народного господарства, і велика напружена діяльність по мобілізації і організації молоді України на успішну індустріалізацію країни в роки першої п'ятирічки.

Скутий тяжкою хворобою, він став талановитим письменником.

В двадцять роки багато чого з цієї біографії ми ще не знали.

У 1928 році на VII з'їзді комсомолу України, коли О. Бойченка обирали до складу ЦК ЛКСМУ, коротко повідомили, що він комсомолец з 1920 року, працює секретарем Київського окружного комсомолу, член ВКП(б).

У цьому ж році нас, членів Цекамолу, зібрали на пленум ЦК, і я вперше слухав полум'яний виступ Саші Бойченка. Говорив він натхненно, переконливо, ставив принципові питання. В наступні роки мені не раз доводилось слухати доповіді і промови Бойченка. Його виступи завжди приковували увагу слухачів, доходили до гарячих молодих сердець, і всі ми віддавали належне талановитому ватажкові українського комсомолу Саші Бойченку. І якщо прізвище Бойченка асоціювалось тоді з революційним пориванням, бойовими ділами комсомолу України, то дружнє звертання на ім'я — Саша свідчило про те, яким близьким був він для всіх нас, як тісно був він зв'язаний з комсомольським активом. Щоправда, ми ніколи не звертались до Бойченка на ім'я, якщо почували за собою якусь провину, якщо неоперативно виконували ту чи іншу вказівку ЦК ЛКСМУ.

Працюючи генеральним секретарем ЦК ЛКСМУ, Саша Бойченко був для нас прикладом невтомної працелюбності, енергійності, вдумливого підходу до справи і чуйного ставлення до потреб молоді.

Мені добре запам'ятався 1931 рік. У тодішній столиці України — Харкові проходив пленум ЦК партії, на якому обговорювались заходи по піднесенню вуглевидобутку в Донбасі.

Раптом отримую телеграму Цекамолу про виїзд на пленум. Для мене, секретаря Миколаївського міськкому комсомолу, телеграма була несподіваною, я не міг зрозуміти причину виклику на пленум.

По прибутті в Харків під час перерви роботи пленуму я зустрівся з О. Бойченком. На запитання, чому викликали саме мене, він відповів:

— А ми ж з тобою розмовляли? Маємо на меті послати тебе на роботу в Донбас.

— Чому? Я вважаю, що працівники ЦК недооцінюють значення роботи Миколаївської організації.

— Ні. Тут ти неправий,— сказав Бойченко.— ЦК виходить із важливості поставлених завдань і наявності кадрів для їх виконання. Донбасу необхідна допомога кадрами, отже, ми вирішили рекомендувати саме тебе секретарем Макіївського міськкому комсомолу.

По закінченні роботи пленуму Саша Бойченко запросив мене в Цекамол. Розмова була коротка і переконлива. Детально пояснивши необхідність переходу на роботу в Донбас, секретар ЦК дав мені цілий ряд корисних порад про те, як почати роботу і успішно вести її в нових умовах.

— Намагайся якомога більше часу бути безпосередньо з молоддю, з комсомольцями, вивчи їх працю і якнайбільше уваги приділяй їхньому побуту і поліпшенню умов праці,— закінчив він.

Минув час. Я вже із захопленням працював у Макіївці. Вечорами посилено займався вивченням технології вуглевидобутку і металургійного виробництва. Лозунг комсомолу «Обличчям до виробництва» вимагав від комсомольських активістів хороших знань процесів виробництва, щоб керувати не «на загал», а розумітися у виробничих справах і умовах праці.

Слід сказати, що в складній і важкій обстановці, в якій був у цей період Донбас, активісти комсомолу віддавали всі свої сили і здібності, щоб успішно виконати відповідальне завдання партії — дати країні більше вугілля.

Життя, комсомольська практика висували ряд складних питань, які необхідно було оперативно вирішувати.

Пригадую, як я зрадив, коли в один з таких складних моментів мені подзвонив Бойченко і сказав, що збирається заїхати до нас у Макіївку. Було дуже приємно, що генеральний секретар ЦК комсомолу України знайшов час, щоб перевірити і допомогти в роботі мені, новому працівникові в Донбасі.

Ми почали готуватися до детальної інформації. Зібравшись у міськкомі, все підготували для тривалого обговорення наших справ. По прибутті в Макіївку Саша Бойченко перш за все зайшов до міськкому, але пробув там недовго. Вислухавши, як ідуть справи, він не став детально знайомитись з роботою міськкому і слухати інформації завідуючих відділами.

— Встигнемо ще. Давай спочатку поїдемо на шахту. Хочу побачити, в яких умовах у вас живуть і працюють добровольці, що прибули за путівками комсомолу,— мовив він.

Вирішили поїхати на шахту «Софія». Коли ми були вже одягнені в шахтарські спецівки і прямували до кліті, я помітив, що Саша Бойченко не розлучається з палицею, спираючись на неї при ходінні. Спочатку я думав, що це сувенір із курортів Криму або Кавказу. Уважно придивившись, помітив, що мій супутник якось неприродно, з нахилом вбік тримає голову, а коли треба її повернути, то повертається всім тулубом. Запитав, що з ним таке.

— Щось здоров'я підкачує. Важко повертати голову, а з палицею легше ходити,— відповів Бойченко.

— Тоді, може, не поліземо в шахту,— кажу я.— Там доведеться пересуватися накарачках.

— Я знаю, але дуже хочу подивитись, як працюють молоді шахтарі, і поговорити з ними у вибої...— відповів мені Саша.

Тоді я ще нічого не знав про важку і підступну хворобу Саші Бойченка, тому не міг собі уявити, яких нелюдських зусиль коштувало йому це відвідування шахти. Яку треба мати велику мужність, щоб, переборюючи нестерпний біль, володіти собою і зовні бути спокійним. У вибоях та лавах секретар ЦК комсомолу вів жваві бесіди з молодими вибійниками і кріпильниками. Він детально розпитував, як їм працюється, як справляються з

завданнями, як живуть, скільки заробляють, які книги читають, чи відвідують клуб, чи добре їх зустріли тут на шахті, чи пишуть їм з комсомольських організацій. які їх послали? Запитань чимало, і приємно було спостерігати, з яким взаєморозумінням проходила ця бесіда. Як за просто, розкриваючи свою душу, ділилась молодь своїми думками і уважно слухала поради генерального секретаря комсомолу України.

Вийшовши з шахти, Бойченко на поліг на тому, щоб відвідати молодіжний гуртожиток і шахтарську їдальню. В розмові з обслуговуючим персоналом він цікавився всім до найменших дрібниць, бо добре знав, що від цих дрібниць часто залежить гарне обслуговування молоді. В шахткомі комсомолу, де зібрались секретарі осередків і працівники міськкому, Саша Бойченко ґрунтовно й конкретно говорив про завдання нашої спілки, про вирішення важливого завдання — відродження Всесоюзної кочегарки.

Цього дня час летів дуже швидко. Вечір настав раптово. Ніяк не хотілось розлучатися з дорогим гостем мекіївського комсомолу.

У 1932 році Олександр Бойченко тяжко захворів. Ми ще нічого не знали про його хворобу. Приїхавши якимось на нараду в ЦК ЛКСМУ, не застали Бойченка. На наше запитання відповіли, що він удома, хворіє. Ми, група секретарів міськкомів комсомолу Донбасу, подзвонили на квартиру Бойченка і попросили дозволу відвідати хворого. Нам дозволили. Домовились про жодні справи з хворим не говорити.

Саша Бойченко лежав у ліжку. По нашій появі він, переборюючи нелюдський біль, намагався підвестись, але це йому не вдалося. Він зробив вигляд, що йому легше, і звернувся до нас із словами:

— Розкажіть про новини в донецькому комсомолі,

Як ми не намагались відвернути бесіду від ділових питань, однак довелось проінформувати секретаря ЦК про наші новини.

Хворий помітно пожвавішав, охоче відповідав на наші запитання, з притаманним йому гумором розповідав про різні цікаві випадки із свого життя. Виходили ми від Саші Бойченка у бадьорому настрої. Він, навіть тяжко хворий, ніби ділився часткою свого оптимізму, своєю життєрадісністю.

Ніяка хвороба, ніяка сила не змогла зламати більшовицький дух, комсомольський запал Олександра Бойченка.

Таким назавжди запам'ятався мені ця чудова людина, улюблений ватажок молоді України.

ДАРИНА ВОЛОДАРСЬКА

ЛЮДИНА ЩЕДРОГО СЕРЦЯ

Є люди, зустріти яких у житті — велика радість. Поговориш з такою людиною — і відчуваєш, що вона ввійшла в твоє серце назавжди.

Скільки б не сплигло часу, і юнака, і старого комуніста, і мудро вченого хвилюватиме доля цієї відважної людини, яку важка хвороба на сімнадцять років прикувала до ліжка, та, незламна духом, людина зуміла повернутися в стрій, знайшла своє щастя і вголос заявила про це, подарувавши своєму народові світлу, життєстверджуючу книгу про молодість тих, хто боровся з голодом і розрухою, куркулями і бандитами, захищаючи молоду Радянську державу.

Олександр Максимович Бойченко не хотів, щоб у передмові до книги «Молодість» розповіли про його біду. «Не треба ніяких знижок, нехай читачі оцінять книгу так, як вона того варта», — повторював він.

...Згадується сувора зима воєнного 1942 року в столиці Башкирії Уфі. Сюди евакопоїздом із Саратова прибула і сім'я Бойченка.

Великий п'ятиповерховий будинок на центральній вулиці Леніна в Уфі називали Башсоюз, можливо, тому, що до війни в ньому містилися різні республіканські органі-

зації. У роки війни башкирський уряд люб'язно запропонував його під житло евакуйованим з України.

Сім'ї Бойченків надали в цьому будинку світлу, простору кімнату на четвертому поверсі.

Тут під час евакуації я вперше познайомилася з Олександром Максимовичем.

...Наближався день 22 листопада. Олександра Григорівна, його дружина, бідкалась:

— Хочеться відзначити день твого народження, Сашко. Сусіди зайдуть, знайомі, а пригостити нічим, лише гарбузова каша і житні перепічки.

У відповідь чується бадьорий голос Олександра Максимовича:

— Шурочко, так це ж чудово! Ти так смачно все це готуєш. Іменини будуть на славу, от побачиш. Війна ж...

Іменинна вечера проходить якнайкраще. Молоді й літні жінки, сусідки Бойченків, пригортаються запашною гарбузовою кашею, рум'яними перепічками. Закипає чайник з окропом, хтось приносить баночку варення, точиться жвава бесіда. Олександр Максимович, як справжній господар і іменинник, бере участь у загальній розмові, щось дотепно розповідає, сміється.

Поговорили, згадали тих, хто в цей час воював на фронтах, хтось зітхнув і заговорив про рідний Київ, та й розійшлися.

Лаштувалися спати і в сім'ї Бойченка. Раптом тупіт ніг по коридору, стукіт у двері. Сусідка принесла репродуктор, вмикає. І урочистий знайомий голос Левітана: «В останній час...» Хороші вісті з фронту: наші війська перейшли у наступ під Сталінградом.

Ніч, тиша, тільки спати не хочеться. Неголосна розмова точиться до світанку. Невже незабаром додому? А вранці знову приносять єдиний репродуктор, щоб Олександр Максимович послухав пісню «Ой Дніпро, Дніпро...»

Як тільки хоч трохи відпускає хвороба, Олександр Максимович працює над книгою. Адже стало відомо, що рукопис, відвезений дружиною з Белополья в Саратов, прочитаний і схвалений до друку, загублено.

Так, загинула велегка праця усіх попередніх років. Та Бойченко не здається. По окремих аркушиках чернеток, по пам'яті відновлюючи текст, він диктує дружині сторінку за сторінкою. Знайомі дівчата-комсомолки друкують розділ за розділом.

І от нарешті передруковано останні розділи. Є, знову в рукопис «Молодості»!

З Москви, від директора Партвидаву при ЦК КП(б)У, надійшов лист. Видавництво планувало передати рукопис «Молодості» на редагування письменникові Андрієві Головку, який тоді працював в Уфі і міг зв'язатися з Бойченком.

Незабаром Андрій Головка відвідав Олександра Максимовича. Як Бойченко почуває себе хоч трохи краще, він старанно працює з Андрієм Васильовичем. Навесні 1943 року рукопис мають відвезти до видавництва в Москву.

А хвороба, як підступний ворог, ще з більшою силою навалилася на Олександра Максимовича.

Бойченка оглянув академік Стражеско.

— Єдиний вихід — ампутація ноги. Негайно вирішуйте, бо можна спізнитися.

І, порадившись з дружиною, з друзями, він погодився на операцію. Операція пройшла успішно, Олександр Максимович став одужувати.

Невдовзі надійшло повідомлення: книга друкується.

Майже щодня радіо приносило радісні вісті про звільнення рідних міст і сіл України. Знайомі й незнайомі люди поздоровляють нас, евакуйованих з України, з перемогами на фронтах.

В будинку Башсоюзу говорять про від'їзд першого ешелону до звільненого Харкова. Збирається їхати і сім'я Бойченка.

А мені — телеграма з Харкова. ЦК ЛКСМУ пропонує їхати на роботу інструктором ЦК — літературним секретарем Олександра Бойченка. В Києві ми зустрілись у травні 1944 року.

Розпитую Олександра Максимовича про самопочуття. Домовляємось негайно розпочати роботу.

Щодня рівно о пів на десяту ранку, коли я входила до його кімнати, мене зустрічав бадьорий голос Олександра Максимовича:

— Доброго ранку! Я готовий! Почнемо?

І тоді у квартирі все враз замовкало. У повній тиші, дивлячись кудись угору, ніби там не було стелі, розмірено й чітко диктував він черговий розділ другої книги трилогії «Молодість».

Коли Олександр Максимович диктує, я намагаюсь не заважати. Щоб не скрипіло перо, щоб нічим не сполохати думку, пишу олівцем. І голос його ллється легко і плавно. Він міг диктувати майже без перерви годин дві-три.

Лише дехто знав, яка диктуванню, цьому завершальному етапу роботи, передувала велика і копітка праця. За завданням Олександра Максимовича я збирала матеріали, приносила потрібні книги чи робила з них виписки в бібліотеках, архівах та інститутах. Цілі зошити було списано різними цифрами, датами, фактами, це потім прочитувалось Олександрю Максимовичу. Він глибоко вивчав усі партійні документи періоду, про який писалася книга.

Десь о першій годині була перерва на 15—20 хвилин і обід. У другій половині дня переглядаємо і читаємо газети та журнали, накреслюємо план на майбутнє: які оповідання, повісті та романи слід прочитати найближчим часом. Намічаємо також, яку політичну, економічну та

іншу літературу треба дістати для читання. Часом робимо виписки для чергової статті до газети чи журналу.

В оперному театрі столиці України відбувалося урочисте засідання партійного і комсомольського активу з нагоди 25-річчя комсомолу України.

Олександр Максимович слухав трансляцію вечора по радіо. Усе його свідоме життя пройшло в комсомолі, тому, слухаючи Указ про нагородження комсомолу України орденом бойового Червоного Прапора за заслуги у боротьбі з німецькими окупантами, він радів разом з усіма комсомольцями республіки.

А тим часом зачитували вже інший Указ — про нагородження Олександра Максимовича Бойченка орденом Трудового Червоного Прапора.

Як раділи за нього друзі, комсомольці, знайомі і незнайомі, бойові підрозділи і колективи студентів, шахтарі й піонери! Вони надсилали свої теплі й щирі поздоровлення з усіх кінців країни, з фронтів і далекого тилу.

Якось я поверталась додому з Юрієм Івановичем Яновським. Він розпитував, як ми працюємо з Олександром Максимовичем. Надто його цікавила творча лабораторія письменника.

— Олександр Максимович сам читає?

— Ні.

— А він може виправити продиктовану сторінку?

— Ні, пальці рук у нього деформовані хворобою. Лежить.

— То, виходить, усе доводиться робити лише на слух?

— Так, саме на слух. За його завданням збираю матеріали по архівах, бібліотеках, занотовую або беру на день-два потрібну книгу.

Юрій Іванович з цікавістю слухає.

— А потім?

— Одержані книги читаю вголос. Олександр Максимович слухає, просить дещо занотувати. Повернемося до цих записів тоді, як він обмірковуватиме черговий розділ книги.

— Яку ж добру треба мати пам'ять...

Якийсь час ідемо мовчки.

— Пам'ять... У нього вона таки справді чудова. Він завжди пам'ятає всіх героїв книжок, які ми читаємо, і щиро вболіває за автора, якщо знаходить у нього якісь недогляди чи помилки через недбалість. Нещодавно читали один роман. Там на початку книги герой був з руськими чубом і ясними блакитними очима, а через якусь сотню сторінок очі у нього вже карі і чорнявий з сивизною чуб.

«Через цю недбалість губиться враження від правдивої хорошої книги. Як же міг автор не перевірити, не помітити цього, значить, він не поважає читача, а це — найстрашніше», — говорив Олександр Максимович і прискіпливо, по кілька разів перевіряв описи героїв своєї книги.

— Щоб не траплялося подібних прикростей, Бойченко завів зошит «Паспортів героїв «Молодості», — розповідала я. — Буває, читаємо щось, і раптом Олександр Максимович просить зупинитися на хвилинку.

— А де там сторінки Іскрова у нашому зошиті?

І диктує якусь думку, фразу, штрих, які потім неодмінно згодяться.

— Як цікаво усе це, — тихо мовив Юрій Іванович. — Розумієте, я сам люблю акуратно нагострити олівці, розкласти гладенький чистий аркуш паперу, долонею відчуту його поверхню, а потім нехай лише одну або кілька фраз записати на ньому. А ви кажете — усе на слух, зошит з паспортами героїв... Передайте, будь ласка,

Олександр Максимовичу мій сердечний уклін і найкращі побажання. Виняткова людина трапилася вам у житті...

На початку вересня додому до Олександра Максимовича Бойченка приїхав Михайло Сергійович Гречуха, товариші з ЦК комсомолу, журналісти. Було багато квітів, усі ми хвилювалися, слухаючи урочисті й задушевні слова товариша Гречухи, який вручив Олександр Максимовичу орден.

...І от перша книга в синій обкладинці, така довгождана, нарешті побачила світ.

Він не може взяти її до рук і просить покласти книгу йому на груди.

У Олександра Бойченка завжди було багато друзів. Тепер їх стало ще більше. Прочитавши першу книгу трилогії «Молодість», читачі буквально засипали його листами.

В газетах і журналах було надруковано схвальні рецензії, з'явилися перші нариси про автора «Молодості».

...Одержали цікавого листа від письменників Хабаровська. Вони просять Бойченка взяти участь у створенні книги про щастя радянського громадянина. Ідея книги сподобалася Олександр Максимовичу. Обіцяв подумати.

Читаємо і робимо виписки з лекцій по естетиці.

Ранок. Починаємо роботу. І раптом Олександр Максимович каже:

— Готуйте папір... Заважає...

— Що?

— Та серце заважає. Коли людина здорова, вона не відчуває роботи свого серця. А у мене нібито накачують діряву шину.

Пауза. Тиша. Завмираю з олівцем над чистою сторінкою. Зараз Олександр Максимович диктуватиме останній розділ другої книги «Молодість». Радісно стає від думки, що вже є й друга книга, адже стільки перешкод довелося

подолати її авторові. Хвороба, ніби шаленіючи від безсилля, що її приборкала ця прикута до ліжка людина, часом виривається і тоді люто мститься, щоразу відбираючи у свого бранця ще щось надто йому потрібне. Уже зовсім погасло праве око, а тепер ще ці провали в сон удень, безсоння уночі.

Уже другий день зчитую передруковані розділи рукопису другої книги. Щодо деяких правок радимося з Олександрєю Григорівною. Раптом прокинувшись, Олександр Максимович бадьорим голосом звертається до дружини:

— Через три дні ваш чоловік буде як новісінька монета: блищатиме і дзвенітиме.

«Ну, нарешті наче відпустило», — думаємо з надією.

Він перемагав, здавалось, непереможне і знову входив у колію з радістю творчості, жадобою до життя, до всього цікавого.

...Перечитуємо надруковані розділи, виправляємо, знову й знову повертаємось до виправленого.

Студенти Київського державного університету принесли свою багатотиражку — в ній репортаж про читацьку конференцію по книзі «Молодість». Вони просять написати їм хоч кілька слів.

Потім прийшов представник військової газети з проханням продиктувати свої замітки до з'їзду.

Інколи бувало й таке, що робота тривала з десятої години ранку до десятої вечора.

Ми дивувалися: звідки у людини, прикутої до ліжка, могла бути така працездатність?

Якось у Бойченка запитали:

— Кого з письменників ви брали собі за приклад?

Він відповів:

— Читав я багато, та не можу сказати, що хтось один

був для мене прикладом. Мої улюблені письменники — Горький, Лермонтов, Маяковський, Шевченко, Коцюбинський. У Маяковського я вчився партійності в літературі, непримиренності. Проза Лермонтова до душі мені тому, що написана просто, ясно, без кучериків, але цікаво й змістовно. Ні з чим не можна порівняти життєправдивості Максима Горького, його високоталановитого показу людини. Горьківські оповідання, повісті, п'єси, романи справили на мене величезне враження.

Мені здається, що передреволюційну епоху дуже талановито показав у своїх творах Коцюбинський.

Часто мене запитують, чи читав я книги Миколи Островського. Коли захворів і вирішував питання, як знову повернутися в стрій, тоді ще не читав, а коли пізніше прочитав «Як гартувалася сталь», то наче крила у мене вирости, дуже схвилювала і підтримала мене ця чудова, овіяна духом романтики революції книга.

З Миколою Островським особисто не був знайомий, хоч обидва ми залізничники і працювали в Києві. Островський — явище неповторне... Він справив на мене незабутнє враження, наче я припав до джерела бадьорості і наснаги.

...До Бойченка безконечно йшли люди, друзі, читачі його книги. І дорослі, й діти, йдучи до нього вперше, хвилювалися: як себе поводити у хворого, як говорити? Коли ж заходили у кімнату, їх зустрічав молодий бадьорий голос, жарти, сміх. А потім довго точилась цікава, захоплююча розмова, і гості забували про свої побоювання, бо, давно вже, не відчуваючи ніяковості, вільно і легко розмовляли, проникаючись до цієї світлої, з променистим поглядом людини глибокою пошаною і симпатією.

Бойченко вмів вислухати людину по-справжньому, з душею, так він ставився і до кожного листа, намагаючись за списаними рядками побачити людину, зрозуміти її

і відповіді їй не формально, а чимось допомогти, якщо в цьому є потреба.

Олександр Бойченко працював, працював багато і настирливо, всупереч медицині, до останнього подиху, до останнього удару свого серця.

Сьогодні «Молодість» — улюблена книга трудящих Радянського Союзу і багатьох країн світу.

До Олександри Григорівни Бойченко, дружини письменника, і тепер звідусіль надходять листи від комсомольців і піонерів, які читають книгу, хвилюються за долю її героїв, розпитують про них, про автора книги, запрошують на зустрічі, вогники і читацькі конференції, бо у відважних і чесних героях «Молодості» Олександр Бойченко і сьогодні — з нами! Ніколи не забудемо ми людини з щедрим серцем, чие життя і натхненна праця, безмежна відданість Батьківщині, партії — подвиг, гідний наслідування!

ОЛЕКСАНДР СОЛОМАРСЬКИЙ

У ТІ ДАЛЕКІ РОКИ

Давно це було, але варто лише подумки звернутися до минулого, і в пам'яті зринають тридцять років, згадуються люди і визначні події днів далекої комсомольської юності.

Серед багатьох своєрідних, цікавих людей того бурхливого часу, які залишили незабутній слід у моєму житті, був Олександр Максимович Бойченко.

При першій же зустрічі з ним у пам'яті одразу «закарбувався» образ цієї жвавої, рухливої людини, яка, проте, вражала винятковою витримкою і зосередженістю. Запам'ятались його розумні очі, які променилися багатьма різними відтінками, але найбільше, напевне, було в них уважності, людяності, доброти і якоїсь особливої переконливості. Ця людина, ватажок київської комсомолії, ніби нічим серед інших не вирізнялась і все-таки відрізнялась, якщо можна так сказати, робочою дисципліною, вихованістю, витримкою.

У той час я був директором театру юного глядача. Якось викликають мене до О. М. Бойченка «у невідкладній справі». Київський окружком комсомолу містився тоді на площі Калініна, у приміщенні колишньої міської думи. Увесь коридор був заповнений молоддю, яка розташувалась невеликими групами: в одній із них хлопці про щось

сперечалися, у другій — тихо наспівували, у третій — уважно слухали комсомольця в чорному пальті з короткими рукавами. Зацікавившись репліками і сміхом, що долинав звідти, я зупинився і прислухався. Комсомолец читав щось про хлопчача, який торгував на дніпровському пляжі газованою водою. Оповідь про те, як від холодного сифона, що його хлопчач-торговець прилаштував поперед себе, у нього поступово «замерзав живіт» і починалась гикавка, була справді кумедною. Влучно вихоплена з життя сценка показувала неабияку спостережливість автора, його чуття гумору.

У кімнаті, на яку мені вказали як на кабінет секретаря, вічного «кабінетного», за моїми уявленнями, не виявилось. Двері були відчинені, я зазирнув туди і побачив багато людей, які гаряче про щось сперечалися. Одразу відчувалося, що усі були захоплені якоюсь спільною хвилюючою темою. Якщо й стояв у кімнаті стіл, то за спинами присутніх ні самого столу, ні того, хто за ним мав сидіти, побачити було неможливо. Вирішивши, що не туди потрапив, я вийшов у коридор. Але якийсь молодик, до якого я звернувся із запитанням, де розшукати секретаря, мовчки провів мене до тої ж самої кімнати, а сам пірнув у гурт і щось там сказав. Присутні повернулися до мене, розступились, і тут я за столом побачив людину, у якій одразу ж упізнав Олександра Максимовича.

Він миттю підбіг (саме підбіг!) до мене, привітався і швидко пішов по коридору. Я рушив за ним. Бойченко зупинився біля групи молоді, покликав того, хто читав рукопис, і мовив:

— Це наш молодий письменник Корнійчук. Познайомтесь, поговоріть. Я потім зателефоную в театр, а тепер у мене важлива нарада.

З Олександром Корнійчуком ми досить швидко знайшли спільну мову. Крім новел, комсомолец Корнійчук, здається, у той час ще робітфаківець, пробував свої сили

також у драматургії і уже написав одну дію п'єси, яка пізніше дістала назву «На грані». Ми одразу ж попростували до театру.

Театр тоді містився на Хрещатику, 36 (у будинку, що стояв на місці теперішньої міськради). Я познайомив О. Є. Корнійчука з працівниками театру і в першу чергу з Іриною Савелівною Дєєвою. Одразу ж прослухали уривок п'єси, що його написав молодий драматург, схвалили і «благословили» на подальшу працю.

Бойченко зателефонував мені того ж дня і одразу спитав:

— Ну, як? Щось вийде?

Ми домовилися, що Корнійчук перейде на літературну роботу до нашого театру.

Коли Олександр Євдокимович закінчив п'єсу, виникло питання, де ж її ставити. Справа в тому, що п'єса «На грані», за тодішніми вимогами, не вкладалася у репертуарні рамки ТЮГу — вона-бо адресована робітничій молоді, а не школярам.

Що робити? Ми знову пішли до Бойченка.

— А ваш колектив зможе її поставити? — запитує Олександр Максимович. — П'єса, на мою думку, цікава і дуже потрібна. Ставте. Ми взагалі міркуємо про створення у Києві театру робітничої молоді. Нехай ця вистава і буде початком театру.

Прем'єра «На грані» відбулася в приміщенні театру російської драми. Режисер — І. С. Дєєва, я виконував головну роль — робітника Марка. У день прем'єри у О. М. Бойченка в окрузі були невідкладні справи, однак він зателефонував і поцікавився, як проходить вистава, як її сприймають глядачі, а під кінець вистави сам завітав до театру.

Вистава пройшла з успіхом, ми всі були задоволені. Напевне, на жодній з прем'єр своїх наступних п'єс Корнійчук не хвилювався так, як на цій першій.

Зате О. М. Бойченко сяє так, ніби він сам написав цю п'єсу.

— Ну як? Не помилились? — шепнув він мені.

— Не помилились, — відповів я.

Наступна зустріч з Бойченком відбулася знову в окружкомі. Запросивши мене до себе, Олександр Максимович сказав:

— Справа от у чому. Завтра в селі «Діброва Леніна» Бородянського району у недавно організованому колгоспі прокладатимуть першу борозну. Чи можете виїхати туди і силами працівників театру дати концерт?

Я відповів ствердно.

У Бородянці до нас приєднався білявий, чубатий, дуже симпатичний хлопчина — член райкому комсомолу.

Приїхали в «Діброву Леніна». День був досить прохолодний. Голова колгоспу — високий, симпатичний чоловік — сам іде за плугом, у який впряжені два непоказних коники. Трактора не було. Поруч невеликий гурт перших колгоспників і ми — актори — з червоним кумачем. Настрій у всіх піднесений, співаємо.

Увечері в клубі — концерт. Народу зібралось значно більше, ніж у полі — клуб геть заповнений. Проте закінчити концерт не пощастило: поки ми захоплено грали, а глядачі не менш захоплено дивились, куркулі підпалили клуб. Тільки завдяки винятковій витримці і винахідливості вдалося «розвантажити» переповнений клуб без жертв. Актори та сільська молодь по ланцюжку передавали відра з водою. Запрацював єдиний пожежний насос. Спільними зусиллями пожежу загасили.

І ось знову ми у Бойченка. Виявляється, він уже про все знає, розпитує, чи ніхто не потерпів, цікавиться, яким чином, на нашу думку, можна допомогти колгоспу відбудувати клуб.

А другого дня вже було вирішено, що театр дасть кілька концертів, і гроші, одержані за них, підуть на бу-

дівництво. Робітники «Арсеналу» виділили спеціальну будівельну бригаду. Все було зроблено напрочуд оперативно і без зайвого галасу.

Невдовзі Бойченко виїхав до Харкова, бо був обраний секретарем ЦК ЛКСМУ, і моє спілкування з ним на деякий час перервалося.

Якось отримую терміновий виклик з Харкова, приїжджаю туди, заходжу в ЦК комсомолу:

— Що сталося? В який колгосп треба їхати?

Бойченко дивиться на мене, лукаво примружившись:

— Та ні, тут справа масштабніша — Донбас.

— Гастролі? — питаю.

— Не зовсім. Читали постанову ЦК партії про підняття культурно-освітньої роботи на Донбасі? Там-бо усе мистецтво вичерпується приїжджими фокусниками-шарлатанами.

— Читав,— відповідаю.

— Є рішення організувати в Донбасі два стаціонарних театри: один для шахтарів і металургів, другий — для дітей. Для дорослих туди виїде Харківський Червонозаводський театр, а для дітей?..

На мить стало тихо. Я починаю розуміти, куди він хилить. Бойченко неквапом веде далі:

— Уже робили спробу через Наркомос. Але поки що нічого не виходить. Нема акторів, нема керівників театру...

Знову тиша.

— Оскільки театр треба створити найближчим часом, я запропонував доручити справу організації його Київському театру юного глядача. Ваш театр уже зміцнів, має чималий досвід,— посміхнувся Олександр Максимович,— упорастеся з цим складним завданням, чи не так?

Я мовчу. Обмірковую, зважую. Цілком несподівана для мене пропозиція... Бойченко щось пише, немов полишаючи

мене наодинці з думками. Не відриваючись від аркуша, на якому писав, часто перекреслюючи написане, він раптом каже:

— Ми допоможемо, допоможе ЦК партії, Наркомос... Справа це дуже важлива і дуже цікава. Адже там не лише діти, а й багато дорослих уперше побачать справжній театр.

Я відповідаю Олександрові Максимовичу, що, напевне, конкретною організаційною роботою найдоцільніше зайнятися мені. Я міг би й очолити майбутній театр.

— А я саме так і міркував,— спокійно відповів Бойченко і щиро засміявся.

Тут же домовились про принципи організації нового театру. Вони були гранично чіткі: мобілізація акторів-комсомольців з театрального інституту, з різних українських театрів (по 2—3 чоловіка).

У 1931 році Вседонецький театр юного глядача було відкрито. Старшокласники подивилися нову п'єсу О. Корнійчука «Штурм», учні молодших класів — «Шлях далекий» Шестакова.

Успішно розпочав свої вистави і Червонозаводський театр. Два професійних театри відкрили нову сторінку в культурному житті Донбасу.

Умови для діяльності театру на Донбасі у той час були нелегкі. Стаціонарного приміщення у нас не було, і театр мандрував із шахти на шахту. Але це був час неповторний і цікавий, час незабутніх зустрічей із вдячним глядачем. Напрочуд сердечно, тепло сприйняли театр шахтарі і робітники-металурги. З ними у нас зав'язалася справжня дружба.

При сприянні ЦК комсомолу Вседонецький ТЮГ виїздив на гастролі до Москви, Харкова, було організовано також творчу поїздку усього колективу в Ленінград.

Порівняно недавно, працюючи в театральному інституті над дипломною студентською постановкою за п'єсою

О. Є. Корнійчука «Фіолетова щука» про комсомольців тих пам'ятних 30-х років, я знову згадав Олександра Максимовича. Олександр Євдокимович Корнійчук, який був присутній на виставі, запитав, як мені вдалося так цікаво, так чітко «вибудувати» комсомольські сцени, звідки я їх взяв.

— У Бойченка та його комсомольців,— відповів я.

МИКОЛА НАГНИБІДА

ДВІ ЗУСТРІЧІ

Я на все життя запам'ятав один випадок, хай і незначний зовні, але той випадок відразу розкрив мені благородну душу Олександра Бойченка.

Тридцятий рік... Я працював слюсарем на Харківському велозаводі в бригаді чудового майстра Миколи Худякова. Працювали злагоджено, дружно. Бувало, по кілька днів не виходили з заводу — монтували устаткування нового цеху.

Саме в цей час відбувалась мобілізація комсомольців на будівництво металургійного велетня біля Дніпрогесу. Я зажадав поїхати на це будівництво. Бригадир вислухав мене та й каже:

— Я б не відпустив тебе... Але знаю, що в Запоріжжі живе твоя мати. Іди в дирекцію, спробуй — може, відпустять.

Там і слухати не хотіли — адже монтували новий цех.

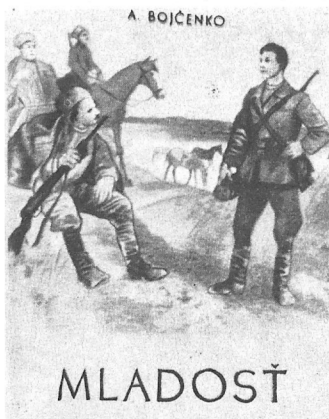
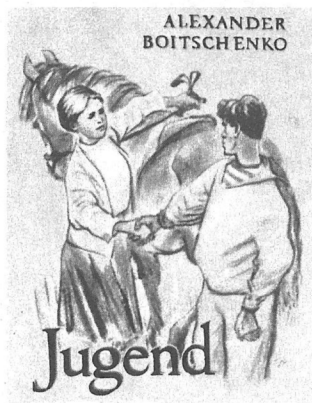
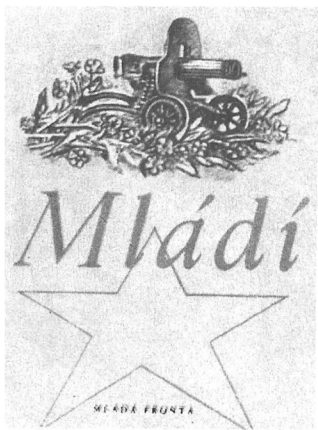
Бригадир порадив мені піти в ЦК ЛКСМУ.

— Іди прямо до Бойченка.

Я ніколи до того не бачив Олександра Бойченка, але від бригадира і комсомольців чув багато добрих слів про нього.

Учні Київської школи № 59 імені О. Бойченка біля пам'ятника письменникові.

Трилогія О. Бойченка
«Молодість» мовами світу.

І от я відчиняю двері кабінету. За столом сидить молода, вродлива людина. Крізь розстебнутий комір сорочки проглядає морська тільпяшка.

— Я до секретаря Центрального Комітету прийшов,— соромливо промовив я.— Як до нього пройти?..

— А він перед тобою,— посміхнувся Олександр Бойченко, посміхнувся наче мій давній товариш.— Підходь ближче, сміливіше...

Я коротко розповів йому про своє бажання їхати до Запоріжжя. Пояснив, чому мене не відпускають з вело-заводу.

Він вийшов з-за столу, став поряд зі мною і запитав:

— А ти розумієш, що Дніпровський комбінат буде вся країна? Буде його Москва і Донбас, Ленінград і Урал і наш індустріальний Харків. Розумієш?.. Отже, якщо тебе не відпускають,— виходить, ти тут потрібен. Не сумуй, у нас буде багато будов, ще поїдеш,— заспокоїв мене Олександр Бойченко.

Хоча мені дуже хотілося поїхати до Запоріжжя, але я, зрозумівши правду пояснень старшого товариша, на прощання сказав:

— Пробачте, що я вас потурбував, але в Запоріжжі живе моя мати і менша сестра. Я вже кілька років не бачився з ними...

— Тоді зачекай,— зупинив мене Бойченко.

Він розпитав мене про все і, проводжаючи до дверей, порадив:

— Іди на завод. А я спробую допомогти тобі. Тільки, дивись, працюй там добре — по-комсомольському. Мабуть, поїдеш у Запоріжжя.

Так воно й сталося...

Через шістнадцять років я знову зустрівся з Олександром Максимовичем у Києві. Працював я тоді в редакції журналу «Дніпро» і прийшов до письменника запросити до співробітництва в нашому журналі.

Олександр Максимович був тяжко хворий, але продовжував роботу над повістю «Молодість».

Під час бесіди я нагадав йому про нашу зустріч у Харкові. Він уважно слухав, примруживши очі, і ледь-ледь усміхавсь, паче згадував давні роки своєї комсомольської роботи, своєї полум'яної юності, про яку він так хороше потім написав у книзі «Молодість».

ІВАН ГОНЧАРЕНКО

СЛОВО ПРО ОЛЕКСАНДРА БОЙЧЕНКА

Я знав його у роки молоді.
Гарячий серцем, світлий головою,
простий лицем, з усмішкою ясною,
він і тепер стоїть переді мною,
немов живий, такий, як був тоді.

Він і тепер з'являється таким,
як був колись, в дні юності моєї...
На ремені одівши португеї,
ми дружньо збиралися сім'єю
на з'їзді комсомольському своїм.

Зелений травень.
Двадцять восьмий рік.
Театру зал наповнений піснями,
підхоплені дзвінками голосами,
схвильовано летять вони над нами,
усплавлюють великий Жовтня вік,

визвольну революції добу,
наш лет вперед, злітання наше вгору,
чудесну нашу комсомольську пору,
у творчій праці радісну й сувору,
за дні прийдешні нашу боротьбу.

Мені й тепер навіюють вони
пісні юнацькі, спогади про нього,
про наші спільні радості й тривоги,
про наші разом пройдені дороги
під сонцем комсомольської весни.

Він чесно йшов дорогою життя,
в путі важкій у бурю і негоду
не скаржився на труднощі походу,
до подиху останнього — народу
відав він серця вірного биття.

Він жив — горів, та ось у розквіт літ
прийшла біда — підкралась хворість люта,
впилася в тіло жалами отрути.
Хоч тілом він до ліжка був прикутий,
але не гас думок його політ.

Вогонь життя у серці не погас.
Він переміг зусиллям волі муки.
Хай нерухомі, омертвілі руки,
але немає місця для розпуки.
Ні, зброю ще складать йому не час!

Новітня зброя — слово вогняне,
з глибин сердечних видобуте слово
трудом звитяжним, пристрастю любові,
воно заграло барвами чудово,
як правда, вірне, щире і ясне.

У слові тім звучить краса часу,
його жадання і його веління,
в нім серце молодого покоління,
життя одвічне, сповнене горіння,
воно — його відтворює красу.

ПЕТРО СГВЕРОВ

ПОСТЕ ЧУТТЯ

Весною 1940 року редактор київського молодіжного журналу прислав мені значну за розмірами повість, попросивши у доданій до неї записці (такими записками, до речі, він супроводжував кожен рукопис) терміново дати на неї ґрунтовну рецензію. Розкрив я цю повість без особливих надій. Хтось її читав до мене, розкидавши на полях рукопису незліченні мудруваті позначки.

Але вже з перших сторінок повісті мене зацікавили і добрий, рішучий, суворий Софрон Іванович Іскров, і вольовий, духовно піднесений Василь Бойчук, і вдумливий, зібраний Вадим Родина,— непомітно я захопився їхніми долями, вплетеними в події тих долум'яних літ Радянської України, коли молода республіка стверджувала себе на руїнах старого світу. Я не зустрів на сторінках повісті ні модних на ту пору яскравих порівнянь, ні хитромудрих метафор, ні раптових епітетів,— автор, мій невідомий друг і товариш, просто і довірливо розповідав про пережите.

Закінчивши читання повісті на світанку, я ще довго не міг заснути. В рукописі траплялись окремі розтягнутості, часом емоції автора, так би мовити, переливались через край, деякі фрази потребували правки, але весь текст твору, живий і ясний, був зігрітий диханням таланту. Хто ж

він, Олександр Бойченко? Де і коли я чув це прізвище? В кінці рукопису було вказано київську адресу автора і номер його телефону. Відпочивши, я вирішив йому за- телефонувати.

Спочатку мені відповіла жінка, потім трубку взяв Бойченко. Голос у нього був молодий і веселий:

— Я знаю, що рукопис у вас, що його вам передали вчора ввечері. Коли ж ви встигли прочитати?

Мені довелось відповісти йому віршами класика:

— «В ночи, когда уснет тревога...»

— Пам'ятаю,— відповів він неголосно.— Гарні вірші. Але перейдемо до прози: якщо ви ще не починали писати рецензію, то, мабуть, і не починайте. Мені було б значно цікавіше зустрітися і поговорити. Все одно в рецензії ви не висловіте всього, що могли б сказати, не цитуватимете всі мої словесні «огріхи»... Як вас по батькові, Федорович? Мене Олександр Максимович. Знаєте, Федоровичу, я б з великим задоволенням прийшов до вас, але, на жаль, не можу, змушений залишатися в ліжку... Ні, й пізніше я не зможу до вас прийти, ні завтра, ні через місяць: я прикутий до ліжка назавжди, на весь залишок життя.

Так ми познайомились по телефону. Найбільше мене вразив тієї хвилини його молодий, веселий голос. Якщо він і справді прикутий до ліжка до кінця днів своїх, то йому пощастило зберегти завидний душевний тонус. Тут не можу не підкреслити, що люди великої духовної сили завжди захоплювали мене помітними, часом суперечливими рисами: наївна сором'язливість вживалась у них з холодною мужністю, суворість — з добротою, весела настроєвість — з печальним станом справ або здоров'я. Автор повісті «Молодість», напевно, був людиною з великим життєвим досвідом: він добре знав Київ перших років революції, умови, в яких тоді працювали робітники столичного залізничного вузла, вміло підбираючи живі подробиці, передав колорит того героїчного часу.

Вечері, як домовились, я зайшов на його квартиру і відразу розпізнав ту особливу, чутливу тишу, яка таїть-ся в домах, де людина довго і наполегливо бореться з недугою. Молода господиня, тихенько привітавшись, провела в простору кімнату і причинила двері.

Він лежав на ліжку, на купі подушок, біля стіни, темнолиций, худий, з чітким і правильним, ніби виточеним профілем, напружено вслухаючись і покусуючи губи. Почувши кроки, він спробував підвестися, але сил не вистачило. Усміхаючись, простягнув мені худу руку.

Я присів біля його ліжка і розкрив рукопис:

— Нам доведеться дещо «промацувати» текст. Не заперечуєте?

— Ще б пак! — з готовністю погодився він. — Саме цього я й хотів.

— Але спочатку розкажіть, будь ласка, про себе. Повість, певне, автобіографічна? Деся я зустрівач вапе прізвище, а зараз мені здається, ніби колись і бачив вас.

Це його зацікавило: Бойченко почав називати міста України, в яких ми могли зустрітися у минулі роки, — йому доводилось багато роз'їжджати, спочатку у справах профспілкових, а потім у комсомольських. Згадавши 20-ті роки, службу в частинах особливого призначення, він із захопленням розповідав про сутички з націоналістичними куркульськими бандами на Київщині: в його пам'яті віднайшлося так багато живих, лаконічних словесних портретів друзів і ворогів, так багато характеристик, що запам'ятовуються, яскравих деталей, виразних переживань і відчуттів. Того вечора ми так і не працювали над текстом повісті: не вистачило часу. Подивившись на годинника, я зрозумів, що пора прощатись, а Бойченко тут же запитав:

— Сподіваюсь, до завтра? О, сьогодні зроблено так багато! Ми познайомились і, отже, досягли якогось рубежу.

Не знаю, як його назвати. Може, психологічна сумісність?

...Розсталися за північ. На мене чекала далека дорога, через добру половину міста, але про трамвай годі було думати. Я ніби все ще слухав свого незвичайного співрозмовника. Булиці міста були безлюдні, і в пустотах під'їздів глухо відбивались кроки. Що ж так вразило мене в його спокійному, неквапливому тоні? Чи не те часом, що він не сказав жодного слова про те, на що я чекав з деяким побоюванням, але чого від нього так і не почув, — ні нарікань, ні жалю, ні скарг на долю? Так, чекав, але не почув, бо в цьому німічному тілі за м'якими рисами молодого страдницького обличчя жила душа високого життєлюбства і відваги.

І я уявив його за роботою у тому довгому, напруженому і складному духовному процесі, коли, зібравши всю силу інтелекту і останні крихітки фізичних можливостей, він проходить крізь «муки слова», щоб відтворити в своїх особливих, неповторних світлотінях життя, уявив і відчув, що на другий вечір знову неодмінно прийду до нього. І завтра прийду, і післязавтра, і доки це буде потрібно.

Над тихим нічним Києвом висіло майже прозоре коло місяця, і, вкритий позолотою, ледь чутно овіяний теплим вітром, кам'яний світ міста був задумливий і прекрасний.

Він чекав на мене наступного вечора і зустрів веселим вигуком: «Здоровенькі були!» Так, перший рубіж було пройдено, ми вже стали знайомими і могли не відволікаючись зайнятися тим, що нас звело, — повістю. Почали з того, що я став читати вголос перший розділ рукопису. Він затих, притаївся, напружено ловлячи кожне слово. Він уперше слухав свій текст не в читанні дружини, а з голосу іншої людини, і на його тонкому обличчі помітно відбивались то здивування, то стурбованість, то досада.

— Візьміть мою руку в свою, — прошепотів він. —

Якщо я буду незадоволений фразою, її конструкцією або якимсь словом,— ви відчуєте сигнал. Але нам, напевне, доведеться починати все спочатку, бо я незадоволений цілим періодом.

Я погодився і знову почав читати з перших рядків. Його чутлива рука лежала у моїй, я відчував її рівну напругу, коли ж вона легенько стискувала мою руку, я робив помітку на полях. Помітки робив я і сам, щоразу пояснюючи, чому фраза здавалась мені в'ялою, вичурною або незакінченою. Незабаром ми привчилися швидко і легко розуміти один одного; хоча він часто не погоджувався з моїми зауваженнями, наша робота просувалась успішно.

Так ми зустрічались кілька вечорів, інколи з перервою на три-чотири дні. Що спочатку мене дивувало і навіть спантеличувало — це його активне життєлюбство. Воно було основою його світосприймання. Часом я чекав, здавалося б, на неминучий у його стані прояв душевного надлому, адже насувалось повільне згасання. Він це чудово розумів і, задумуючись над своєю долею, знаходив якісь світлі рішення.

Якось у розмові він згадав поїздку на південь, на берег Чорного моря, і, задумливо посміхаючись, мовив:

— Чомусь при слові «море» я завжди бачу чайку над повільною, зеленуватою, полірованою хвилею. Я міг би, напевне, годинами спостерігати за її польотом. Скільки сили, високої майстерності й повного могутнього відчуття життя!

Перевішив подих, він тихо додав:

— Але й у цього сильного птаха трапляються свої «чепе». Я бачив, як чайка налетіла на антену корабля. Тонка сталева нитка в ранковому серпанку, напевне, була зовсім непомітною. Потім вона блиснула, як лезо бритви, коли птах вдарився об неї. І що за раптова переміна: тільки-но ширяли два могутніх крила, і от — удар, і білий

зблиск, і зі зламаної траєкторії польоту на палубу падає безсила кошлата куляка.

Він заплющив очі і, звівши брови, хвилинку ніби при-слуховувався до тиші:

— Я отримую багато листів. Товариші, спасибі їм, не забувають. Так ось, в одному з цих листів мій старий добрий товариш співчутливо порівняв мене з птахом, що налетів вночі на дротину. Я прочитав ці рядки і побачив чайку на палубі. Ні,— написав я товаришеві,— ти помилився: навіть якщо б цей поранений птах був в однаковому зі мною становищі, все одно він виявився б незрівняно слабшим. Тому що у польоті він знав лише одну опору — повітря. Тому і в повітрі, і після катастрофи він міг розраховувати лише на себе. Моїй свідомості відомі й інші опори. До мого життя ніби підключені незліченні датчики тепла і світла, я постійно відчуваю їх всепроникну дію і розумію, що це — інші життя. Що відбувається зі мною — чудо зцілення? Але це неможливо. Виходить, чудо продовження життя? Так, я вірю в нього, бо ресурси мого організму давно вичерпані, а я живу, думаю, дію, я частка живого потоку в берегах Часу.

Він злегка, майже нечутно торкнувся своєї руки, потім взяв її міцніше.

— Всі ми живемо «від» і «до», і хоча не думаємо про це, але пам'ятаємо, постійно пам'ятаємо, що попереду — лінія неминучого. Я бачу її зримо, цю лінію. То що ж, тоді вдаритись у паніку і волати про марність життя? Були такі «філософи», скільки їх було, проповідників збентеження і відчаю, жалю, безсилля і пасивності, а що вони залишили нащадкам?

Вираз напруженої уваги зійшов з його обличчя, зморшки на лобі розгладились, м'які, добрі рисочки пролягли на куточках губ.

— Я вірю, що старий маневровий паровоз, який у часи громадянської війни ми, комсомольці Київського депо,

взяли на звалищі, відчистили, оновили, випробували і відправили в дорогу, як пам'ять був і є набагато дорожчий людям, ніж вся багатотомна філософія упадництва і песимізму.

Раптом він засміявся і спитав:

— Ви вірите в те, що часом можна вгадувати думки іншої людини? Давайте спробуємо, га? Ми з вами зустрічаємось не вперше, і я, якщо не чую, то завжди відчуваю затаєне у вас запитання. Не дивуйтесь: це запитання виношують багато моїх знайомих, але не ставлять його, хоча воно не образливе і зовсім логічне. Справді, звідки в цій трісці, тобто в мені, — скажу навіть більше — в цьому скелеті, обтягнутому шкірою, не тільки жива іскра, а й радість буття? Ви думали про це, чи не так?

Я відповів, що думав і дивувався з цього.

Йому забракло повітря, він важко дихав:

— Але ви не запідозрили у мені «смирнення»?

— Смирнення і апатія, як правило, йдуть поруч, — підкреслив я, — а ви жваво цікавитесь усіма подіями.

— Звичайно, якби я був якийсь юродивий, або блаженний, або з тих набожних ловкачів, що ставлять на банк показове смирення, щоб забезпечити собі зручність «на небесах», — тут було б усе зрозуміле. А я — комуніст, атеїст, ні в бога, ні в чорта не вірую, ні духів, ні їх різновидностей не визнаю, ніяких лазівок для «вічності душі» не допускаю. Загалом приймаю світ, життя і смерть без ілюзій, і саме тут ми з вами наближаємось до пізнання тієї дивної іскринки, в якій нам світиться радість життя. В чому ж вона? В служінні людям. Я бачу їхні обличчя, можу назвати імена слюсарів, токарів, будівельників, сталеварів, шахтарів, залізничників, учених... Їх покоління створили це місто і сотні, тисячі міст, і заводи, і шахти, і школи, і книги, і всі інші чудеса дивного людського світу. Ось зараз над нами сяє їхнє світло, яке ми називаємо електрикою. Десь на електростанції, чергуючи біля

турбіни, ці люди віддають мені з вами години свого часу, тобто свого життя. Для мене в юності було дуже важливо розібратись в органічному взаємозв'язку різноманітних професій, щоб збагнути, що і мій скромний обов'язок електромеханіка на виробництві необхідний, а отже, потрібний людям. А це вже було відкриття: без жартів — потрібен людям! Або інше, не менш разуче відкриття, що, віддаючи людям свої зосереджені зусилля, свою працю, тобто найактивнішу частину свого часу, свого життя, ти неодмінно стаєш багатшим. Такий вже він, парадокс життя: даруєш — і багатієш. Знову даруєш — і знову багатієш. У світі духовних цінностей це, втім, не нове, і таку пристрасть — дарувати працю — звичайно називають творчістю.

Він затих, вільно відкинувшись на подушку, ледь помітно посвітлішав на обличчі, і коли я тихенько встав, думаючи, що він засипає, Бойченко знову взяв мою руку.

— Можливо, я просто відповідаю на дуже складне запитання? Адже і складне поняття можна звести до лаконічної формули. Що ж, якщо колись вам трапиться згадати про мене в минулому, — у чому ж, мовляв, було його щастя, щастя цього обвугленого чоловіка? — пам'ятайте: він вірив, що потрібний людям.

Незабаром ми попрощались, і, йдучи вечірніми вулицями Києва додому, я мимохіть повторював цю його формулу щастя: «Він вірив, що потрібний людям». Сині сутінки пахнули дощем і жасмином, трамвайна дуга співала в прогоні вулиці голосом віолончелі. А я все повторював його фразу, і мені вже думалось, наче вона з пісні, а потім й повірилось, що з пісні.

Рукопис повісті я отримав у видавництві лише наприкінці весни. Прочитавши, збагнув, яку велетенську роботу зробив Бойченко. Він наново переписав цілі розділи, включив нові цікаві епізоди, динамізував сюжет, підсилив характеристики, уважно вивірів кожний рядок. І ме-

ні пригадалось, як він розповідав про свою письменницьку роботу:

— Працюю, як скалолаз: повільно просуваюсь вперед уздовж пропасті. Один необережний рух і — немає повернення, кінець. Впиваюсь всім тілом у скелю, намагаю виступи, залишаючи на камені сліди від своїх подряпаних долонь. Це і є мої письмена. Хай молоді, ті, що йдуть вслід за моїм поколінням, дізнаються по цих знаках на скелі часу, яке високе життя прожили мої ровесники — побратими, комсомольці першого призову. Мені нічого не треба: тільки б трохи сили, щоб втриматися, щоб пройти ще далі по крутизні і закінчити цей запис на скелі.

...Влітку 1944 року, коли шлях до Берліна і до Перемоги необоротно і разюче скоротився, військовим журналістам аж ніяк не сиділось у редакціях. Але заходити до редакції було необхідно, хоча на це й витрачались золоті деньочки. Траплялось, на жаль, що в редакції були й невідкладні завдання місцевого характеру, тоді невидимий шлагбаум лягав поперек твого маршруту, надавши собою і відрядження, і творчі плани.

Таким досадним шлагбаумом мені здався телефонний дзвінок редактора і невблаганний тон, яким він промовив:

— Відрядження доведеться поки що відкласти. Сьогодні о двадцятій нуль-нуль вам необхідно з'явитися... — І він продиктував чийсь адресу, не назвавши, видно, через неухважність прізвища, не пояснивши що й до чого.

Я не став допитуватись про деталі завдання, записав адресу і повісив трубку.

О 19.50 я, увійшовши в під'їзд будинку, згадав, що колись уже тут був, і з хвилюванням зупинився перед знайомими дверима. Від довоєнної пори минуло багато часу, але як не згадати: тут жив Бойченко. Я ніби знову почув чутливу тишу його квартири: в ній завжди розмов-

ляли напівголосом, і навіть стриманий стук годинника, що висів на стіні, здавався незадоволено голосним. Але ось двері широко розчинились (в минулому вони ніколи так не відчинялись), до мене долинув веселий гамір, розмова, сміх, і я побачив знайомі обличчя друзів. Я незчувся, як хтось дбайливо садовив мене за святковий стіл. Бойченко напівлежав на високій гірці подушок — тихий, зосереджений, з майже прозорим обличчям. Видно, йому подобалась ця незвична кількість людей у його квартирі, він уважно дослухався до застольної розмови, на губах його теплилась усмішка.

Незвично веселий і урочистий, редактор прошепотів мені на вухо:

— Я знав... Для вас це приємна несподіванка, дуже приємна! Чи не так?..

Він обережно подав мені цупкий листок паперу, і я прочитав Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження Бойченка Олександра Максимовича орденом Трудового Червоного Прапора. Мені чомусь захотілось ще і ще раз читати ці чіткі рядки; перечитуючи їх, я крізь літери бачив крутий обрив скелі і людину на маленькому виступі над прірвою, що злилася з тілом каменю, і поки я дивився на впертого сміливця, чиясь невидима рука відчутно стискала мені серце,— стисла і легенько відпустила, і враз стало вільно дихати. Тоді я зрозумів, що це велика радість хвилиною пронеслась по мені, а коли почав це усвідомлювати, почув знайомий голос.

— Здається, хтось прийшов?

Бойченко назвав моє ім'я. Я встав і підійшов до ліжка. Він помовчав, а потім тихо сказав:

— Спасибі. Сядьте біля мене. Як тоді, пригадуєте, коли ми «промацували» перші розділи. А скільки часу відтоді минуло — лавина! Що ж, у мене знову відбулась неприємна річ — ампутували ногу. Втім, це вже в мину-

лому. Вже пережито. Головне, що перша частина трилогії завершена, і я наполегливо працюю над продовженням, працюю із захопленням, з повною віддачею сил. Але... ви вірите, що я закінчу й другу частину?

Деякий час він прислухався до тиші, що раптом заповнила кімнату, голуба жилка на його скроні напружено пульсувала.

— Так,— відповів я.— Вірю.

Він весь стрепенувся і поспішно запитав:

— Чому... вірите?

Я обережно, як тоді, взяв його руку у свою.

— Тому, що людина на скелі,— пам'ятає цей образ? — лише може здатися самотньою. На щастя, душевна самотність їй невідома. А утримує її на висоті не стільки камінний виступ, скільки інша надійна, хоч і незрима опора — відчуття строю, шереди, колони, шесте чуття: відчуття плеча.

Бойченко дивився трошки вбік, напружено прислухаючись, але я не зразу збагнув, що він не бачив мене...

— Дякую,— задумливо, але твердо промовив він.— Я сприймаю ваші слова як добрі побажання. Так, я закінчу повість...— І він усміхнувся.

Мені назавжди запам'ятались ці зустрічі... Олександр Бойченко був кристалево чистою людиною. Часом мені не віриться, що Саші Бойченка вже давно немає з нами. Він є. Бо читається і живе його книга.

ЛЕВ СИНЕЛЬНИКОВ

СЕРЦЕ ПРОМЕТЕЯ

Одного травневого дня 1948 року я зайшов у будинок по вулиці Кірова, повз який щодня проходив, прямуючи на завод «Арсенал», де тоді працював. З хвилюванням сходив на третій поверх і міркував: а навіщо я йду? Що робитиму біля ліжка хворого, про що говоритиму з ним? Адже перше почуття, яке викликали розповіді про Бойченка,— це співчуття до невиліковно хворого, неспроможного звестися, підняти руку, поворухнути головою. Без сумніву, він помітить мою розгубленість, якої я не зможу приховати, і ніякої радості мій візит йому не принесе.

Чи не краще повернутися?

На щастя, я цього не зробив. Та удаваність не знадобилася, бо біля ліжка Олександра Максимовича зовсім забувалося, що ти перебувавш біля людини, приреченої до вічної нерухомості. Буквально з першої ж хвилини він захопив мене цікавою розмовою.

Жадібно розпитував Олександр Максимович про «Арсенал». Його цікавило все: як відбудовується уславлений завод, чи живі ще ветерани революції, як працює молодь повосняного покоління робітничого класу. Така зацікавленість не дивувала, адже прострілені ворожими снарядами стіни «Арсеналу» — зовсім поруч, за якихось двісті

кроків від ліжка, з якого ніколи не піднімається ця людина з худим, виснаженим обличчям.

Якось я вирішив запросити до Бойченка додому арсенальців, бо відчував, що Олександрові Максимовичу, як повітря, потрібні були зустрічі з людьми. Ці зустрічі не стомлювали його, а приносили радість, зв'язували з зовнішнім світом. Для молодих арсенальців спілкування з Бойченком матиме велике виховне значення, бо я сам того першого вечора вийшов від нього окрилений, з почуттям благоговіння перед силою людського духу, здатного перебороти найтяжчі муки.

Перша група арсенальців, яка відвідала Олександра Максимовича, була молодіжна. Добре пам'ятаю, як притихли хлопці, піднімаючись по сходах: домовлялись, як поводитися біля ліжка письменника. Вирішили довго не турбувати його, розмовляти пошепки, а запитує нехай Юля — комсорг складального цеху, начитана, тямуща дівчина.

Але і цього разу повторилося те саме, що було зі мною. З перших же хвилин забулися усі домовлення. Хлопці відчули себе як у домі давно знайомої, близької людини. Олександр Максимович усім цікавився, жартував, говорив дотепи. Хлопці відповідали жартом на жарт, дотепом на дотеп. Одне слово, замість запланованих п'ятнадцяти хвилин цей візит тривав понад дві години.

Коли ми вийшли на вулицю, хлопці довго не розходились — зустріч з Олександром Максимовичем настільки зворушила їх, що хотілося ще й ще раз до найменших деталей згадувати усе, що відбувалося біля його ліжка. Ніколи не забуду слів, які мовила тоді Юля: «А знаєте, хлопці, я вже не зможу бути тепер такою, якою була вчора...»

Після тої зустрічі арсенальці стали частими гостями Олександра Максимовича. У нього бували і кадрові робітники, і інженери, і ветерани революції.

Кращі умільці інструментального цеху з захопленням трудилися над подарунком Олександрові Максимовичу. Вони виготовили чорнильне приладдя із зображенням Московського Кремля...

Згодом виникла ідея: провести заводську читацьку конференцію, на якій обговорити книгу «Молодість». Як це зробити? У заводській бібліотеці в той час було лише шість примірників «Молодості». Потім вдалося дістати ще чотири. Але десять примірників для колективу арсенальців — це мало. Щоб одержати книгу, треба було записатися на чергу і чекати кілька місяців. Тоді партійний комітет прийняв рішення: під час обідніх перерв провести колективні читання, щоб ознайомити усіх арсенальців з книгою Олександра Бойченка. І ось протягом кількох місяців у цехах заводу читались розділи цієї книги. А 18 квітня 1950 року арсенальці вщерть заповнили невеликий зал свого Будинку культури. Понад чотириста чоловік прийшло на читацьку конференцію. Незвичайне було це обговорення. На сцені — великий портрет Олександра Максимовича. У президії — Олександра Григорівна, дружина і друг письменника. Бажаючих виступити було багато.

Відкрити конференцію доручили мені. Олександр Максимович напередодні сказав мені: «Передайте моє прохання — нехай добряче критикують недоліки книги, щоб я зміг виправити їх у подальшій праці». Я передав учасникам конференції його прохання. Але, чесно кажучи, критичних зауважень було мало.

І враз у притихлому залі пролунав голос Олександра Максимовича — його виступ ми записали напередодні:

«Дорогі товариші арсенальці!

Дозвольте передати вам бойовий більшовицький привіт!

Читацька конференція за книгою «Молодість» має велике значення у моєму житті. Кожен з нас, працюючи

чесно, виконує свій обов'язок перед народом; один працює токарем, другий слюсарем, третій інженером, хто вчителем чи лікарем, але всі сповнені одного бажання — робити свою справу якнайкраще.

Для мене єдина можливість разом з усіма трудівниками будувати комунізм — це писати книги і цим виконувати свій обов'язок. І якщо ви читаете мою книгу в цехах, у бібліотеці, зібрались на читацьку конференцію, якщо ви говорите, що моя книга допомагає вам у житті і що ви хочете наслідувати приклад героїв «Молодості» — більшовиків, комсомольців, то для мене це найвища оцінка і нагорода за мою працю.

Велике спасибі арсенальцям, моїм читачам, за увагу і довір'я, виявлені мені, радянському письменникові.

Поки б'ється моє серце, усі свої сили я віддаватиму праці на благо мого народу!»

З великою увагою було вислухано і схвалено листа Олександрові Максимовичу від учасників конференції: «Дорогий Олександрє Максимовичу!

Ми, трудівники заводу «Арсенал», зібравшись на читацьку конференцію за книгою «Молодість», шлемо Вам, авторові цієї чудової книги, свій гарячий привіт!

Підготовка до диспуту стала великою подією на нашому заводі. Сотні арсенальців — молодих і старих робітників, комсомольців і більшовиків — учасників повстання прочитали Вашу книгу. У кожному цеху і відділі заводу були прочитані цікаві лекції про книгу «Молодість».

Комсомольські групи організували колективні читання книги.

Що найбільше приваблює у Вашій книзі? Велика життєва правда, сильні, що надовго запам'ятовуються, образи комуністів і комсомольців, чие життя завжди буде для нас зразком того, як треба жити і боротись заради досягнення великої мети — побудови комунізму...

Про героїв Вашої книги, так само як і про Вас, Олександр Максимовичу, можна сказати словами Горького: «Людина — це звучить гордо!»

Своєю мужністю Ви довели, на що спроможна радянська людина! Ваша особиста мужність письменника-більшовика, який все своє життя присвятив справі служіння Батьківщині, Ваше гаряче, молоде серце будуть для нас зразком у праці.

Ми бажаємо Вам нових творчих успіхів, удачі, ми з нетерпінням чекаємо на третю книгу «Молодості», в якій знову зустрінемося з улюбленими героями.

Ми просимо Вас по закінченні третьої книги продовжити писати про життя своїх героїв у період побудови соціалізму, Великої Вітчизняної війни і в наш час».

Та побажанням арсенальців не судилося збутись.

29 травня я цілий вечір пробув біля Олександра Максимовича. Ми говорили з ним про те, що хвилювало мене давно: я мав задум написати п'єсу за повістю «Молодість». Я розумів, що робота буде нелегка. Різноплановість твору, насиченість подіями, велика кількість персонажів — усе це висувало складні завдання.

Олександр Максимович схвально поставився до мого бажання, підбадьорив мене, обіцяв усіляку допомогу в процесі роботи над п'єсою.

А коли наступного дня я прийшов до нього, Бойченка вже не стало. Я вийшов на сходи і довго стояв приголомшений — такою несподіваною виявилася ця смерть. Чому? Несподівано і страшно, коли раптом помирає зовсім здорова людина. А в Олександра Максимовича протягом останніх років життя ледве жевріло. Здавалося, окрім серця і світлого розуму, все у цій людині мертво. Чому ж його смерть так вразила мене?

Тому, що в цій людині жив великий Прометеїв дух.

МИХАЙЛО ПАРХОМОВ

ЛЮДИНА

Звичайна, зовсім проста кімната. Меблі міцні, добротні. Нічого зайвого: буфет, шафа, ліжко, дубовий стіл.

Промінь сонця грає на світлій стіні. Ось картина в простелькій дерев'яній рамі, зеленуватий килимок над ліжком і квіти, квіти. Дуже багато квітів.

Коли входиш сюди вперше, здається, що в кімнаті нікого немає. Чи тому, що кімната осяяна сонцем, чи тому, що багато квітів — ромашки, гвоздики, півонії — і густі терпкі пахощі п'янкої весни сповнюють кімнату своїм ароматом, — хто б не зайшов сюди, відчуває: тут життя.

І тільки згодом, огледівшись, розумієш: справа не в квітах і не в сонці. Коли світло падає на зелень килимка, на ній виразно вимальовується чіткий профіль людини. Вона лежить, прикута до ліжка тяжкою хворобою. Довкола все ясніє: накрохмалені холоднуваті простині, стіни, побілені аж до синяви. І тільки ясне, натхненне обличчя і допитливі розумні очі, які випромінюють і теплоту, і ласку, і жваві іскорки сміху, і високе душевне світло, роблять цю кімнату веселою і радісною. Саме тут можеш по-справжньому зрозуміти слова великого письменника революції Олексія Максимовича Горького, що найпрекрасніше з усього, що є в природі, це Людина.

— Здрастуйте, Олександрє Максимовичу!

Лагідний, задушевний голос відповідає на привітання.

— Ну, звичайно, ви приходили колись, але це було дуже давно. Скільки минуло відтоді? Років з десять. Багато змінилося — була війна...

А людина все лежить і лежить у ліжку, як і десять, і п'ятнадцять років тому. Кого б не зламала хвороба за такий час! Та цю людину не вдалося здолати. Вона виявилася дужчою. І людина посміхається і підбадьорює гостя променистим поглядом.

Дивно, не ти заспокоюєш хворого, а він тебе. Почуваєш себе легко і вільно, і зовсім забуваєш, що перед тобою людина, яка знає про свою тяжку, невиліковну хворобу.

Колись Бойченка відвідав знаменитий професор-іноземець. Він готувався до зустрічі з жовчним, вередливим хворим — саме з такими пацієнтами професор мав справу у себе на Заході. За чверть години, вийшовши в передпокій і витираючи рушником сухорляві, пропахлі сулемою руки, професор здивовано стенив плечима:

— Нічого не розумію! Ви знаєте, яка це хвороба? Окостеніння суглобів. Повільна смерть. А тут — людина. Розумієте, повноцінна людина!.. Це якесь чудо. Коли б я не бачив цього на власні очі, нізащо б не повірив. Чудо!

Що можна було сказати професорові? Пояснити? Та він все одно нічого не зрозумів би. Він був певний, що зустрів людину надзвичайної сили волі. Не знаючи, чим пояснити це явище, він схильний був віднести все до розряду чудес. А розгадка була і простіша, і складніша.

Так, потрібна була сталйна воля, висока мужність — саме ті якості, що властиві тільки більшовикам. Але, крім цього, потрібна була ще і Радянська влада, країна соціалізму, де кожна людина оточена піклуванням і увагою колективу, всього народу. Тим-то і не дивно, що у себе на

батьківщині знаменитий професор не зустрічав таких пацієнтів.

У Бойченка багато гостей.

Приходять друзі дитинства. Колись вони були чубатими комсомольцями і, пригадуючи минуле, за звичкою куйовдять поріділі кучері, раз у раз вигукуючи: «А пригадуєш, Сашко?», «Пригадуєш?..» Приходять піонери, пришиклі хлоп'ята з четвертого класу — в галстуках, з прапором загону. А то ще завітає зовсім незнайома людина. І всіх приймає запросто, гостинно, і на традиційне: «Здрастуйте, Олександрє Максимовичу» — господар відповідає привітно:

— Здрастуйте, здрастуйте! Сідайте, прошу.

І, мабуть, саме тому, що людина в ліжку дуже багато пережила і її мужності можна позаздрити, багато хто з незнайомих людей сповіряють тут свої тайни, приходять сюди на пораду. Викладе такий відвідувач усе наболіле, помовчить, а потім радісно дослухається до лагідного голосу і відчуває, як йому прибуває сил і бадьорості. Навіть трохи ніяково стає. Скільки пережила ця людина! А ти перед дрібницями пасуєш. Хіба ж так годиться?

Хочеться подякувати і бодай у думках потиснути руку цій людині, що нерухомо лежить під простинею.

Лише ввечері зачиняються двері гостинного дому, біля ліжка хворого збирається вся його сім'я.

Довго і плавно точиться розмова. Легенький вітрець шелестить у крилатих кашганах за вікном. Десь у парку над Дніпром грає симфонічний оркестр, і далекий відгомін мелодії доливає сюди. Ще б саме пройтися по вулицях, по запашних алеях парку. Але діти не хочуть іти від батька. Адже він не тільки батько і старший товариш. Він — справжня людина...

ВАЛЕНТИН БИЧКО

ЖИТТЯ, ЯК ПОДВИГ

Є такі книги, які читаються легко, з захопленням, які дають насолоду читачеві, розважають його або викликають роздуми, сповіщають про щось іще незнане, породжують хвилинні настрої. Минає час, і все, викликане колись такою книгою в душі читача, часто вивітряється з пам'яті, забувається. Читач зворушений уже новим враженням від нового твору.

Але є такі книги, які збагачують читача цілим світом подій, характерів, думок і почуттів, які дарують читачеві ще одне життя. Він ніби вдруге народився разом з героями твору і разом з ними бореться, переживає, хвилюється, діє, творить. Такі книги ніби вихоплені з самого життя в усій його складності, в усіх його протиріччях, в усій його конкретності і відчуженості.

Здебільшого це книги, в яких з усією глибиною відтворено життя самого автора, він просто й нехитро розповідає своїм читачам усе пережите й відчуте. Часто це книги, яким автор віддає усю свою творчу увагу і пише їх протягом довгих років. Абсолютно все, що хвилює його й непокоїть, вміщається на цих сторінках. Такі книги запам'ятовуються назавжди. Минають десятки років, і ви, згадуючи героїв таких творів, іноді плутаєте їх із своїми справжніми друзями і знайомими.

Книга Олександра Бойченка «Молодість» — це життя її автора в усій повноті і красі.

Письменник, працюючи над книгою, удруге прожив бурхливі часи своєї молодості, молодості, відданої революції, благородній справі комунізму.

Письменник, виведений тяжкою хворобою з лав безпосередніх учасників велетенського соціалістичного будівництва, присвятив усі свої дні натхненній літературній творчості, що сміливо вторгається в життя і загартує для праці і боїв нове покоління радянської молоді.

Життя в своєму найактивнішому прояві — боротьбі, молодість у своєму найістотнішому покликанні — творчості — це девіз і самого твору, це основний зміст усієї напруженої діяльності його автора.

Автор «Молодості» Олександр Бойченко, як і його духовний побратим Микола Островський, не ставив собі за мету художню творчість.

Бойченко, як і Островський, не готував себе до літературної діяльності, у нього була інша професія, інші життєві плани, він діяв там, куди його посилала партія.

Письменником Олександра Бойченка зробило саме життя. Більше того, стати письменником життя його примусило. Так, саме примусило. Ми не боїмося в даному разі цього слова, бо воно, хоч і суворо, але разом з тим правильно визначає той тяжкий і складний момент з біографії О. Бойченка, коли невмолима хвороба позбавила його можливості жити і працювати так, як хотіла душа, як прагнуло серце. Бойченко не міг більше іти на збори заводського комсомолу, спускатися в шахти, їхати в пільські степи, щоб очолити молодь в її героїчних подвигах; він не міг навіть мріяти про те, щоб в разі воєнної негоди взяти гвинтівку в руки і йти захищати свою дорогу Батьківщину. Все це було для нього тепер неможливим. Ліжко — ось його робоче місце. Хвороба — ось його ворог. А де його зброя?

Його зброя була в його серці, в серці комуніста.

Воно не корилося жодним перешкодам, воно не боялося жодних несподіванок. Воно знало одно: служити народові, партії скрізь і всюди. Але як це робити хворій, прикутій до ліжка людині? Вихід було знайдено: творчість. Літературна, письменницька діяльність. І тільки було пущено в хід могутню, найсильнішу в світі зброю, закладену в серці комуніста, як відразу ліжко перетворилося на бойовий пост, розсунулись стіни палати, і знову відкрились широкі обрії боротьби і діяльності, перед очима знову постали сотні тисяч юнаків і дівчат (тепер вони вже звалися читачами), що жадібно прислухалися до його голосу. І сам лютий ворог — хвороба — почав відступати.

Бойченко став письменником. Звісно, це відбулося не легко, не просто, не одним змахом «чарівної палички», не одним тільки виявом бажання. Література — це складна професія, яка вимагає уміння, досвіду, знаць і, головне, наполегливої праці. Уміння в О. Бойченка ще не було ніякого, досвіду так само, не вистачало і знаць. До наполегливої ж праці він був готовий, незважаючи ні на що — ні на хворобу, ні на труднощі, ні на відсутність спеціальної підготовки. Адже у Бойченка була велика більшовицька воля і настирливість, була свідомість обов'язку перед партією і народом, була непереборна жадоба до життя і творчості. У Бойченка було те, чого не могло бути в жодної людини капіталістичного світу, яка опинилася б у його становищі, — у нього була підтримка і допомога мільйонів людей, підтримка і допомога комсомолу, партії.

Боець не вийшов з ладу, він лише змінив зброю. Він знову за наказом партії на бойовому посту. Бо комуніст всюди боець — за верстатом заводу чи за столом канцелярії, на передовій лінії фронту чи в глибокому тилу, на трибуні чи навіть у ліжку лікарні.

Почалася настирлива праця. Вона долала все: і втому, і недугу, вона створювала і досвід, і уміння, вона творила книгу, що її назва — «Молодість» — є символом вічності людського духу, є символом непереможної сили комуніста.

Довгі місяці й роки наполегливої праці дали наслідки. Десятки тисяч екземплярів бойової книги стали супутниками сотень тисяч юнаків і дівчат у їхньому житті. Книгу «Молодість» із захопленням читають, беруть приклад з її героїв молоді шахтарі, колгоспники, студенти, учні. І це є найкращою нагородою письменникові, який і не мріяв про більше щастя, ніж бути корисним своєму народу, творити разом з народом велику справу комунізму.

* * *

Микола Островський з усією глибиною відтворений в образі Павла Корчагіна. Типове і автобіографічне зливаються в цьому образі в єдине ціле.

У Бойченка часто запитували: для кого з його героїв став прототином образ автора, під яким прізвиськом автор вивів себе в книзі «Молодість» — Іскрова, Бойчука, Родина?

Автобіографічного, в повному розумінні цього слова, образу в повісті «Молодість» нема. Доля жодного з основних героїв не повторює буквально особистої долі автора. Але скільки спільних рис еднають автора з його героями! Наполегливість у досягненні мети, презирство до всього дріб'язкового, сміливість перед труднощами, любов до партії і народу, зненависть до ворогів Батьківщини, незламність у боротьбі, прагнення творчої діяльності — риси, притаманні в різній мірі і формі усім основним героям повісті, хіба не є вони і рисами самого автора-комуніста?

Адже так і в житті. Різна зовнішність, різні темпераменти, різні вчинки, по-різному складається особиста до-

ля, різні конкретні прояви діяльності, різні погляди на деталі цілого — здається, зовсім різні люди, а всі вони створюють єдиний колектив, згуртований єдиною метою, єдиною волею, єдиною діяльністю, могутньою єдністю Комуністичної партії і радянського народу.

І як би конкретно не склались події життя, до яких би вчинків не вдавались, скажімо, комуніст у суворій Арктиці і комуніст у харківському вузі, — ми завжди знайдемо в них більшовицькі риси, які в найбільш повній і гармонійній формі втілились в образі Леніна, в образах великих революціонерів — Кірова, Дзержинського, Калініна, Жданова.

І з цього погляду, з погляду спільності більшовицьких рис, повість «Молодість» значною мірою відтворює образ її автора — Олександра Максимовича Бойченка. Так, Бойченко — це і Софрон Іскров, людина, яка вірить у маси, скрізь і всюди з масами, для якої нема непереборних труднощів; це і бойовий чекіст Василь Бойчук, людина кристальної чистоти і невичерпної духовної сили; це і Вадим Родина, вірний боєць партії, людина розважна і вдумлива.

Особиста доля Олександра Бойченка склалася інакше, ніж у цих людей — героїв його повісті. Але Олександр Бойченко по-іскровському любив свій народ, боровся за його щастя і свободу; по-бойчуківському ненавидів ворогів і разив їх на кожному кроці, не відмовлявся від малого в роботі, служив партії не за страх, а за совість, як Вадим Родина. Він ніби перебував у їхньому дружньому колективі і разом з ними виконував волю партії, тільки в останні дні життя на іншому фронті, в інших конкретних обставинах.

Повість «Молодість» — це саме життя. Це життя народу, життя партії. Це єдине життя автора і його героїв. Це — Життя з великої літери.

У липні 1929 року комсомольці України виявляють Олександрові Бойченку велике довір'я. Його обрано секретарем ЦК ЛКСМУ. На очах всієї молоді України, на очах народу виріс і змужнів цей бойовий юнак, пройшовши шлях від звичайного робітника до керівника комсомольців України.

Секретар ЦК Олександр Бойченко сприйняв свій пост як велику відповідальність перед радянською молоддю, перед партією. Він не залишається в стінах кабінету, він усюди і скрізь з молоддю, він поділяє її радощі й горе, запальним словом і особистим прикладом бере участь в її великій творчій роботі.

Країна будує соціалізм. Ростуть нові заводи і фабрики. Відбувається суцільна колективізація сільського господарства. Олександр Бойченко на передовій лінії п'ятирічки. Сьогодні його бачать у шахтах Донбасу, на Дніпробуді, завтра він на колгоспному полі. Він глибоко цікавиться усім, що стосується життя й роботи молоді, її настроями і думами, її побутом. Для нього нема дрібниць. Все важливе, все потрібне, коли це на користь справі, коли цим живе й боліє молодь.

Секретар ЦК глибоко цікавиться всіма сторонами життя молодих робітників і колгоспників, допомагає виправляти помилки, викриває причини окремих недоліків, підхоплює й пропагує досвід передових.

В одну із поїздок в Донбас Олександр Бойченко від постійного невтомного напруження захворів.

Хвороба виявилася злоякісною, жорстокою і упертою, вона приковує його до ліжка і не відступає ні на крок. Але він не здається, береться до книжок, здобуває нові знання, доучує те, чого не встиг зробити за роки роботи.

Та саме навчання не задовольняє Бойченка. Йому хочеться корисної діяльності, боротьби, творчості.

Він працює редактором видавництва «Молодий більшовик», допомагає молодим авторам. У нього виникає рішення писати. Писати книгу про молодість його покоління, про сміливих і мужніх людей, про творців нового життя, про партію, про комсомол.

Серце більшовика загоряється новою пристрасстю. Дні і ночі він обдумує план книги, картини прожитого пропливають перед ним, постають перед очима друзі, сподвижники.

Зароджуються перші полум'яні слова, сповнені тепла й енергії. Робота над книгою супроводжується жорстокою боротьбою з хворобою, з смертю, яка все щільніше й щільніше підходить до письменника. Бувають дні, коли, здається, вже серце не витримує колосального напруження. Та Бойченко знаходить у собі нові сили, і знову герої книги живуть і діють, і знову сторінка за сторінкою розгортаються події славного минулого. Закінчивши першу частину книги, письменник береться за другу.

З усіх кінців країни починають надходити перші листи читачів. Вони радують і запалюють Олександра Максимовича, збільшують його сили. В розмовах з друзями і знайомими, в листах до читачів Бойченко вимагає об'єктивної оцінки його твору, вимагає суворої більшовицької критики, не терпить ніяких знижок на тяжкій стан здоров'я, на складні умови роботи. І всяке справедливе критичне зауваження сприймає з подякою, знову і знову переробляє окремі розділи повісті.

* * *

І от перед нами книга. Просто і зворушливо розповідає вона про перші роки Радянської влади в Києві, про становлення характерів молодих людей в суворій і запеклій боротьбі з ворогами, перед нами пропливають яскраві картини напруженої праці, картини боїв і сути-

ток із зрадниками народу — українськими буржуазними націоналістами, троцькістами і всякою іншою наволоччю.

Розповідаючи про події, які відбуваються на Київському залізничному вузлі, письменник сміливо розширює рамки твору і веде читача по всій країні — і до столиці нашої Батьківщини Москви, і до прикордонної застави, і в село, і на маленьку станцію.

Повість не обмежується показом життя і діяльності колективу людей на одній ділянці, вона широко охоплює процеси, що відбуваються в усій країні. Поряд з напруженою роботою по відбудуванню залізничного вузла автор яскраво змальовує класову боротьбу на селі, показує провідну роль робітничого класу в усіх галузях державного і соціалістичного життя молодій республіці Рад.

Таким чином, повість «Молодість» можна назвати твором, що всебічно змальовує цілий період у розвитку нашої держави — період становлення Радянської влади, період боротьби за закріплення і зміцнення жовтневих завоювань, період, який безпосередньо передував періоду соціалістичної реконструкції народного господарства.

Сила твору Олександра Бойченка — у його високій ідейності, в його пристрасній бойовій партійності.

Про кожен подію, про кожен вчинок своїх персонажів автор говорить із схвильованою зацікавленістю, з гарячою участю до долі людей, до долі тієї справи, за яку вони борються. Олександр Бойченко не навизує подій одну за одною, не відтворює їх такими, якими вони могли здаватися зовні. Він глибоко входить в саму суть цих подій, показуючи їх класову зумовленість, показуючи організаторську і керівну силу величезних історичних зрушень — більшовицьку партію.

Більшовицька партія, її краді сини — ось хто головний герой повісті.

Радянські люди у повісті «Молодість» живуть і борються, на кожному кроці усвідомлюючи всю історичну ве-

лич своєї праці, на кожному кроці відчуваючи мужність партії в її цілеспрямувальній і провідній роботі. От чому з такою теплотою говорять вони про Леніна, от чому кожне своє прагнення до виробничих успіхів пов'язують вони з цим світлим іменем.

У книзі багато персонажів. Перед нами постають і досвідчені керівники-комуністи, такі, як Софрон Ісков, і такі вірні сини Комуністичної партії, як Василь Бойчук, і люди, що в процесі роботи виростають у видатних діячів — такі, як Вадим Родина. У творі діють представники старого покоління робітників і молодь. Є тут і класово свідомі люди і люди, які тільки-но починають звільнятися з-під ворожого впливу.

Все це живі образи, з чітко окресленими характерами, з тією глибокою художньою конкретизацією, що властива тільки справжнім витворам мистецтва.

Показує автор і занеклих ворогів нашого народу — троцькістів, українських буржуазних націоналістів.

Ці людяні намальовані письменником у всій їхній жалюгідності, нікчемності... Автор яскраво викриває їхні підлі душі, показує їх темний шлях — шлях омані і зради.

Найбільш яскравим образом книги слід вважати образ Софрона Іскова. Непримиренний більшовик, суворий у своїй ненависті до ворогів, керівник і улюбленець мас, чулий і ніжний у ставленні до друзів, дружини, дітей, розумний і енергійний — ось далеко не всі головні риси цієї чудової людини. Його характер постає кожного разу в дії.

Дуже цікава постать Василя Бойчука. Його рішучість у вчинках, природний розум у розв'язанні найзаплутаніших ходів ворогів, його людяність у стосунках із друзями, його мрійливість і закоханість у партію, у народ роблять Василя Бойчука взірцем для наслідування нашої молоді.

Розважний і неквапливий Вадим Родина викликає симпатію у читача вже з першої своєї появи у повісті. Весь його образ сповнений глибокої внутрішньої сили, кришталевої чистоти. Для Родини немає інших критеріїв, крім вірності народові. Він правдивий і справедливий. Він ніколи не знає ніяких компромісів зі своєю совістю.

Важко охарактеризувати в статті усі персонажі, виведені в повісті, для цього треба було б повторити всю книгу. Письменник зумів показати їх життєво, правдиво, одних — широким планом, інших — лише кількома штрихами.

Сюжет повісті розвивається напружено, держить читача в постійному хвилюванні. І разом з тим у сюжеті нема нічого надуманого, нічого вигаданого. Конфлікти і колізії в книзі — природні, немовби вихоплені з самого життя.

Книга «Молодість» — повчальна книга. На прикладі боротьби і праці її героїв наша радянська молодь бачить, якого велетенського труда коштувало людям першого радянського покоління здобути перемогу і тим закласти основу того щасливого і радісного життя, благами якого ми нині користуємось. Книга «Молодість» кличе читачів до героїчної праці, до самовідданої боротьби за перемогу комунізму.

МИКОЛА СИНГАЇВСЬКИЙ

З МОЛОДОСТІ ОЛЕКСАНДРА БОЙЧЕНКА

У вишняках стара Деміївка —
з околиці легенда сива.
І просинається домівка —
хатина слюсаря Максима.

Він поспішав на залізницю,
вона, як вічність, перед ним.
А небо піднімало птицю
в свій голубий аквамарин.

О, піднімайся, піднімайся,
розкрилюйся на сотні дум!
На всі висоти поривайся,
неспокій мій,
мій вічний дух.

І друзі, затаївши подих,
в свої галактики летять.
І за плечима зріє подвиг
твого,
Олександр, життя.

Над містом зелено і сонячно,
і в жилах
закипає кров.

НІНЕЛЬ БОЙЧЕНКО

ЙОГО ЖИТТЯ — БОРОТЬБА

Будиночок нагадував сільську хатину. Маленький, майже врослий в землю, він примостився в глибині яру. Поруч — садок і багато, багато квітів.

Тут, на околиці Києва, народився мій батько — Олександр Максимович Бойченко.

Батько часто розповідав нам про своє дитинство. Згадуються, наприклад, такі епізоди.

Родина у нашого діда була велика — шестеро дітей. Жили надголодь. На сніданок і вечерю, як правило, був хліб, що його запивали підсолодженим чаєм. Коли, було, сідають до столу, малеча пхикає — не хоче сухий хліб жувати. Ось мій батько і знайшов вихід із становища: прив'язав на мотузочок шматочок сала і повісив над столом, а братикам та сестричкам сказав:

— Їжте вприглядку.

Дивлячись на сало, діти весело вминали хліб.

Вчився батько лише на відмінно. Залізничне училище скінчив першим учнем, тільки от із співами в нього не клеїлось — музичного слуху не мав зовсім, усі пісні зводив на один мотив.

— Затягну, бувало, «до» замість «сі», — згадував батько, — і відразу ж одержу лінійкою по голові.

У шістнадцять років Бойченко стає на шлях праці і боротьби.

— Зима 1920 року була дуже сувора, — згадував він. — Працювали ми на заготівлі лісу з ранку до пізньої ночі. Шкіра на руках тріскалась до крові од морозу. На мені — блаженська шинель, а на ногах діряві чоботи. На день ми одержували по восьмушці (50 грамів) хліба.

Зрубаємо, бувало, величезне дерево і, провалюючись по коліна в сніг, тягнемо його вірвовками по лісу.

Але хлопці ніколи не хникали: знали, що їхній труд був необхідний Батьківщині. Тоді я вперше зрозумів, що приносити користь людям — смисл мого життя.

Незабаром, працюючи на станції Київ-II, батько вступив до комсомолу, і відтоді все його життя пов'язане з комсомолом. В його лавах батько виріс, загартувався, став організатором молоді.

Вдень працював, вечорами вчився, а вночі з гвинтівкою в руках патрулював по вулицях рідного міста, охороняючи спокій молоді Радянської республіки.

Дев'ятнадцятирічним юнаком батько став комуністом. Здійснилась його заповітна мрія, і він ще з більшою енергією поринає в роботу.

1933 рік. У наш дім прийшло горе: батько тяжко захворів.

Як зараз пам'ятаю ті дні. Повернувшись із відрядження, батько обняв мене і брата, а ми, щасливі, кинулись йому на шию. Батько скрикнув од болю: шия і хребет боліли, як рана.

Хвороба звалила його і прикувала до ліжка на довгих сімнадцять літ. Глухий відчай часом охоплював батька, та він не здався, вистояв.

Безмірна любов до життя, стійкість і мужність, жадаба творчості допомогли йому знайти своє місце в строю.

Він знову починає вчитись. Учиться наполегливо і серйозно. Вивчає політекономію, історію, художню літературу.

А незабаром йому пропонують стати редактором у видавництві «Молодий більшовик». Батько редагував оповідання, повісті для молоді, писав статті до газет і журналів. Він працював з величезним натхненням, бо саме в праці вбачав своє щастя.

Робота влила йому снаги, підсилила віру в себе, і він задумав сам написати книгу про юність, про комсомол, щоб передати молоді свій досвід життя і боротьби, щоб допомогти комуністичному вихованню молоді.

Спершу його брав сумнів щодо успіху. Він диктував речення, потім переробляв його десятки разів, адже хотів якомога якравіше висловити думку. Кожна сторінка була перемогою.

Та руки не слухались, сам писати не міг, тоді під його диктовку писала мама. Праця над книгою тривала кілька років. Сім разів мама переписувала повість. Це був наполегливий, нелюдський труд.

Війна закинула нашу родину в глухе село на Волзі. Батько діяв і там. У нашій квартирі, яка чимось нагадувала штаб, збиралися сільські комуністи, проводились засідання партбюро, випускалась стіннівка «Соціалістична праця».

Батько знав про всі колгоспні справи, знав на прізвище кожного колгоспника. Він умів сповнити серця людей бадьорістю, вірою у світле завтра. Люди віддячували йому за це великою любов'ю.

Пам'ятаю, коли ми переїжджали із села до Уфи, провозжати батька прийшли буквально всі, навіть маленькі діти.

В евакуації батько закінчив роботу над книгою.

У 1945 році «Молодість» вийшла в світ. Батько був окрилений, по-справжньому щасливий.

У нашій родині ніколи не було розмов про хворобу. Тяжку недугу батько зносив мужньо, не нив, не жалівся. Він був веселою, дотепною людиною, заразливо сміявся, часто жартував. У нашому будинку завжди було людно. Приїжджали до нього буквально з усіх кінців нашої країни, щоб поговорити, порадитись. Щодня він одержував десятки теплих, дружніх листів — від знайомих і незнайомих людей, часто виступав із статтями в газетах і журналах, виступав по радіо, зустрічався з молоддю і старими комсомольцями.

У 1944 році, в день 25-ї річниці Ленінського комсомолу України, батька було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

Квартира не могла вмістити всіх, хто прийшов його привітати, тому люди йшли по черзі з ранку до вечора — і так цілий тиждень. Приїжджали і приходили партійні і комсомольські працівники, письменники, військові, робітники, студенти, діти.

Живе на землі велика любов людей, яка не вмирає. Саме така любов дала моему батькові силу пережити свою хворобу і весь огонь свого неспокойного серця віддати Батьківщині.

МИКОЛА ШЕРЕМЕТ

ПАМ'ЯТІ ОЛЕКСАНДРА БОЙЧЕНКА

З тобою хочем, друже милий,
Як і колись, поговорять,
Снаги набратися і сили...
Хай на могилі клен шумить,—

Ми в шумі листя молодого,
У тихім щебеті пташок
Відчуємо тебе, живого,
І глибину твоїх думок.

Яке життя прожив яскраве!
Як високо його провіс
У славних комсомольських лавах,
Бовець, письменник, комуніст!

На тебе в юності рівнялась
Когорта наша молода,
На верховини підіймалась
Горіння, мужності, труда.

Нема тебе. Але хвилюють
Твої книги сторінки,

Невпинно в комунізм крокують
Такі ж прекрасні юнаки.

Як сам ти був, яким лишився
У пам'яті на сотні літ.
Таким в житті ти утвердився,
Такого збереже граніт.

Більш не побачим, рук не стиснем,
Та скільки юність буде жить,
Твої молодості пісня
У серці кожного звучить.

МИКОЛА ШЕРЕМЕТ

НЕЗЛАМНА МОЛОДІСТЬ

Дивне почуття охоплювало вас, коли виходили з привітної квартири письменника Олександра Бойченка. Ви наче побули на величній гірській вершині; ваші очі далеко і глибоко побачили; ви освіжилися з чистого, прозорого джерела і відчули приплив енергії, бажання більше і краще працювати.

Письменник не міг встати вам назустріч, потиснути руку — він був прикутий до ліжка тяжкою недугою. Хвороба забрала в нього все, що могла, але не в силах була посягнути на його гаряче серце і світлий розум, які невтомно працювали.

На білосніжній подушці вирізьблювалась благородна голова мислителя. Натхненні очі, живі уста, що, долаючи біль, любили озватися жартом або цілий день, а то й безсонними ночами палко диктували оптимістичні сторінки правди радянського життя, активним творцем якого був і залишався до останніх днів Олександр Бойченко.

Він не збирався бути письменником. Він горів на практичній роботі організатора і керівника молоді. Але в нього, безперечно, був дар глибокого аналізу і узагальнення життєвих явищ, спостережливість, уміння художника відбирати типове.

У 1931 році, у відповідальний період боротьби за виконання першої п'ятирічки, Олександр Бойченко працює секретарем ЦК ЛКСМУ. Я пригадую VIII з'їзд комсомолу України в Харкові. Про роботу ЦК звітував Бойченко. Молодий, стрункий, в червонофлотській формі, подарований йому шефами — моряками Чорномор'я, Бойченко був тоді втіленням комсомольської мужності й енергії.

Олександр Бойченко прекрасно розпочав свою юність. Повість «Молодість» значною мірою автобіографічна. В образах основних героїв вона яскраво передає думки і подвиги передової революційної молоді, її боротьбу проти численних ворогів Радянської влади на Україні в 1918—1921 роках.

Перша книга «Молодості» побачила світ у 1945 році. Її визнав і привітав читач, особливо комсомольський. Олександр Бойченко стає членом Спілки письменників. Уряд нагороджує його орденом Трудового Червоного Прапора, а згодом він одержує орден «Знак Пошани».

На численні привітання невтомний трудівник, більшовик кришталевої чесності відповів:

— За всяких умов я хотів би бути корисним для свого народу, для партії. Радянська людина не має права припиняти боротьбу. Поки серце б'ється в грудях, буду продовжувати свою працю...

Незабаром письменник закінчив другу книгу «Молодості» і приступив до роботи над третьою. Йому допомагали численні друзі — читачі, комсомольці. Вони нетерпляче чекали продовження твору. Це окриляло письменника.

За короткий час дві книги Бойченка дійшли до мільйонів сердець і витримали багато видань у країнах народної демократії.

Молодь світу визнала і полюбила героїв «Молодості» Бойченка так само, як героїв Фурманова, Миколи Островського, героїв «Молодої гвардії» Фадєєва, Зою з поеми

Маргарити Алігер, капітана Мересьєва з «Повісті про справжню людину» Бориса Полевого.

Перед радянськими письменниками і зараз стоїть завдання — створити образ позитивного героя нашого часу, показати велич людини — переможця над смертю!

Ця тема не під силу сучасній західноєвропейській літературі. Тільки наші радянські письменники, що відчують свій нерозривний зв'язок з народом, можуть її здійснити.

Підтримка колективу, партії дає нашим людям, навіть важко хворим, невичерпні сили жити і боротись, творити так, як творили Микола Островський та Олександр Бойченко.

ПАВЛО ТИЧИНА

ПОХОРОН ОЛЕКСАНДРА БОЙЧЕНКА

Як його ховали літом —
ясно-зелено було.
За труною в білим цвітом
аж пів-Києва ішло...

А попереду гілками
комсомолець путь всипав...
Це в безсмерті — не до ями —
Олександр переїжджав.

— Олександр! — хотілось крикнуть. —
Встань ногами обома!
Нам ніяк-бо не привикнуть,
що тебе уже нема.

Встань, промов ти до народу;
ти ж йому завжди був рад,
як боровся за свободу,
бився за Країну Рад.

Любий, славний побратиме!
Люд наш, що тебе підніс,
з думами твоїми йтиме
по дорозі в комунізм.

Осьде вийшли й діти з школи —
глянь, як дивляться вони...
І так пахнуть матіоли,
що стоять коло труни...

Трудно як лежать в покорі!
Мідні сурми все гули...
В мовчазнім великім горі
за труною всі ми йшли.

Що ж сказати нам в цю хвилину?
Все, що міг, то він нам дав:
ісходив всю Україну
й героїчно оспівав.

Ісходив він гори й доли,
із народом говорив.
І Островського Миколи
дух безстрашний в ньому жив.

Звідки в нього бралась сила? —
Ленін вчив тримати бій,
Партія його навчила
бути незламним в боротьбі.

Бойченка життя і твори
зрозумілі, як урок, —
молодості крок бадьорий,
юності сміливий крок.

...Тут метелик в домовину
залетів і тихо сів.
Хмаривсь день якусь хвилину —
потім знову зяяснів.

А попереду гілками
комсомолець путь всипав...
Кладовище! Прохід брами!
— Ну, піднімем! — хтось сказав.

...Як поставили труну вже
там, де ями гострий край,
почались промови: — Друже!
Не відходь від нас, чекай!

Творчу вдачу ясночолу
люд в тобі любив і знав;
Партії ти й Комсомолу
сили всі свої віддав.

Заридали край могили:
— Оченька свої зведи!
В патовпі загомоніли:
ах, який ще молодий!

Жінка з стогоном зомліла,
крикнув хтось: — Води! води! —
Враз зозуля прилетіла
й мовила: — Ще молодий!

І кувать зозуля стала
з гілки древа ясенця:
то ж один раз закувала
та ще й другий... без кінця.

Тільки ж тут оркестру звуки
сумно-сумно попливли.
Жінку підвели під руки,
всі прощатись почали...

Цілували рідні в щоки,
припадали до руки:
та невже ж це ясноокий,
та невже ж це на віки?

В забутті дружина билась...
Так було й не раз в віках.
І труна собі спустилась
в глиб землі на рушниках...

— Олександр! — хотілось крикнуть.—
Встань ногами обома!
Нам ніяк-бо не привикнуть,
що тебе уже нема.

Любий, славний побратиме!
Люд наш, що тебе підніс,
з думами твоїми йтиме
по дорозі в комунізм.

1951

АНТОНІНА БЕЛОШОВА

У ШКОЛІ ЙОГО ІМЕНІ

На пагорбі, серед густої зелені крилатих дерев, стоїть чотириповерховий будинок — середня школа № 59. У цьому районі Києва, що колись називався Деміївка, минули дитячі роки Олександра Бойченка. Школу спорудили наприкінці 40-х років. Усіх вчителів та учнів 2-ї залізничної школи, де навчався Олександр Максимович, перевели у це нове приміщення.

У серпні 1950 року рішенням уряду Радянської України школі № 59 присвоєно ім'я Олександра Бойченка.

Йшли роки, школа розширювалась, добудовувалась. Світлі, просторі класи, обладнані кабінети, майстерні, актовий і спортивний зали, їдальня — все тут до послуг учнів.

За ініціативою партійної та комсомольської організації школи тут створено шкільний музей Олександра Максимовича Бойченка. У збиранні матеріалів активну участь взяли учні, вчителі, друзі і соратники, близькі і рідні письменника. Багато експонатів передала музею дружина Бойченка — Олександра Григорівна.

Восени 1968 року на честь 50-річного ювілею Ленінського комсомолу у світлому, просторому залі відбулось урочисте відкриття музею.

При музеї створено раду, до складу якої входять десять учнів-екскурсоводів і яку очолює вчителька-ентузіаст-

ка Надія Яківна Відерська. Усі члени ради — учні сьомих класів, бо вони протягом чогирьох років навчання у школі — аж до десятого класу — мають можливість вдосконалювати свою, так би мовити, громадську професію, старанно вивчаючи все, що зв'язано з ім'ям Олександра Бойченка.

У музеї багато цікавих експонатів.

Ось на стенді розміщено листи, які одержував письменник, і серед них лист офіцера Чорноморського флоту Кушніра, що чотири години тримався на воді після загибелі корабля у 1942 році. Він пише, що життя Олександра Бойченка було для нього прикладом мужності і безстрашності.

У музеї зберігаються книги О. Бойченка «Молодість», видані різними мовами народів світу — болгарською, чеською, польською, румунською, німецькою, китайською тощо. А ось перед нами особисті речі, якими користувався Олександр Максимович, — друкарська машинка, лампа з зеленим абажуром, глечик для квітів і старенький килимок, який висів над його ліжком.

Дівчинка-екскурсовод детально розповідає відвідувачам про роман «Молодість», характеризує окремі образи твору, розповідає, з яким захопленням відгукується молодь на цю книгу, про те, як радянські люди вшановують пам'ять письменника.

У книзі відвідувачів багато записів.

«Захоплююча розповідь юних екскурсоводів глибоко зворушує наші серця. Це — дуже корисна справа у вихованні вашого юнацтва. Спасибі вам за чудовий куточок вашої школи. Делегація учителів-красназців Чернігівської області».

Таких записів чимало.

Вже так тут повелось, що будь-яку важливу справу вирішують усім колективом, залучають батьків, шефів, друзів школи. І коли виникло питання про спорудження

на шкільній території пам'ятника О. Бойченкові, то знов за це гаряче взялися всі. Пам'ятник було споруджено і відкрито восени 1971 року.

Школу часто відвідують письменники, ветерани комсомолу, які беруть участь у літературних диспутах, конференціях, що їх старанно готують учні.

Майже чверть віку минуло відтоді, як школі № 59 було присвоєно ім'я О. Бойченка. За цей час вона набула чималого досвіду у навчальній та виховній роботі і вийшла у правофлангові серед шкіл району. На честь 50-річчя СРСР школа імені Бойченка завоювала перехідний Червоний прапор. Веде перед і піонерська організація. Про це свідчить дошка, на якій золотом написано: «Піонерська дружина — правофлангова Всесоюзного піонерського маршу «Завжди готовий!» на честь 50-річчя Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна».

МИКОЛА СТРОКОВСЬКИЙ

МУЖНІСТЬ

З Олександром Максимовичем Бойченком уперше мені пощастило зустрітися через кілька днів після дуже радісної в житті письменника події: авторові принесли з видавництва сигнальний примірник «Молодості».

Олександр Максимович лежав на своєму легкому металевому ліжку, встановленому на чотирьох велосипедних колесах, і дивився перед собою крізь жовті скельця окулярів, а на тумбочці біля узголів'я лежала перша книжка письменника — плід його багаторічної праці.

Довкола — квіти, багато квітів. Біля вікна, на етажерці, книги, вони у тому робочому безладді, яке свідчить, що книги тут не задля прикраси. На невеличкому столику — радіоприймач і телефон.

— Сядьте навпроти мене, — попросив Олександр Максимович: він не міг повернути голови, а єдине зряче око не можна було напружувати, дивлячись вбік.

Я прийшов за завданням Юрія Івановича Яновського, головного редактора журналу «Українська література», написати нарис про людину, чье життя було й залишалось по-своєму неповторним.

Ми балакали про все, спочатку ніби взаємно придивляючись і вивчаючи один одного, потім Олександр Максимович запропонував ставити йому питання. Відповідав

він тихо, але напрочуд виразно, хвилюючись, ніби заново переживав усе те, про що розповідав. Це була драматична сповідь молодого людини про початок революції і перші роки становлення Радянської влади, про комуністів і комсомольців, на чії долі випали, може, найважчі випробування, в горнилі яких гартувалась сталь найвищої марки — революційної мужності, відданості партії, народу.

Ми говорили про різне, але щоразу поверталися до книги «Молодість» — апофеозу велетенської роботи письменника. В цій книзі концентрувалось усе, що пройшло крізь серце і мозок людини, все, що залишало незаростаючі сліди на дереві життя. Записи, переписування, правка, вчитка і знову переписування — у котрий раз... зроблені терпляче, без роздратування, з любов'ю до автора і до його героїв, усе, що складало процес творчості, допомагало народженню книги, взяла на себе дружина, друг, і все це знайшло своє втілення у «Молодості».

Книга засвідчила й те, що справжній більшовик, боєць, навіть прикутий до ліжка, приречений на смерть невиліковною хворобою, може звершити чудо, що високому духу комуніста підвладне все.

...Книгу принесли ввечері. В кімнаті було сутінно, але відразу все засяло, заіскрилось, коли Олександра Григорівна кинулась до чоловіка, простягнувши йому книгу з написом на обкладинці: «О. Бойченко. «Молодість».

Треба було кілька разів повторити про себе, що це — його книга, його молодість, його життя, віддані народу, Вітчизні, що це — його перемога у двобої з хворобою, реальність, а не мрія. Книга... Його книга. Первісток. Його свято. Його зброя бійця, людини, комуніста...

Іскристе світло, сяйво облич, прискорене биття серця Олександра Максимовича застав я, коли вперше прийшов на квартиру до Бойченка.

Бував і потім, але ця перша зустріч залишила незабутній, найглибший слід. Ближче познайомившись,

Олександр Максимович довірив мені прочитати рукопис другої частини трилогії, ми говорили про її героїв, сюжет, мову, трохи сперечались, відстоюючи кожен свої естетичні концепції.

Нарис про Олександра Бойченка під назвою «Більшовик» Юрій Іванович Яновський опублікував у дев'ятому, вересневому номері журналу «Українська література» за 1945 рік. Я щасливий, що мені довелося одному з перших літераторів розповісти про Людину, чие життя — символ вірності народу, Батьківщині, партії, яскраве свідчення торжества життя над смертю.

ПРО АВТОРІВ ЗБІРНИКА «ОЛЕКСАНДР БОЙЧЕНКО»

Петровський Григорій Іванович (1878—1958) — радянський державний і партійний діяч, член КПРС з 1897 року. З ним О. Бойченко працював у Харкові.

Буцол Всеволод Казимирович — колишній другий секретар ЦК ЛКСМУ (1938—1941 роки).

Кузнецов Микола Антонович — колишній секретар ЦК ЛКСМУ (1938—1946 роки).

Буряк Борис Спиридонович — український радянський критик і літературознавець, доктор філологічних наук.

Лізенгевич Ігор Федорович — робітник-залізничник, колишній комсомольський працівник. Нині працює інженером на Південно-Західній залізниці.

Рудий Петро Євдокимович — старший науковий працівник Інституту економіки Академії наук СРСР. Був знайомий з О. Бойченком з 20-х років.

Донець Григорій Прокопович — український радянський поет, критик.

Воробін Олександр Іванович — колишній секретар ЦК ЛКСМУ (1929 рік). Нині мешкає у Москві.

Кацнельсон Володимир Маркович — колишній комсомольський працівник. Нині кандидат історичних наук, працює викладачем в Уманському сільськогосподарському інституті.

Кулаков Микола Михайлович — віце-адмірал, Герой Радянського Союзу, працював разом з Бойченком у 20-х роках, тепер мешкає у місті Ленінграді.

Прокущенко Микола Дмитрович — член ЦК ЛКСМУ 20-х років, працював разом з О. Бойченком. Нині персональний пенсіонер, мешкає у місті Донецьку.

Медведев Тихін Олексійович — колишній завідувачий культпропвідділом ЦК ЛКСМУ, нині персональний пенсіонер, працював з О. Бойченком.

Надеждін Дмитро Іванович — поет-початківець, друкується у комсомольській республіканській пресі.

Залкінд Олександр Борисович — колишній член ЦК ЛКСМУ і редактор газети «Комсомолец України». Нині персональний пенсіонер.

Усенко Павло Матвійович — відомий український поет, співець комсомолу, лауреат премії імені М. Островського.

Єрохін Степан Федорович — член ЦК ЛКСМУ 20—30-х років. Нині персональний пенсіонер, мешкає у місті Курську.

Володарська Дарина Михайлівна — журналістка, протягом багатьох років працювала особистим секретарем О. Бойченка.

Соломарський Олександр Іванович — народний артист УРСР, колишній директор Київського театру юного глядача. Нині персональний пенсіонер.

Нагнибіда Микола Львович — український радянський поет, лауреат Державної премії і лауреат премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка.

Гончаренко Іван Іванович — український радянський поет.

Сєверов Петро Федорович — російський радянський письменник.

Синельников Лев Ілліч — російський радянський драматург.

Пархомов Михайло Нойович — російський радянський прозаїк.

Бичко Валентин Васильович — український радянський поет, лауреат премії імені М. Островського.

Сингаївський Микола Федорович — український радянський поет, лауреат премій імені М. Островського та імені О. Бойченка.

Бойченко Нінель Олександрівна — журналістка, дочка О. Бойченка.

Шережет Микола Спиридонович — український радянський поет.

Тичина Павло Григорович (1891—1967) — видатний український поет, академік.

Белошова Антоніна Степанівна — комсомолка 20—30-х років, спеціальний кореспондент журналу «Радянська жінка».

Строковський Микола Михайлович — російський радянський письменник.

З М І С Т

Від упорядника	3
ВІРНИЙ СИН ПАРТІЇ	5
<i>Автобіографія, промови, статті, уривки з щоденника О. М. Бойченка</i>	
Слава партії, слава Батьківщині!	8
Автобіографія	9
Мене виховала партія і комсомол	14
Думи про щастя	17
Уривки з щоденника	25
ЖИТТЯ — ПОДВИГ	31
<i>Спогади про О. М. Бойченка</i>	
<i>Г. І. Петровський. Борець ленінського гарту . . . . .</i>	33
<i>Всеволод Буцол, Микола Кузнецов, Незабутні</i>	37
<i>Борис Буряк. Громадянин республіки . . . . .</i>	44
<i>Ігор Лізенгевич. Залізничники пам'ятають . . . . .</i>	50
<i>Петро Рудий. Організатор, борець . . . . .</i>	56
<i>Григорій Донець. Стальна шеренга . . . . .</i>	58
<i>Олександр Воробін. Юність комсомольська, бойова . . . . .</i>	63
<i>Володимир Кацнельсон. Суцільний подвиг . . . . .</i>	70
<i>Микола Кулаков. Нездоланна воля . . . . .</i>	76
<i>Микола Прокущенко. Син орлиного племені . . . . .</i>	81
<i>Тихін Медведєв. Незабутні зустрічі . . . . .</i>	90
<i>Дмитро Надєждін. Олександрові Бойченку . . . . .</i>	95
<i>Олександр Залкінд. Наш бойовий секретар . . . . .</i>	96
<i>Павло Усенко. Саша — секретар ЦК . . . . .</i>	100
<i>Сергій Єрохін. Життя — подвиг . . . . .</i>	105

<i>Дарина Володарська. Людина щедрого серця</i>	111
<i>Олександр Соломарський. У ті далекі роки . . .</i>	121
<i>Микола Нагнибіда. Дві зустрічі . . . . .</i>	128
<i>Іван Гончаренко. Слово про Олександра Бойченка . . . . .</i>	131
<i>Петро Сєверов. Шосте чуття . . . . .</i>	133
<i>Лев Синельников. Серце Прометея . . . . .</i>	144
<i>Михайло Пархомов. Людина . . . . .</i>	149
<i>Валентин Бичко. Життя, як подвиг . . . . .</i>	152
<i>Микола Сингаївський. З молодості Олександра Бойченка . . . . .</i>	162
<i>Ніцель Бойченко. Його життя — боротьба . . . .</i>	164
<i>Микола Шеремет. Пам'яті Олександра Бойченка</i>	168
<i>Незламна молодість . . . . .</i>	170
<i>Павло Тичина. Похорон Олександра Бойченка</i>	173
<i>Антоніна Белошова. У школі його імені . . . .</i>	177
<i>Микола Строчковський. Мужність . . . . .</i>	180
<i>Про авторів збірника «Олександр Бойченко»</i>	183

АЛЕКСАНДР БОЙЧЕНКО
Автобиографические материалы
и воспоминания о писателе
(На украинском языке)

Художнє оформлення *В. П. Кузя*

У книзі використано фото *П. Б. Бернштейна*
та фото з сімейного архіву *О. М. Бойченка*

Редактор *А. М. Спрогів*
Художній редактор *Р. Ф. Ліпатов*
Технічний редактор *С. Г. Овсієнко*
Коректори *Р. О. Кондрацька, А. П. Чепурна*

Здано на виробництво 30.V. 1973 р.
Підписано до друку 30.VII. 1973 р.
Формат 70×108¹/₃₂. Умовн. друк. арк. 8,57,
Обл.-вид. арк. 7,07+0,22 вкл. = 7,29.
Тираж 25 000. БФ 31798. Зам. 637.
Ціна 36 коп. Папір № 2.

Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь». Київ,
Пушкінська, 28

Надруковано з матриць Головного підприємства
на Київській книжковій фабриці республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держком-
видаву УРСР, вул. Боровського, 24.